

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
KAUNO HUMANITARINIS FAKULTETAS**

VERSLO EKONOMIKOS IR VADYBOS KATEDRA

Verslo administravimo studijų programa
Kodas 62103S101

OLGA VOROBJOVA

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

LIETUVOS REGIONINĖS POLITIKOS ĮGYVENDINIMO VERTINIMAS

Kaunas 2006

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
KAUNO HUMANITARINIS FAKULTETAS**

VERSLO EKONOMIKOS IR VADYBOS KATEDRA

OLGA VOROBJOVA

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

LIETUVOS REGIONINĖS POLITIKOS ĮGYVENDINIMO VERTINIMAS

Darbo vadovas _____
(parašas)

(darbo vadovo mokslinis laipsnis,
mokslo pedagoginis vardas,
vardas ir pavardė)

Magistrantas _____
(parašas)

Darbo įteikimo data _____

Registracijos Nr. _____

Kaunas 2006

TURINYS

LENTELIŲ IR PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	4
ĮVADAS	5
1. REGIONINĖS POLITIKOS KONCEPTUALŪS PAGRINDAI	6
1.1. Regiono samprata	6
1.2. Regionalizacijos procesas ir jo įtaka ekonominei plėtrai	8
1.2.1. Regionalizacijos tipologija	11
1.3. Regionų ekonominės plėtros teorijos	14
1.4. Regioninės politikos koncepcija	19
1.4.1. Regioninės politikos samprata	19
1.4.2. Regioninės politikos įgyvendinimas	21
1.4.2.1. Regioninės politikos instrumentai	22
1.4.2.2. Regioninės politikos metodai ir priemonės	26
1.5. Lietuvos regioninė politika	29
1.5.1. Lietuvos regioninės politikos tikslai ir uždaviniai	29
1.5.2. Nacionalinės regioninės politikos raida, bei pagrindinių tarsiės aktų apžvalga	31
1.5.3. Nacionalinės regioninės politikos teritorinė sąranga	35
1.5.4. Institucinę nacionalinės regioninės politikos įgyvendinimo sistema	36
1.5.5. Lietuvos Regioninės politikos priemonės ir instrumentai	37
1.5.6. Lietuvos regioninė politika ES regioninės politikos kontekste	40
1.5.6.1. ES regioninės politikos principai ir finansavimas	40
1.5.6.2. Lietuvos regionai ES struktūrinės politikos kontekste	44
2. REGIONINĖS POLITIKOS ĮGYVENDINIMO VERTINIMO METODOLOGIJA	46
2.1. Tyrimo metodologinės nuostatos	46
3. REGIONINĖS POLITIKOS ĮGYVENDINIMO VERTINIMO TYRIMAS	49
3.1. Tyrimo tikslai, uždaviniai ir hipotezės	49
3.2. Lietuvos regionų ekonominės socialinės būklės vertinimas	49
3.2.1. Lietuvos regionų ekonominio išsivystymo netolygumai	50
3.2.2. Netolygumo priežastys	56
3.2.3. Lietuvos regionų išsivystymo silpnybių ir stiprybių analizė	58
3.2.4. Lietuvos regioninės politikos priemonių numatymas	60
3.3. Kiekybinio tyrimo projektavimas, eiga ir rezultatai	62
IŠVADOS	71
SANTRAUKA (anglų kalba)	73
LITERATŪRA	74
1 PRIEDAS: ANKETA	77

LENTELIŲ IR PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė Regionų ekonominės plėtros teorijų klasifikacija	14
2 lentelė Regioninės politikos tikslai	20
3 lentelė ES struktūrinių fondų investicijos sritys.....	41
4 lentelė Bendrojo vidaus produkto tenkančio vienam gyventojui pasiskirstymas apskrityse, tūkst.lt.	50
5 lentelė Bendrasis vidaus produktas (BVP) vienam gyventojui palyginti su šalies vidurkiu, proc.....	51
6 lentelė Nedarbo lygis apskrityse, proc.....	52
7 lentelė Tiesioginių užsienio investicijų pasiskirstymas apskrityse, mln. Lt	53
8 lentelė Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis apskrityse, lt.....	54
9 lentelė Savivaldybės su aukščiausiu ir žemiausiu nedarbo lygiu 2003m	55
10 lentelė Savivaldybės su aukščiausiu ir žemiausiu vidutiniu mėnesiniu bruto darbo užmokesčiu 2002m.....	55

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Regiono terminologijos variantai.....	7
2pav. Regionalizacijos tipai	12
3pav. Regioninės politikos instrumentai.....	22
4 pav. Regioninės politikos įgyvendinimo vertinimo struktūra	47
5 pav. Respondentų nuomonė apie ekonominius - socialinius skirtumus tarp Lietuvos regionų.....	63
6pav. Respondentų požiūris į Lietuvoje vykdomos ekonominės plėtros tolydumą (proc.).....	64
7pav. Respondentų nuomonė apie regionų plėtros kryptys (proc.)	64
8pav. Respondentų Lietuvos regioninės politikos įgyvendinimo vertinimas (proc.).....	65
9pav. ES paramos naudojimo tikslingumas (proc.)	65
10 pav. Respondentų požiūris į Lietuvos regioninės politikos valdymo tobulinimo kryptis (proc.).....	66
11pav. Respondentų požiūris į regioninės politikos priemonių efektyvumą (proc.)	67
12pav. Respondentų pasiskirstymas pagal pasirinktą regioninės politikos valdymo modelį	68
13 pav. Respondentų informatyvumas apie Lietuvos regioninę politiką	68
14pav. Priemonių didinančių informatyvumą, pasiskirstymas.....	69
15pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą (proc.)	69

IVADAS

Regioninė politika šiandienos demokratinių valstybių gyvenime yra viena iš svarbiausių ir patikimiausių priemonių siekiant visuotinės žmonių gerovės. Tai daroma plėtojant subalansuotą ekonominę plėtrą ir racionalų socialinių ekonominių problemų sprendimą makroteritoriniu arba regioniniu lygmeniu.

Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, susidomėjimas regionine politika padidėjo, ypač šios organizacijos pagalbos struktūrinių fondų gavimo ir panaudojimo srityse. Tačiau ši politika yra platesnė ir svarbesnė nes yra susijusi su kokybiniu valstybės valdymo modeliu, visuomeninės gerovės didinimu bei ekonominių socialinių skirtumų tarp šalies regionų eliminavimu. Regioninė plėtra mažoje valstybėje, tokioje kaip Lietuva iš tikrųjų yra nacionalinės ekonomikos vystymas. Pagrindinis regioninės plėtros tikslas yra tęstinis darbo vietų kūrimas, remiant mažas ir vidutinio dydžio įmones, skatinant investicijas į gamybą, gerinant infrastruktūrą ir keliant vietovių išsivystymo lygį. ES šalių patirtis rodo, kad sėkmingai regioninei plėtrai reikia strategijos bei vizijos, administracinių pajėgumų bei ilgalaikių tikslų prioritejavimo, kartu taikant valdymo ir kontrolės metodus. Lietuvoje regioninė politika nėra išsamiai ištyrinėta mokslininkų, todėl labai svarbu nagrinėti teorinius regioninės politikos aspektus bei įvertinti jos vykdymą.

Darbo tikslas – išnagrinėjus regioninės plėtros teorinius aspektus bei apžvelgus Lietuvos regioninės politikos principus, įvertinti Lietuvos regioninę politikos įgyvendinimą.

Darbo objektas – regioninė politika

Darbo uždaviniai:

- 1) atskleisti regiono sampratą bei regionalizmo įtaką ekonominei plėtrai,
- 2) išnagrinėti regionų ekonominės plėtros teorijas,
- 3) išanalizuoti regioninės politikos sampratą, jos instrumentus ir priemones,
- 4) pateikti Lietuvos regioninės politikos raidą bei pagrindines nuostatas,
- 5) parengti Lietuvos regioninės politikos įvertinimo metodologiją,
- 6) atlikti Lietuvos regioninės politikos įgyvendinimo vertinimo tyrimą.

Tyrimo metodai. Atliekant teorines regioninės politikos studijas, darbe naudoti mokslinės literatūros ir palyginamosios analizės bei sisteminimo metodai. Empiriniam tyrimui atlikti buvo taikomas statistinių duomenų analizės, kiekybinis (apklausa) duomenų rinkimo metodai.

Magistriniame darbe teoriniams ir praktiniams aspektams iliustruoti panaudota 15 paveikslų ir 10 lentelių. Prie autoriaus sudarytų paveikslų ir lentelių nėra nurodomi šaltiniai, visais kitais atvejais, kai lentelės ar paveiksiai sudaromi remiantis kitų autorių medžiaga, nurodomi jų šaltiniai. Teorinį – metodologinį darbo pagrindą sudaro 45 literatūros šaltinių lietuvių, anglų ir rusų kalbomis.

1. REGIONINĖS POLITIKOS KONCEPTUALŪS PAGRINDAI

Kiekvienos šalies vystymasis yra tiesiogiai susijęs su daugybe ekonominių, socialinių ir geopolitinių elementų, tame tarpe ir teritorinių vienetų – regionų, ugdymu ir plėtra. Regioninė politika yra labai svarbi viešos politikos sritis nuo kurios priklauso bendra šalies ekonominė plėtra. Planuojant bei įgyvendinant efektyvią regioninę politiką, reikia taikyti ekonominės teorijos nuostatas, formuojančias teorinius regionų plėtros pagrindus. Tai leidžia konstatuoti, kad regioninė politika reikalauja ypatingo dėmesio ir išsamių teorinių studijų, kurios apimtų regiono sampratą, regionų plėtros teoriją, regioninės politikos pagrindinių principų analizę.

1.1. Regiono samprata

Šalys rodo iniciatyvą vystyti bendrą veiklą, tačiau neretai joms trukdo vidinės problemos. Neretai tų problemų priežastimi būna tas faktas, jog valstybės yra ne vienalytės, jas sudaro keletas regionų.

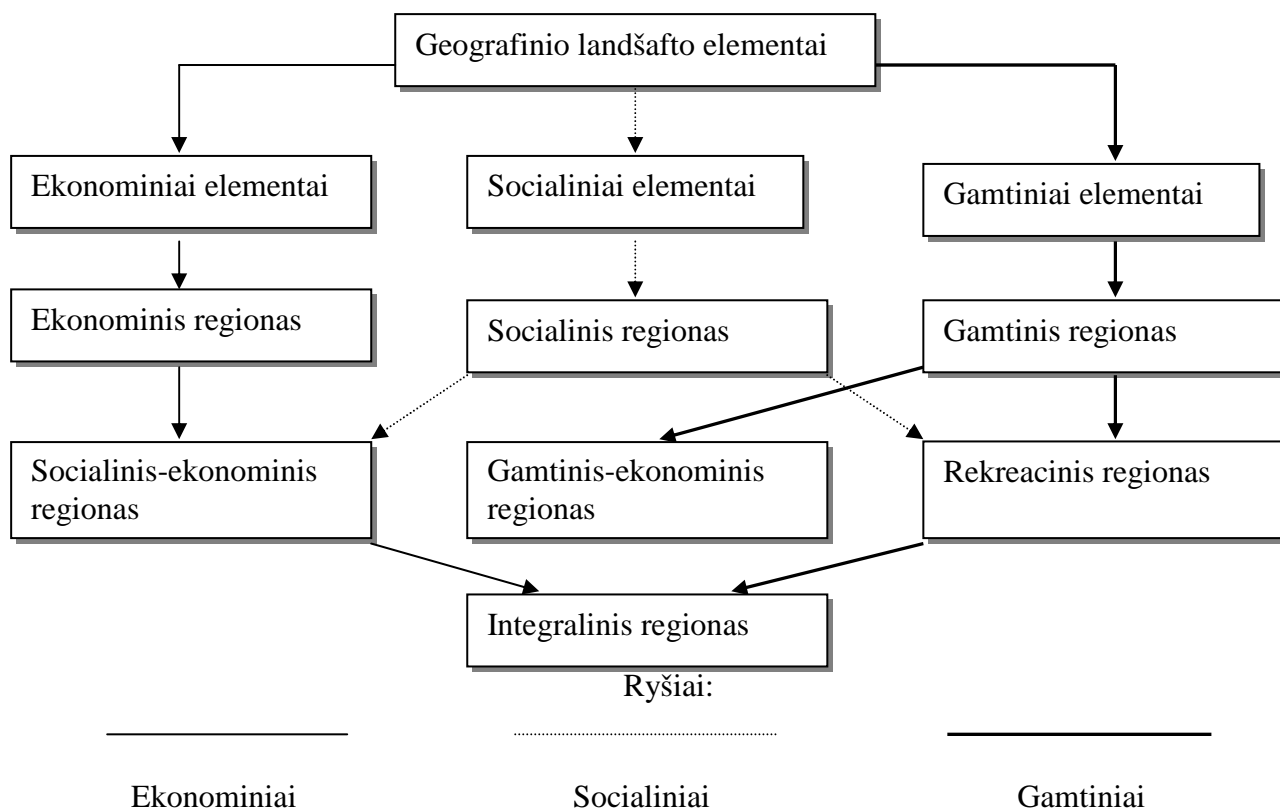
Regionų sąvokos apibrėžimo naudojimo dilema dažnai tampa mokslinių diskusijų objektu, nes ji svyruoja tarp specifinio teritorinio ir bendrai sektorinio apibrėžimo, todėl tiksliai apibrėžti terminą “regionas” vis dar sunku. “Britannica” enciklopedijoje (2002) *regionas – tai vientisa sritis, kuri pagal pasirinktą vertinimo kriterijų skiriasi nuo kitų kaimyninių sričių ir pagal šį kriterijų yra vientisa savo viduje*. Johnston ir kt. (2000) teigia kad *regionas yra daugiau ar mažiau apibrėžta teritorija, pasižyminti tam tikru vientisumu ar valdymo principais, kurie išskiria ją iš kitų regionų*. Į regioną taip pat galima žiūrėti kaip į socialinę ir politinę struktūrą, kuriame sueina žmonių tapatybės ir socialinė veikla, politinės institucijos ir ekonominės organizacijos (Šimelevič, 2001, p.275).

Nors regiono sąvokų yra labai daug, tačiau visi autoriai, nagrinėjantis regionines problemas, sutinka, kad visu pirma regionas yra teritorija, kuri išsiskiria iš kitų tam tikromis specifinėmis gamtinėmis, demografinėmis, socialinėmis ar ekonominėmis sąlygomis. Taip pat žodis “regionas” apibūdina ir grupę regionų, susijungusių į vieną didesnį, peržengiantį nacionalinės valstybės sienas.

Įdomų tai, kas “regionas” skirtinguose mokslo šakose traktuojamas skirtingai. Ekonomikos mokslai apibrėžia regioną kaip socialinę-ekonominę visumą, kur vyksta materialinės gamybos procesai. Socialinė-ekonominė geografija apibrėžia jį kaip gamybos objektą, arba kaip aplinką, kurioje gyventojai ir materialinė gamyba yra tarpusavyje susiję. Regioną, kaip gyvenamąją aplinką, kurioje yra kuriamos žmonių gyvenimo sąlygos, tiria demografija. Ekologija tiria regioną kaip teritoriją, kuri daro poveikį supančiai aplinkai.

Priklausomai nuo kriterijaus, naudojamo pasaulio erdvės skirstymui, galima išskirti fizinius, geografinius, ekonominius, kultūrinius, religinius ir kt. regionus. Regionai gali būti homogeniniai (vienarūšiai) ar sintetiniai – susidedantys iš skirtingų, kartais net prieštarų, bet tarpusavyje

susietų teritorijos dalių (Tijūnaitienė, 2002, p.192). Daugybė įvairių požiūrių į regioną, jo funkcijas nulėmė margumą regiono terminologijoje (1pav.) ir regionų klasifikacijoje.

Šaltinis: ŠIMELEVIČ, K.; BAGDZEVIČIENĖ, R. Kas yra regionas. *Regionų plėtra 2001*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Kaunas: Technologija. 2001m. p.276

1 pav. Regiono terminologijos variantai

Ekonominiuose moksluose regionai suprantami kaip ūkinės specializacijos plotas, susidaręs naudojant vidinius ir išorinius ekonominius išteklius (Kosiedowski, 2001, p.18). Regionas - tai socialinės-ekonominės erdvės visuma, charakterizuojama visų nuosavybės formų gamybos struktūra, gyventojų, darbo vietų koncentracija bei turinti savo valdymo organus (Бильчак, 1998). Regioninėje ekonomikoje regionas traktuojamas neapibrėžtai, dažnai kaip nacionalinės ekonomikos geografinis subvienetas. Šiuo atveju regionai gali apimti administracinės ar politinės jurisdikcijos sritis, kurių ribos gali varijuoti nuo tokių santykinai didelių plotų kaip pati valstybė iki tokių santykiniai mažų plotų kaip vietos valdžia.

Dažniausiai ekonominę regionų klasifikaciją nulemia tokie kriterijai (Šimelevič, 2001, p. 275):

1. Ekonominio išsivystymo lygis;
2. Ekonominio vystymosi tempai;
3. Ūkio teritorinės struktūros tipas (tolydus ūkio vystymas, netolydus ūkio vystymas);
4. Gyventojų tankumas teritorijoje;

5. Gyventojų augimo tempai;
6. Ūkio specializacijos pobūdis ir lygis (rekreacijos, turizmo, pramoninis ir kt.);
7. Kiti.

Ekonominiuose tyrimuose dažnai išskiriami tokie regionai:

☐ Centriniai – Fridmano J. pasiūlytas terminas, skirtas apibūdinti koncentruotas metropolines ekonomikas, kurias sudaro vienas ar keli miestai, kurie sukuria palankias prielaidas ekonominiam augimui bei pažangai (Goodal, 1987, p. 97);

☐ Nykstantys – regionai, kuriems būdingas visiškas ekonominis nuosmukis, pasireiškiantys įmonių uždarymu, kapitalo pasitraukimu, darbo jėgos emigravimu (Goodal, 1987, p. 114);

☐ Depresiniai – šių regionų išskiriantys bruožai yra ekonominis nuosmukis bei socialinės problemos, nors praeityje jie galėjo rodyti pakankamai aukštus augimo tempus (Goodal, 1987, p. 120);

☐ Neišsivystę – regionai, kuriame natūralieji išteklių dar nepanaudoti. Pramoninė veikla yra minimali ar neišplėtota, žemas gyventojų gyvenimo lygis (Goodal, 1987, p. 485)

☐ Stagnaciniai – jie skiriasi santykinai žemu augimo tempu (Šimelevič, 2001, p. 275);

☐ Probleminiai – jie charakterizuojami labai žemu augimo tempu ir kt. (Šimelevič, 2001, p. 275):.

Dažniausiai regioninėje ekonomikoje regionas yra suvokiamas kaip lokali bendruomenė, nacionalinis teritorinis vienetas, kurio ribos nebūtinai turi sutapti su administracinių – politinių teritorinių vienetų ribomis.

Taigi, kaip matome yra labai daug regiono klasifikacijos kriterijų, bei daugybė įvairių regiono apibrėžimų. Reikėtų pažymėti tai, jog nors kiekvienas regionų tyrinėtojas apibrėžia regiono sąvoka vis kitaip, norėdamas išryškinti kažką savo, bet visuomet yra laikomasi trijų požymių, bendrų visiems regionų apibrėžimams: *teritorija, specializacija, ekonominiai santykiai*. Toliau detaliau išnagrinėsime regionų formavimosi – regionalizacijos proceso įtaką ekonominei plėtrai

1.2. Regionalizacijos procesas ir jo įtaka ekonominei plėtrai

Visame pasaulyje vykstant postindustrializacijos, globalizacijos, integracijos procesams, kartu vyksta ir regionalizacijos procesas.

Mokslininkas skirtingai apibrėžia regionalizacijos sąvoką. Štai tokį apibrėžimą pateikia K Šimelevič, Bagdzevičienė (2002): *regionalizacija – sudėtingas, geografinėje erdvėje vykstantis regionų formavimo procesas, pagrįstas politinių, ekonominių, socialinių ir kultūrinių santykių plėtra*.

Regionalizaciją taip pat galima apibrėžti kaip procesą, suteikiantį veiksmų laisvę, skirtą vystyti specifinei sričiai (subnacionaliniu, bet superlokaliniu lygiu), mobilizuojant jos ekonominę struktūrą ir, kur galima, skatinant bei vystant vietinį ir regioninį identitetą.

Šis procesas gali pasireikšti per jau egzistuojančias vietines institucijas, bet gali ir paskatinti kurti naujas, kurios geriau tiktų jo tikslams pasiekti. Regionalizacijos procesui įtaką visada daro politinė bei institucinė struktūra, kurią, savo ruožtu, veikia kiti faktoriai.

Analizuodami regionalizacijos procesą daugelis mokslininkų pabrėžia svarbų ekonominės plėtros vaidmenį.

Ekonomikos plėtotė yra svarbiausia bendruomenės plėtotės sudedamoji dalis, nes ji aprūpina bendruomenę finansiniais ištekliais, kurie yra būtini norint plėtoti kitas bendruomenės gyvenimo sritis (Bagdzevičienė, Rimas, Venckus, 2002, p.30).

Ekonomikos plėtotę galima traktuoti dvejopai (Regionų ekonomikos plėtotės strategija 2002):

1) tai procesas, kurį galime apibrėžti kaip plėtotei skiriamų žmogiškųjų, finansinių, organizacinių, fizinių ir gamtinių išteklių mobilizavimą siekiant išplėsti bendruomenei teikiamų konkurencingų paslaugų ir produktų kiekį ir kokybę;

2) tai veikla, kuria ekonomikos plėtotės organizatoriai stengiasi paveikti procesą visos bendruomenės labui.

Ekonominė plėtra, kaip mokslo šaka, skirtingai negu tradicinė neoklasikinė, politinė ekonomikos, daugiau dėmesio skiria nagrinėjant ekonomines, kultūrinės bei politines sąlygas, kurios būtinos įvairių visuomenės sluoksnių struktūrinei ir institucinei transformacijai įgyvendinti. Todėl ekonominė plėtra kaip svarbius komponentus analizuoja valstybės vaidmenį ir sprendimų priėmimo koordinavimo procesą.

Norint suprasti, kaip regionalizacija veikia ekonominę plėtrą bei kaip pastaroji veikia turto kūrimo procesą, būtina suprasti pagrindinius ekonominės veiklos komponentus. Kitaip tariant, regionalizacijos poveikis ekonominei plėtrai geriausiai atsispindi per ekonominės veiklos komponentų prizmę.

Ekonominės veiklos pagrindą sudaro šie komponentai (Šimelevič, Bagdzevičienė, 2002,p.180):

- žmogiškieji ištekliai;
- technologija;
- infrastruktūra;
- finansinis kapitalas;
- vadovavimas.

Pastaraisiais metais vykstantis regionalizacijos procesas labai veikia visus komponentus.

Žmogiškieji ištekliai. Tai svarbi ekonominės veiklos sudėtinė dalis, o ateityje ji gali tapti dar svarbesne. Anksčiau buvo reikalinga daugiausia nekvalifikuota arba mažai kvalifikuota darbo jėga, tačiau dabar vykstantis regionalizacijos procesas, kuriam didelį poveikį daro globalizacija, pabrėžia inovacijas ir žinias, pramonės augimą, pagrįstą moksliniais tyrimais, o visa tai reikalauja darbuotojų, turinčių daugiau sugebėjimų. Regiono žinių bazė ir yra vienas iš regionalizacijos komponentų.

Nagrinėjant regionalizacijos procesą negalima nepaminėti darbo pasidalijimo. Kitaip tariant regionalizacija spartina racionalų teritorinį darbo pasidalijimą bei dalyvavimą tarptautiniame darbo pasidalijime, kadangi tokio proceso rezultatai teigiamai veikia ekonominę plėtrą. Tokiu būdu regionalizacijos procesui, kuris reikalauja daugiau išsilavinusios, turinčios gerus analitinio mąstymo ir bendravimo sugebėjimus darbo jėgos, kaštai tampa santykinai nebe tokie svarbūs. Išsilavinusių, galinčių lengvai adaptuotis ir mokytis darbuotojų vertė kyla, ir tokių darbuotojų turėjimas taps pagrindiniu bet kurio regiono ekonomikos privalumu (Šimelevič, Bagdzevičienė, 2002, p.180).

Technologija. Greitas technologijos vystymasis sąlygoja daug pasikeitimų įvairiose ekonominės veiklos srityse. Technologija tiesiogiai veikia ekonominės veiklos darbo jėgą, konkurenciją, našumą.

Regionalizacijos procese technologija nagrinėjama kaip augantis ekonominės veiklos komponentas. Tai rodo augantis mikroregionų skaičius. Regionai siekia užimti savo nišą globalinėje ekonomikoje, jie organizuojasi, kuria savo strategijas, mobilizuojasi, ir, galiausiai, kuria savo ekonominę ateitį, remdamiesi savo aukštomis technologijomis. O technologinių inovacijų plėtra skatina visuomenės perėjimą į post-industrinę stadiją.

Infrastruktūra. Tradiciškai infrastruktūra yra keliai, magistralės, vamzdynai, oro uostai, geležinkeliai, elektros energijos tiekimo linijos. Anksčiau infrastruktūra buvo visų šių dalykų turėjimas. Tačiau šiandien vien turėti šių tradicinių infrastruktūros elementų nepakanka, labai svarbiu kriterijumi tapo jų kokybė. Taip pat švietimo sistema, telekomunikacijos, bendruomenės žinių vystymo įstaigos, sveikatos apsaugos įstaigos, anksčiau nelaikytinos infrastruktūra, dabar laikomos labai svarbia jos dalimi. Regionalizacija šiame kontekste skatina transporto infrastruktūros tobulinimą, ryšių gerinimą, nes tai padidina galimybę greičiau platinti prekes, technologijas, kapitalą tarp regionų. Tokiu būdu didinant investicijas į infrastruktūrą, didėja investicijų grąža, našumas ir privačios investicijos, o viską kartu paėmus didėja turto kūrimo tempai, kitaip tariant, daromas teigiamas poveikis ekonominei plėtrai.

Finansinis kapitalas. Finansinis kapitalas yra būtinas regionams, kurie nori veikti, augti, plėstis, įdiegti į rinką ir parduoti naujus produktus tam, kad sugebėtų reaguoti į rinkos pokyčius ir išlikti konkurencingais. Be to, finansinis kapitalas, žiūrint iš ekonominės plėtros taško, visų pirma turi būti naudojamas prieinamais kaštais. Vidaus ir tarptautinės rinkų liberalizavimas padidina

užsienio investicijų sumą regione bei pagreitina kapitalo kaupimo tempus. Regionalizacija šiuo atveju užtikrina ekonomikos augimą partnerystės pagrindu, garantuoja rinkos prieinamumą prie kitų regionų, tokiu būdu mažinant nacionalinių sienų reikšmingumą pasaulio ekonomikoje.

Vadovavimas. Kalbant apie regionalizaciją galima išskirti ją skatinantį centralizacijos/decentralizacijos veiksnį. Šiuo metu politinė decentralizacija yra esminis akcentas visame pasaulyje. Iškyla klausimas, ar ekonominę plėtrą lengviau vykdyti vietos ar šalies mastu? Abu šie metodai turi savo privalumų ir trūkumų. Pavyzdžiui, valstybiniu mastu vykdant ekonominę plėtrą valstybė geriau žino tarptautines ir šalies viduje veikiančias jėgas, turinčias įtakos visos šalies, jos regionui ir vietinei ekonomikai, taip pat gali geriau užtikrinti efektyvų šalies nacionalinių išteklių panaudojimą. Tuo tarpu, vykdant ekonominę plėtrą vietiniu mastu gali atsitikti taip, kad situacija bus nepakankamai suvokta ir todėl darbai gali būti įvertinti tik kaip išteklių švaistymas (Šimelevič, Bagdzevičienė, 2002, p.181).

Tačiau nereikia pamiršti, kad valstybei trūksta žinių, ji nejaučia vietos žmonių reikmių, lūkesčių, tuo tarpu, kai vietovės geriau žino savo vietinę ekonominę aplinką ir tai, kaip formuoti savo ateitį. Taigi, valstybiniu mastu vykdoma ekonominė plėtra (t.y. “iš viršaus į apačią” (tradicinis, paremtas centralizacija) modelis) reiškia kapitalo koncentraciją centre. Tačiau vietiniu mastu (t.y. “iš apačios į viršų” modelis) vykdoma ekonominė plėtra vyks greičiau, kadangi tada sprendimų priėmimo galia yra arčiau apačios (vietinio lygmens). Šiuolaikinis regionalizacijos procesas, veikiamas centralizacijos/decentralizacijos jėgų, skatina efektyvų valstybinės ir vietinės valdžios institucijų funkcijų paskirstymą, o tai teigiamai veikia ekonominę plėtrą.

Apibendrinant galima teigti, kad regionalizacijos poveikio ekonominei plėtrai nagrinėjimas per kelių veiksnių prizmę yra žymiai efektyvesnis, kadangi vienu metu kreipiamas dėmesys į daugelį momentų, kurie, be abejo, yra svarbūs ir aktualūs. Pagrindiniai veiksniai, skatinantys regionalizacijos procesą, t.y. centralizacija (“iš viršaus į apačią” valdymo metodas), kurią pakeičia decentralizacija (“iš apačios į viršų” valdymo metodas) bei globalizacija turi didelę reikšmę skatinant regionalizacijos poveikį ekonominei plėtrai. Regionalizacijos proceso pasėkoje didėja žinių svarba, spartėja technologinis progresas, infrastruktūros tobulinimas, bendradarbiavimas, laisvos rinkos bei valstybinės ir vietinės valdžios institucijų funkcijų efektyvesnis paskirstymas daro didelę teigiamą įtaką ekonominei plėtrai, o pastaroji veda prie subalansuotos gyvenimo kokybės

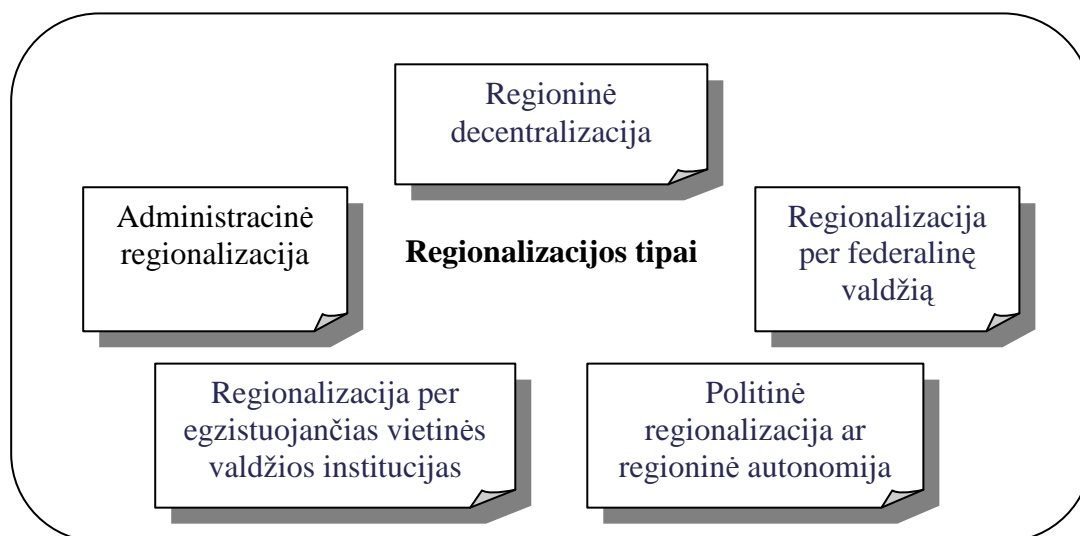
1.2.1. Regionalizacijos tipologija

Kalbant apie regionų formavimą, labai svarbu atkreipti dėmesį į du svarbius aspektus :

1. Centrinės valdžios dėmesį regioninės politikos formavimui, specialių regiono programų finansavimą, mokslo ir gamybos skatinimą, užsienio investicijų nukreipimą į norimus ugdyti regionus;

2. Vietinės valdžios iniciatyvą teisinių ir ekonominių priemonių pagalba sukurti palankų verslo klimata, reguliuojant vietinius mokesčius, žemės pardavimą ir juos nuoma ir pan. (Tijūnaitė, Giedrimienė, 2002, p193).

Atsižvelgiant į regionalizacijos vietą valstybės konstitucinėje ir administracinėje valstybės struktūroje, galima išskirti penkis regionalizacijos tipus (2 pav.).

Šaltinis: sukurta autoriaus pagal MAČYS, G. (2005) Regionų ekonomika, politika ir valdymas Lietuvoje. p.11.

2pav. Regionalizacijos tipai

Administracinė regionalizacija. Administracinė regionalizacija gali būti suprantama kaip valstybės institucijų kūrimas, kurios yra pavaldžios vyriausybei ir veikia jos vardu (tačiau šios institucijos gali būti iš dalies autonomiškos). Vienas iš sukurtų institucijų tikslų yra skatinti regionų ekonominę vystymąsi, todėl jos turi bendradarbiauti su vietiniais subjektais ir ekonominėmis organizacijomis. Administracinis valdymas taikomas Graikijoje, Portugalijoje, Anglijoje, Švedijoje, Bulgarijoje, Vengrijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje, Estijoje ir Lietuvoje (Mačys, 2005, p.12).

Regionalizacija per egzistuojančias vietinės valdžios institucijas. Šio pobūdžio regioninį valdymą įgyvendina jau esančios vietos valdymo institucijos, kurios buvo sukurtos visai kitiems tikslams. Tai jos padaro dviem būdais: arba išplėsdamos savo veiklos sritį, arba kooperuodamos tarpusavyje. Valdymas šiuo atveju skiriasi nuo administracinio valdymo, nes valdo pačios decentralizuotos institucijos, remdamosi savo turimais išteklių ir galiomis. Šis regionalizacijos tipas ypač įsitvirtinęs Vokietijoje, Danijoje, Suomijoje, Airijoje. Portugalijoje ir Švedijoje šis

regionalizacijos tipas pasireiškia tik tam tikrose šalies dalyse: Švedijoje tarpusavyje kooperuoja 4 teritoriniai vienetai šalies vakaruose; Portugalijoje – 2 metropolijos (Lisabonos ir Porto).

Regioninė decentralizacija. Tai naujų teritorinių valdžios organų įkūrimas arba senų pakeitimas naujais, turinčiais daugiau galių. Šiuo atveju regione jau yra teritorinio valdymo institucijos bei kuriamos naujos teritorinės administracinės valdymo institucijos, turinčios tokį patį juridinį statusą kaip ir esami valdžios organai, bet regionas turi didesnę rinkiminę apygardą, apima esamus teritorinius valdžios organus bei labiau susietą su ekonominės plėtros procesais kompetenciją. Nors tai iš dalies keičia teritorinio valdymo struktūrą, bet sudaro visą konstitucinę unitarinės valstybės sąrangą. Šis regionalizacijos tipas pilnai įgyvendintas tik Prancūzijoje. Šio modelio bruožų galima pastebėti Portugalijos administracinio valdymo provincijose, Velso grafystėje Didžiojoje Britanijoje ir Švedijos grafystėje. Regioninės decentralizacijos keliu nuėjo Čekija, Lenkija. Yra galimybių, kad šį modelį taikys Slovakija ir Rumunija.

Politinė regionalizacija (institucinis regionalizmas). Šis regionalizacijos modelis laikomas visiškos regioninės valdymo autonomijos pakopa. Jis labai įvairiomis formomis aptinkamas tik kai kuriuose Europos Sąjungos šalyse. Juridiškai, politinė regionalizacija skiriasi nuo regioninės decentralizacijos modelio tuo, kad regioninei asamblėjai suteikiama įstatymų leidžiamoji galia, vykdančiosioms institucijoms suteikiamos platesnės vykdomosios galios, kas aiškiau apibrėžta ir įteisinta šalies konstitucijoje. Politinės regionalizacijos bruožai pastebimi Ispanijos, Italijos, Belgijos teritorinio valdymo sąranroje. Reikėtų pažymėti, kad politinė regionalizacija daugeliu atžvilgių skiriasi nuo federacinės valstybės valdymo. Pirmiausia, nesukuriamos dvi atskiros valdymo sistemos. Antra, nors nacionalinės ir regioninės valdymo institucijos glaudžiai bendradarbiauja, regioninės institucijos nedalyvauja priimant joms aktualius klausimus, įstatymų leidimų procese. Trečia, kaip taisyklė, vienintelę teismo organų sistemą kontroliuoja centrinė vyriausybė. Kita vertus, federalinis valdymas numato, kad visos valstybę sudarančios valstijos turėtų vienodas teises, o politinei regionizacijai būdingos skirtingos valdymo institucijos ir skirtingos galios. Šie skirtumai kyla dėl to, kad politinė regionalizacija yra grindžiama tam tikrų etninių, kultūrinių bei lingvistinių ypatybių pripažinimu. Politinė regionalizacija labiau parodo silpną nacionalinę integraciją nei ekonominės socialinės plėtros siekius, kurie skatina ir spartina regionalizacijos procesus (Mačys, 2005, p.13).

Regionalizacija per federalinius valdžios organus. Regionalizacija gali paveikti federacinę valstybę taip pat kaip ir kiekviena kita valdymo grandžių kaita. Federacinė valstybė susikuria iš valstybių politinės sąjungos, kurios narėms yra būdingi regioniniai ar etniniai skirtumai. Belgijoje regionalizacija tapo federalizacijos priešastimi ir turėjo dvigubą tikslą: pirmasis – sustiprinti federacijos subjektų autonomiją, o antrasis, konkrečiai Flandrijos atveju, - sukurti tokią Belgijos valstybės struktūrą, kuri sugebėtų pasipriešinti vis stiprėjančiai autonomijai. Regionalizacijos

procesas, kurį skatina socialinė ekonominė plėtra, verčia federalinę vyriausybę vis daugiau atitinkamų galių skirti valstijoms ir taip įtvirtinti atskirus regionus. Tokie procesai lemia federalinių struktūrų kaitą Vokietijoje ir Austrijoje.

Apibendrinus galima teigti, kad egzistuoja didelė regionalizacijos, regionų valdymo modelių įvairovė, bei negalima išskirti vieno, kaip pačio priimtinausio. Kiekviena šalis pasirenka jai tinkamiausi modelį atsižvelgiant į savo istoriją, kultūrą, tradicijas. Regionalizacija pabrėžia besikeičiantį vidurio lygio teritorinių institucijų vaidmenį bei reiškia atsiradimą institucijų, kurios pirmiausiai rūpinasi konkrečios teritorijos socialine, ekonomine, kultūrine bei politine grove.

1.3. Regionų ekonominės plėtros teorijos

Siekiant nustatyti nacionalinės, regioninės bei vietinės valdžios vaidmenį regionų ekonomikos plėtotėje bei ją įgyvendinančių priemonių sistemą, reikia taikyti klasikinės ekonomikos teorijos ir vadybos nuostatas, formuojančias teorinius regionų plėtotės pagrindus.

Mokslinėje literatūroje pateikiama didelė regionų augimo ir plėtotės teorijų įvairovė. Daugumoje teorijų valstybės augimo modeliai tiesiogiai pritaikomi regionams. Regionų ekonominės plėtros teorijas galima suskirstyti į keturias pagrindines grupes, priklausomai nuo gamybos funkcijos veiksnių: tradiciniai modeliai, grynų aglomeracijos modeliai, vietinės aplinkos modeliai ir teritorinių inovacijų modeliai (žiūr. lentelę 1.).

1 lentelė

Regionų ekonominės plėtros teorijų klasifikacija

	Gamybos funkcija*	Teorijos
Tradiciniai modeliai	$Y = f(L, K)$	Neoklasikinė augimo teorija Keinso požiūris: eksportu pagrįsta teorija Išteklių teorija Visuomeninės raidos etapų teorija
Grynų aglomeracijos modeliai	$Y = f(AE, L, K)$	Augančio priežastinio ryšio modeliai Augimo poliaus teorijos Metropolijos užkampio teorija Urbanizacijos masto ekonomijos teorija
Vietinės aplinkos modeliai	$Y = f(LM, L, K)$	Endogeninio augimo teorijos
Teritorinių inovacijų modeliai	$Y = f(I, LM, L, K)$	Inkubatorių teorijos Inovacinės aplinkos teorijos Porterio klasteriais grįsta ekonominės plėtros teorija

* - Y: pajamos arba gamyba, L: darbo jėga, K: kapitalas, AE: aglomeracijos efektai, atsirandantys dėl išorinio poveikio ar masto ekonomikos, LM: vietinė aplinka, į kurią įeina tokie veiksniai kaip erdvė, žmogiškojo kapitalo išteklių, technologijos, tinklai, pasitikėjimas, kultūra ir politika, I: inovacijos.

Šaltinis: sukurta autoriaus pagal SVETIKAS, Ž. Regioninė politika (2004).

Lentelėje pateiktos teorijos sudaro seką pagal gamybos funkcijos sudėties didėjimą. Ši seka atitinka ir chronologinę jų atsiradimo eilę: tradiciniai modeliai atsirado apie 1950-uosius, grynų

aglomeracijos – 1960-aisiais, vietinės aplinkos – apie 1970-uosius, o teritorinės inovacijos modeliai pradėjo dominuoti nuo 1980-ųjų. Toliau bus pateikiama trumpa šių teorijų apžvalga.

Neoklasikinė augimo teorija. Remiantys šia teorija, regionų skirtingumo plėtotė priklauso nuo darbo jėgos, kapitalo prieinamumo ir mobilumo tarp regionų. Visišką regiono išteklių panaudojimą užtikrina lanksčios regiono rinkų kainos ir darbo užmokesčiai. Esant vienodoms gamybos funkcijoms, kapitalas turi tendenciją judėti į regionus, kuriuose darbo jėga yra perteklinė ir pigi, o darbo jėga juda priešinga kryptimi. Šie srautai nesustojamai juda tol, kol kapitalo grąža ir darbo užmokestis regionuose susilygina. Galų gale susilygina ir pajamos vienam gyventojui. Ši teorija turi nemažai prieštaravimų. Ir darbo jėgos ir kapitalo mobilumas yra apribotas daugelio faktorių. Pavyzdžiui, darbo jėgos mobilumą nulemia ne tik pajamų prieaugis, bet ir erdvinė trintis, mobilumo kaštai, neekonominis pasipriešinimas migracijai ir šeimos ryšiai. Nors kapitalo mobilumo lygis yra daug didesnis nei darbo jėgos, jį dažnai riboja sudėtingas investicijų pobūdis, jos yra daromos dideliais kiekiais ir iš inercijos, manant, kad jei jau įmonė įsikūrė konkrečioje vietoje, tai pasilikimo joje privalumų yra daugiau nei persikėlimo kitur. Kiti šios teorijos prieštaravimai atsiranda dėl transporto kaštų nepaisymo, prekybos barjerų ir regioninių ekonomikų technologinio išsivystymo skirtumų (Svetikas, 2004).

Eksportu grįsta teorija teigia, kad vystymasis priklauso nuo eksporto didinimo. Ji ignoroja galimybę gaminti įvairių rūšių produktus. Vadovaujantis šia teorija, prieinama prie išvados, kad net ir ilgalaikėje perspektyvoje regionas ar šalis gali augti vien dėl savo eksporto augimo. Remiantis eksportu pagrįsta teorija, ekonomika klasifikuojama į du sektorius: eksportuojantis arba pagrindinis sektorius, kuris yra lyg ekonomikos stuburas, ir paslaugų sektorius, kuris aprūpina eksporto sektorių ir jo darbuotojus pajėgumais (Štreimikienė, 2001, p.281).

Visuomeninės raidos etapų teorijos. Šios teorijos įgavo didžiausią populiarumą 50-aisiais tarp besivystančių šalių ir turėjo pastebimą įtaką išsivysčiusių šalių regionų politikai, ypač 60-aisiais. Visuomenės raidos etapų teorija apibrėžia penkis etapus, kuriuos pereina ekonomika: 1) tradicinės visuomenės, 2) pradinių sąlygų, 3) pakilimo, 4) brendimo ir 5) didelio masinio vartojimo visuomenė. Ši teorija teigia, kad negalima gerai išvystyti ekonomikos, jei ji nėra paremta gamybos ir paslaugų pramonės šakomis. Regiono ekonomikos vystymas yra apibūdinamas, kaip judėjimas nuo žemės ūkio iki perdirbamos pramonės ir galiausiai iki ekonomikos, kurioje pagrindinį vaidmenį atlieka paslaugos (Mačerinskas, Matekonienė, 2003, p. 55).

Išteklių teorija. Ji teigia, kad pagrindinė varomoji vystymosi jėga yra užsienio paklausa šalies ar regiono specializuotam eksportui. Pradinė pakopa neišvysčiusioms šalims (regionams) būtų tokių žaliavų išteklių, kaip žemės ūkio, medžioklės, žvejybos ištekliai ar naudingosios iškasenos, gausa. Pirminių prekių – žaliavų eksportavimo procese kyla paklausa darbo jėgai, kapitalui, infrastruktūroms ir mokymo įstaigoms. Jeigu vietinių išteklių ir užsienio paklausos

ištekliais ryšys yra pakankamai stiprus, tai šie darbo, infrastruktūros ir kiti elementai bus perspektyvūs ir pramonė pradės augti. Jei šių elementų kainos bus per aukštos išteklių priemonės vystymasis bus atidėtas kol susidarys palankios sąlygos (Štreimikienė, 2001, p.280).

Augančio priežastinio ryšio teorija. Pagrindinė šios teorijos idėja teigia, kad, tuomet kai atsiranda regioniniai skirtumai, prasideda savęs stiprinimo procesas, kuris, jei nebūna kokių nors katastrofiškų įvykių, išlaiko teritoriją augimo procese. Priešingai negu neoklasikinėse teorijose, kur vyrauja konvergencija, čia laukiamas rezultatas yra divergencija. Ekonominių veiklų ir žmonių aglomeracija sukelia tolesnę išsivysčiusių regionų plėtrą, o atsiliekantys regionai susiduria su vis didėjančiu ekonominiu nuosmukiu ir migracija.

Augimo polių teorija. Šios teorijos, sukurtos 1950-aisiais, pradininku buvo Perroux. Pagrindinė šios teorijos idėja yra lyderiaujančios ar stumiančiosios (skatinančios judėjimą) įmonės egzistavimas, kuri veikia kaip augimo polis ir skatina kitus pramonės sektorius ir verslo dalyvius per multiplikatoriaus efektą. Pramonės sektoriaus įmonės lyderės yra nustatomos pagal jų naujumą, naudojamas aukštąsias technologijas ir stiprius ryšius su kitais sektoriais, o stumiančios įmonės dažniausiai yra gana didelės, priklauso augančiam sektoriui ir turi galimybes bei sąlygas inovacijomis ir augimo skatinimui (Svetikas, 2004).

Metropolijos užkampio teorija teigia, kad kapitalizmas veda ne prie vystymosi, o prie regresijos, ne prie ekonominio gerbūvio tarp tautų susilyginimo, bet prie didėjančių regioninių skirtumų atsiradimo ir nuskurdimo. Tie regionai, kurie sukaupę daugiau jėgos, negu kiti regionai, šią jėgą panaudoja silpnesniems regionams išnaudoti. Tačiau ir išnaudojamas regionas, įtrauktas į kapitalistinę gamybos tinklą, turi naudos, t.y. paskatinamas jo vystymasis, tačiau stipresnis regionas visada turės daugiau naudos (Štreimikienė, 2001, p.280).

Urbanizacijos masto ekonomijos teorija. Pagal šią teoriją, pagrindinis vaidmuo regiono ekonomikos plėtotėje tenka miestui. Jau senai buvo pastebėta, kad urbanizuota teritorija yra augimo variklis regione. Tai dažnai teigia aglomeracijos, lokalizacijos ir urbanizacijos teorijos. Čia vartosime terminą „urbanizacijos masto ekonomija“, apimančią prieš tai minėtas „tris ekonomijas“. Aglomeracijos ekonomija apibrėžiama kaip produkcijos masto ekonomija, kuri gali būti pasiekta firmą įkuriant didelėje urbanizuotoje teritorijoje. Lokalizacijos ekonomija pasiekama esant tarpusavyje susijusioms ir geografiškai arti viena kitos esančioms firmoms. Urbanizacijos ekonomija yra susijusi su sąnaudų mažinimu, kuris atsiranda turint tiek daug nepriklausomų ekonominės veiklos sričių, kurios leidžia pasiekti masto ekonomiją kai kurių prekių ar paslaugų gamyboje. Nauda, gauta pasitelkus aglomeracijos ekonomiją, pritraukia vis naujas firmas, kurios prisideda prie aglomeracijos masto augimo ir toliau didina miesto patrauklumą. Tačiau šis procesas negali trukti iki begalybės, antraip jau seniai visi gyventume viename dideliame mieste. Ateina toks momentas, kai urbanizacijos masto ekonomija lemia nuosmukį, kadangi aprūpinimas prekėmis ir paslaugomis

duoda vis mažiau naudos, palyginti su gamybos mastu. Urbanizacija pasižymi didėjančiu aplinkos teršimu. Miestuose telkiantis vis daugiau gyventojų, įmonių socialiniams ir gamybiniais poreikiams patenkinti reikia didelio medžiagų, žaliavų bei energijos išteklių. Vartojant minėtąsias ekonomines gėrybes, negatyviai veikiama aplinka. Susidaro daugybė atliekų ir miestų funkcionavimui užtikrinti reikia vis daugiau lėšų (Štreimikienė, 2001, p.282).

Endogeninė plėtros teorija. Tai gana nauja ekonominės plėtros teorija, atsiradusi tik praeitame dešimtmetyje. Terminu “endogeninis” paprastai apibūdinamas vidinės kilmės, vidinių priežasčių nereguliariai sukeliamas procesas. Viena iš šios teorijos idėjų yra šalies sugebėjimas kontroliuoti savo ekonominę plėtrą. Šaliai leidžiama pasikliauti savo vidiniu potencialu, o ne tikėtis išorinės pagalbos. P.Romer nurodo galimybę efektyviai išnaudoti turimus resursus (žinias) ekonomikai vystyti, investicijas į žmogiškąjį kapitalą bei naujų technologijų vystymui užtikrintų šaliai sėkmingą integravimąsi į globalią žinių visuomenę. Šioje teorijoje taip pat akcentuojama ekonominio atvirumo svarba. Ekonominis atvirumas daro įtaką regiono ekonomika įvairias būdais: tiesiogiai perduodamos idėjos bei technologijos. Išvengiama pasikartojimų atliekant mokslinius tyrimus, padidėja rinkos apimtis, sustiprėja konkurencija. Be ekonominio atvirumo teorijoje taip pat svarbia vietą užima valstybinio reguliavimo svarba. Valstybėje turi būti sukurtos efektyviai veikiančios institucijos, kurios gintų šalies ekonominius interesus bei skatintų šalies ekonominę plėtrą. Institucijų veiklos kokybę lemia šie elementai: biurokratijos kokybė, lygybė įstatymų atžvilgiu; maža konfiskavimo rizika, maža vyriausybinių sutarčių anuliavimo rizika (Mačerinskas, Matekonienė, 2003, p. 62).

Inkubatoriaus teorijos pabrėžia tyrimų ir plėtros bei inovatyvių veiklų tendenciją judėti link teritorijų, kuriuose koncentruojasi daugiausiai žmonių ir veiklų. Tokios teritorijos gauna naudos iš išorinių ekonomikų, kvalifikuotos darbo jėgos efektų ir organizacinio ir technologinio gamybos proceso, kuris sukuria palankią tyrimų ir plėtros investicijoms ir inovacijoms aplinką. Šioje aplinkoje atsiranda „urbanizacijos ekonomija“, t.y. dėl koncentracijos atsiranda nauda įvairių sektorių įmonėms ir įvairioms veikloms. Pabrėžiamos inovacijos, kaip varomoji ekonomikos augimo jėga. Inkubatoriaus teorija teigia, kad šiandienos ekonomiškai stipriausios teritorijos dažniausiai išlieka tokiomis ir ateityje, todėl šiuos regionus geriausiai apibūdina jų tęstinumas.

Inovatyvios aplinkos teorija suprantama kaip mažų ir vidutinio dydžio įmonių, kurios turi specifines savybes, vietinė aplinka, kuri gauna inovacijų per išorinius teritorinius tinklus. Inovatyviose aplinkose svarbiausias yra kolektyvinis mokymosi procesas, kuris padeda išnaudoti technologinius pokyčius. Todėl tokios aplinkos dar vadinamos „mokymosi regionais“ ar „regioninėmis mokymosi sistemomis“. Inovatyvi aplinka gali atsirasti dėl vietinio-globalaus paradokso, kuris sąlygoja globalizacijos ir regionizacijos viena laiką atsiradimą. Viena vertus, yra įmonių, kurios gamina skirtingas savo produktų dalis skirtingose pasaulio vietose ir parduoda

galutinį produktą visame pasaulyje, o kita vertus, yra įmonių kurios koncentruojasi tik regioniniuose klasteriuose. Įvairios socialinių mokslų ir organizacijos teorijos mokyklos, tokias taip vadinamų „įmonių tinklo“, skirtingas organizacines formas analizuoja „tinklo požiūrio“ mastu. Veiklos kaštai (dalyvavimo rinkoje kaštai), vienas kitų papildymas ir pasitikėjimas yra pagrindinės tinklo požiūrio sudėtinės dalys. Žiūrint iš regioninės ekonomikos augimo nagrinėjimo taško, galima sakyti, kad tinklai yra svarbus vietinės aplinkos veiksnys (Svetikas, 2004).

Klasteriais grįsta ekonominės plėtros teorija. Šią koncepciją išpopuliarino amerikiečių ekonomistas M. Porter, teigęs, kad regiono konkurencingumas remiasi pramonės konkurencingumu, kuris įgyjamas tik tada, kai įvairios ūkio šakos glaudžiai bendradarbiauja tarpusavyje. Šalyje paprastai būna keli ar keliolika klasterių, kurie yra tos šalies konkurencingumo šaltinis ir atspindi jos ūkio išsivystymo lygį. Klasteriai sutampa kaip geografinė įvairių pramonės šakų koncentraciją.

Egzistuoja du pagrindiniai klasterių tipai: a) vertikaliai integruotą klasterį sudaro pramonės šakos, susijusios pirkėjo ir pardavėjo ryšiais; b) horizontaliai integruotas klasteris apima pramonės šakas, kurios dalijasi galutinių produktų rinka, naudoja analogiškas technologijas, gamtinius ar žmogiškus išteklius. Klasteriai – tai dinamiškas fenomenas, sąveiką tarp jų sudėtinių elementų yra neišvengiama. Atsižvelgdamas į šią savybę S. Roosenfeld apibūdina klasterį kaip geografinę koncentraciją panašių, susijusių ar vienas kitą papildančių verslo įmonių, aktyviai bendradarbiaujančių ir besidalijančių specializuota infrastruktūra, darbo jėgos rinkomis bei paslaugomis, kartu ir bendromis galimybėmis ir grėsmėmis. Šalyje atsiradus stipriam pramonės klasteriui, jį sudarančios įmonė pradeda daugiau investuoti į infrastruktūrą, susijusias technologijas, darbo jėgos parengimą. Sustiprėjus kuriai nors pramonei, į tai atkreipiamas vyriausybės dėmesys, nes auga konkurencingą pramonę turinčios valstybės reputacija. M. Porter akcentuoja tokią klasterių teikiamą naudą: kuriamos darbo vietos, efektyviai naudojami riboti ištekliai, tai yra viena priemonių išlyginant ekonomikos augimą visame regione, skatinamas regiono įmonių konkurencingumas (Mačerinskas, Matekonienė, 2003, p. 60).

Apibendrinant galima teigti, kad regionų plėtros teorijų įvairovė įgalina plėtrą analizuoti kaip daugiaplanį procesą, kuris veda prie permainų socialinėse, institucinėse, politinėse, administracinėse struktūrose ar net žmonių elgsenoje. Daugelis teorijų yra sukurtos remiantys ekonomiškai stiprių šalių vystymosi istorija bei atspindi fundamentalias ekonomikos idėjas. Reikia pažymėti, kad negalima išskirti vieno universalaus metodo užtikrinančio efektyvią ekonominę plėtrą, kas pažymi regioninės politikos, institucinės aplinkos būtinumą.

1.4. Regioninės politikos koncepcija

Regioninė politika šiandienos demokratinių valstybių gyvenime yra viena iš svarbiausių ir patikimiausių priemonių siekiant visuotinės žmonių gerovės. Tai kryptinga veikla, kuria siekiama mažinti socialinius ekonominius skirtumus tarp šalies regionų ir tarpšakines disproporcijas regionų viduje, užtikrinti tolygią ir subalansuotą plėtrą visoje šalies mastu. Todėl svarbu išnagrinėti regioninės politikos sampratą bei jos įgyvendinimo būdus.

1.4.1. Regioninės politikos samprata

Kaip valstybės/nacionalinės ekonominės politikos dalis dažniausiai minima regioninė politika. Mokslinėje literatūroje yra pateikiama daug skirtingų regioninės politikos apibrėžimų. Vieni autoriai ja apibūdina kaip visumą priemonių, kiti – kaip planavimo procesą, tretį apibūdina ja, kaip valstybės vykdomą veiklą.

D. Bertašiuė (2001) regioninę politiką apibūdina kaip kryptingų priemonių, skirtų socialiniams ir ekonominiams skirtumams tarp regionų sumažinti,

Гладкий (1998) regioninę politiką apibūdina kaip politinės ekonominės ir kitų sričių valdymą.

Goodal (1987) teigia, kad regioninę politiką yra nacionalinės vyriausybės politika, veikiant pagrindinių ekonominių išteklių paskirstymą nacionalinėje erdvėje ar jos dalyje.

Skinner (1999) pateikia tokį regioninės politikos apibrėžimą - tai valstybių vyriausybių pastangos likviduoti tarp regionų egzistuojantį ekonominės plėtos, socialinių, ekologinių ir kitų sąlygų disbalansą, pritraukiant investicijas į menkiau išvystytas šalies regionus.

S. Vaitiekūno apibrėžimas skamba taip: “Regioninė politika – tai visos šalies vystymo planavimas, finansinių, informacinių, intelektualinių, ekologinių ir kitokių išteklių regioninis planavimas, prioritetų nustatymas, turint tikslą ugdyti visas šalies teritorijas ir jas integruoti į bendrąją šalies ir tarptautinio ūkio sistemą. Ji neatsiejama susijusi su atskirų teritorijų specifika ir tų teritorijų ugdymo perspektyva, regionų potencialo, jo konkurencingumo vidaus ir tarptautinėje rinkoje nustatymu ir pan.” (Vaitekūnas, 2001, p.308)

Regioninės politikos apibrėžimų įvairovė rodo šios temos aktualumą ir svarbą šiandienos ekonominiame šalies ūkio vystymosi procese.

Galima išskirti du priešingus požiūrius į regioninės politikos būtinumą ir jos įgyvendinimo priemones: *laisvos rinkos šalininkų ir pasisakančių už valstybės įsikišimą.*

Kraštutinių *laisvos rinkos* šalininkų nuomone, vyriausybė neturi kištis į regioninių problemų sprendimą. Vyriausybė turi užsiimti skurdo problemos sprendimu, o ar skurdas turi regioninį pobūdį, tai visai nėra svarbu. Tačiau iš tiesų skurdas yra susijęs su nedarbu, kuris yra aiškiai

susitelkęs tam tikrose teritorijose – dėl to ir skurdas yra pasiskirstęs geografiškai. Todėl gerai sukonstruota regioninė politika gali tapti efektyvia skurdo mažinimo priemone.

Valstybės įsikišimo politika, remianti regionų plėtrą, darbo vietų kūrimą, gali būti grindžiama įvairiais argumentais. Visu pirma nuolatiniai darbo lygio skirtumai paprastai laikomi blogu reiškiniu, ir valstybė privalo juos mažinti rūpindamasi gyventojų gerove bei siekdama tolygesnio pajamų pasiskirstymo. Dar vienas argumentas – žymūs regioniniai gyvenimo lygio ir įsidarbinimo galimybių skirtumai sukelia nepasitenkinimą ir pasipiktinimą. Siekiant politinio stabilumo ir šalies vienybės, valstybė turi palaikyti šiuos skirtumus priimtinos ribose. Regioninės politikos reikalingumas taip pat yra grindžiamas socialinėmis priežastimis, nes pripažįstama, kad nedarbas sukelia socialines problemas. Aukštas nedarbo lygis sąlygoja aukštesnį nusikalstamumo lygį, prastesnę sveikatos būklę, didesnę skurdą. Nedarbo regioninis susikoncentravimas dar labiau pablogina situaciją. Todėl valstybės valdžios institucijų įsikišimas, siekiant pagrindinio regioninės politikos tikslo, t.y. socialinių ekonominių skirtumų tarp regionų sumažinimo yra būtinas.

Regioninė politika gali būti vystoma dviem kryptim. Kai šalies ekonomika yra nuosmukyje, tuomet vykdoma regioninė politika orientuota į ekonominę plėtrą, bendrą šalies ekonomikos augimą, o pasiekus tam tikrą ekonomikos augimo lygį daugiau dėmesio skiriama išsivystymo skirtumų tarp šalies regionų mažinimui.

Skirtingose šalyse atsižvelgiant į esamą ekonominę padėtį, socialines problemas, išteklius, pragyvenimo lygis, bei kitus rodikliai yra formuojami skirtingi regioninės politikos tikslai. Bet galima išskirti bendrus regioninės politikos tikslus, kuriuos Гладкий (1998) išskiria pagal du kriterijus: regiono tolygumą ir išskirtinumą (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Regioninės politikos tikslai

Kriterijai	Regioninės politikos tikslai
<i>Regiono tolygumas</i>	Sukurti vieningą ekonominę erdvę bei ją stiprinti ir aprūpinti visais reikalingais ekonominiais, socialiniais, organizaciniais ir teisiniais ištekliais.
	Sudaryti vienodas sąlygas regiono socialinei ir ekonominei plėtrai.
	Užtikrinti kompleksinę ekologinę regionų apsaugą.
<i>Regiono išskirtinumas</i>	Nustatyti šaliai strategiškai svarbius regionus ir užtikrinti jų prioritetinę plėtrą.
	Maksimaliai išnaudoti regionus, kuriuose gausu gamtinių išteklių, svarbių šaliai.

Šaltinis: Гладкий Ю. Н., Основы региональной политики: учебник. Санкт-Петербург- 1998.p.40

Dažniausiai yra išskiriami du pagrindiniai ekonominės politikos tipai: ekonominė politika ir socialinė politika (Pareigis, 2004, p. 63).

Ekonominė politika. Visoms pasaulio šalims, įskaitant ir besivystančias ir labiau išsivysčiusias, būdinga tai, kad kiekvienoje reikia sušvelninti regionines ekonomines disproporcijas ir siekti regioninės ekonominės pusiausvyros. Šių tikslų įgyvendinimo mechanizmas yra

pakankamai išvystytas ir apima valstybės finansinę paramą, vietinių organizacijų, taip pat ir privataus kapitalo pritraukimą, teisingas ir finansines organizacijas.

Socialinė politika apima tokias žmonių gyvenimo reguliavimo formas kaip gyventojų aprūpinimą darbu, būstu, taip pat užtikrina visuomenės gerovę ir socialinį saugumą.

Bet reikia pažymėti, kad regionine politika siekiama ne vien tik regionų ekonominio socialinio gyvenimo išlyginimo, o yra stengiamasi laimėti visos šalies mastu. Išsivysčiusių šalių regioninėje politikoje daug dėmesio skiriama probleminiams regionams bei regionams su didele gyventojų koncentracija.

Apibendrinus galima teigti, kad regioninė politika yra neatskiriama sudedamoji ūkio šakose ir socialinėje srityje vykdomos valstybės politikos dalis. Ji svarbi ir naudinga nes remia rinkos ekonomikos plėtrą kiekviename šalies regione, sudaro reikiamas ilgalaikės plėtros sąlygas, formuoja socialinius ir ekonominius reikalavimus atitinkančią infrastruktūrą bei mažina regionų ekonominius socialinius skirtumus. Pagrindiniai regioninės politikos tikslai yra skirtumų tarp regionų eliminavimas bei optimalių regiono plėtros būdų diegimas. Įgyvendinant regioninę politiką yra naudojami įvairūs regioninės politikos instrumentai ir priemonės, kas bus plačiau išnagrinėjama kitame poskyryje.

1.4.2. Regioninės politikos įgyvendinimas

Regioninė politika yra neatsiejama nuo valstybės ekonominės - socialinės bei ilgalaikės raidos strategijos, bei yra į ją įkomponuojama.

Įgyvendinant regioninę politiką yra formuojama regioninės politikos strategija, misija. Pagal Гладкий (1998) regioninės politikos misija gali būti formuojama dviem kryptim, atsižvelgiant į šalyje susiklosčiusią socialinę ekonominę padėtį:

- 1) Skatinanti šalies regionų ekonominį augimą.
- 2) Mažinanti socialiniu ekonominius skirtumus tarp regionų, siekiant užtikrinti šalies gyventojams aukštą gyvenimo kokybę.

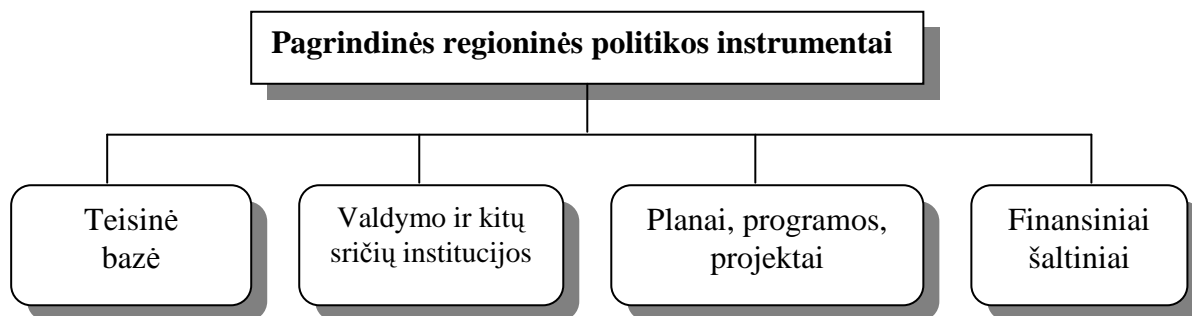
Regioninės plėtros strategija turi sutapti su šalies plėtros strategija bei padėti ją įgyvendinti. Regioninės plėtros strategija yra įgyvendinama naudojant šalies biudžeto lėšas, pritraukiant užsienio šalių fondus.

Regioninė politika yra įgyvendinama kuriant įvairias institucijas, keičiant finansinę infrastruktūrą. Formuojant regioninę politiką iš pradžių yra analizuojama šalies regionų ekonominė būklė bei išskiriamos pagrindinės probleminės sritys. Nustačius pagrindines regionų problemas yra numatomi regioninės politikos instrumentai bei priemonės, galintys šias problemas išspręsti.

1.4.2.1. Regioninės politikos instrumentai

Regioninės politikos instrumentai pasižymi didele įvairove nes jos priklauso nuo valstybės regioninės politikos supratimo, patirties, atsakingų darbuotojų gebėjimo tvarkyti šią sritį.

Atsižvelgiant į įvairius regioninės politikos instrumentų skirstymus ir nemažą šios srities praktinę patirtį, geriausia išskirti tokias svarbiausias sudėtines dalis, kurios nurodytos 3 pav.

Šaltinis: Sukurta autoriaus pagal ČAPLIKAS, V. (2006) Lietuvos ir Europos sąjungos regioninė politika.

3pav. Regioninės politikos instrumentai

Teisinė bazė. Iki Europos bendrijos įsteigimo teisinė bazė nebuvo sudėtinga, dažniausiai ją skirdavo į dalis: atskiros regiono ir visos valstybės regioninės politikos teisiniai pagrindai. Tačiau įsteigus Europos sąjungai ir kitoms žemyno regioninėms organizacijoms, šios politikos teisinės priemonės darėsi vis sudėtingesnės. Intensyvėjant regionų tarptautiniams bendradarbiavimui, kuriant transnacionalines organizacijas, iškilo būtinybė jas apibrėžti ir kaip tarptautinės politikos subjektus. Nemažas vaidmuo čia tenka ir naujo tipo – euroregionų atsiradimui. Jie veikia pasienio teritorijose, jungia kelių skirtingų valstybių regionus, jiems būtinas ypatingo teisinio statuso suteikimas. Taigi dabar jau galime kalbėti apie sudėtingą komplektą arba paketinę regioninės politikos teisinės bazės sistemą. Šią sistemą galima suskirstyti į septynias pagrindines sritis (Čaplikas, 2006, p.30.):

1. *Regionų įstatai (statutas).* Tai atskiro regiono teisinės bazės dokumentas, kuris gali vadinti įstatais, nuostatais, statutu. Šis teisinis aktas yra pagrindinis dokumentas, reguliuojantis visą regiono valdymą, apibrėžiantis jo funkcijas ir juridinius ryšius su centrine valstybės valdžia, jos įstaigomis ir institucijomis. Čia nurodomos pagrindinės institucijos, kurioms svarbiausia- regiono valdymo organai, jų sudarymas, struktūra ir funkcijos. Statutas apibrėžia ir ryšius su žemutine valdymo grandimi – vietos savivalda, nurodo jos principinę sandarą, nes ji lemia viso regiono struktūrinius teritorinius ypatumus.

2. *Valstybės regionų sąjungos įstatai.* Valstybėse, kuriose veikia savivaldos regionai, jie jungiasi į atitinkamas organizacijas, vadinamas regionų sąjungomis ar asociacijomis. Dažnai jos

jungia ir žemesnę administracinę valdymo grandį – vietos savivaldą. Tada tokia organizacija vadinama vietos ir regiono savivaldybių sąjunga. Ji patogi ir regionams ir vietos savivaldai, nes smulkias teritorines organizacijas sujungia į vieną stambų administracinio valdymo organą. Gerokai padidėja organizacijos pajėgumas bendrai sprendžiant ūkio, švietimo, kultūros, gamtosaugos, finansų politikos klausimus. Šios organizacijos veikla reguliuojama įvairiais teisiniais aktais, bet svarbiausias iš jų – vietos ir regioninės savivaldos pagrindu sukurtas įstatymas. Jis apibrėžia organizaciją kaip juridinį subjektą, jos pagrindines funkcijas, valdymo aparatą, jos struktūrą. Lietuva tokio įstatymo dar neturi.

3. *Euroregionų teisiniai dokumentai.* Šio tipo teisinės bazės pradžia buvo padaryta 1965m. Šveicarijos Bazelio regione, kur bendradarbiavo Prancūzijos ir Vokietijos pasienio regionai. Nelengva iškart parengti skirtingų valstybių pasienio regionų bendradarbiavimo teisinius dokumentus, dažniausiai pirmiausia pasirašoma tik bendra deklaracija, išreiškianti siekimą ateityje parengti euroregiono įstatus ar statutą. Šis kausimas palengvėjo po 1981m., kai buvo parengta Europos pasienio regionų bendradarbiavimo charta, kurioje išdėstomas euroregiono samprata, jo funkcijos ir organizavimo principai.

4. *Tarpvalstybinių regioninių organizacijų sutartys.* Regioninė politika apima įvairius regioninius ryšius, tarp jų ir tarpvalstybinį bendradarbiavimą. Tai suprantama kaip dviejų ar daugiau valstybių regionų bendros organizacijos sudarymas. Tam tinka įvairios sutartys. Jei egzistuoja kokia nors tarpvalstybinio bendradarbiavimo sutartis, tai į ją įtraukiamos ir tų šalių makrostruktūros – regionai.

5. *Specialių žemyno regioninių organizacijų statutai.* Specialiomis tarptautinėmis organizacijomis priimta laikyti tas, kurios sudarytos kokių nors išskirtinių gamtinių ar kitų regionams bendrų bruožų pagrindu. Tai kalnų, pajūrio, uostų, upių, Atlanto pakrantės, pramonės, žemyno šiaurės ir kitos tarptautinių regionų grupės. Jų bendradarbiavimas prasideda nuo įvairių deklaracijų bei sutarčių, bet vėliau siekiama tvirtesnio teisinio pamato, tokio kaip bendrų įstatų parengimas. Šių organizacijų teisiniuose dokumentuose atsispindi daugelio šalių teisės specialistų patirtis, kuri gali būti sėkmingai panaudota ir kitose srityse, steigiant naujo tipo tarptautines regionines organizacijas.

6. *Europos žemyno regionų organizacijų teisiniai aktai.* Šiuo metu Europoje veikia trys žemyninės reikšmės regioninės organizacijos: Europos regionų asamblėja (ERA), Vietos ir regionų valdžių kongresas (VRVK) ir ES Regionų komitetas.

7. *ES sutartys ir konstitucija.* Visos šios organizacijos sutartys, jų periodinis išplėtimas ir papildymas, svarbios regioniniai politikai, nes nuo pat ES steigimo buvo nuolat skiriamas dėmesys ir valstybių narių teritorinėms makrostruktūroms, jų plėtrai. Kita svarbi ES sutarčių reikšmė yra ta, kad šalia regionų ūkinės plėtros ir jos išlyginimo problemų, vis labiau akcentuojamas regionų

identitetas, jų kultūrinio savitumo išlaikymo klausimas. Svarbiausias šios teisinės aktų grupės dokumentas yra Europos konstitucija. Lietuva šį dokumentą ratifikavo 2006m.

Valdymo ir kitų sričių institucijos. Institucijos yra svarbiausia regiono struktūra, nes be jos neįmanomas regioninis valdymas, jo plėtra. Jos gali būti labai įvairios, tačiau centrinė ir pagrindinė institucija yra demokratiniu būdu išrinkta taryba, o autonominiuose ir federalinio tipo regionuose – parlamentas. Praktikoje egzistuoja didelė institucijų įvairovė, todėl šiuo požiūriu regionus priimta skirstyti į įvairias grupes, atsižvelgiant į valdymo bruožus, demokratizavimo lygį, centrinės valdžios funkcijas.

Pagal sprendimų priėmimo įgaliojimų delegavimą išskiriamos keturios regionų grupės (Dapkus, 2005, p.68):

□ *Regionai, turintys plačius sprendimo priėmimo įgaliojimus*, renka regioninį parlamentą, turi teisę nustatyti mokesčius, turi įstatymų leidžiamąją galią ir biudžeto formavimo įgaliojimus. Šiai regionų grupei priklauso Belgijos regionai, Vokietijos žemės, Austrijos žemės, Šveicarijos kantonai.

□ *Regionai su didesniais įgaliojimais* renka regioninį parlamentą, turi ribotus biudžeto formavimo įgaliojimus, ribotą teisę nustatyti mokesčius, tačiau didelę įstatymų leidžiamąją autonomiją. Šiai regionų grupei priklauso Ispanijos autonominės bendruomenės ir Italijos autonominiai regionai, turintys specialų statusą.

□ *Regionai su ribotais įgaliojimais* turi išrinktą regioninį parlamentą, ribotas biudžeto sudarymo galimybes ir labai mažai įstatymų leidžiamosios galios. Jų veikla kontroliuojama per finansinius pavedimus iš vyriausybės. Pagrindinė valdžia sutelkta centre, nors tam tikra atsakomybė gali būti deleguota ir regionams. Šiai grupei priklauso Prancūzijos departamentas, Olandijos provincijos, Danijos, Norvegijos komunos ir kt.

□ *Regionai su labai ribotais įgaliojimais arba be jų* neturi išrinkto regioninio parlamento, neturi teisės nustatyti mokesčių, formuoti biudžeto bei jokių įstatymų leidžiamųjų galių. Visus finansus regionams perveda centrinė valdžia. Europoje šiai grupei priklauso: Graikijos “nomoi”, Airijos, Anglijos grafystės, Suomijos, Liuksemburgo planiniai regionai, bei dauguma buvusios Rytų Europos regionų, nors šiuo metu pastebimi tam tikri pokyčiai ir šie regionai pradeda įsigyti tam tikrų sprendimų priėmimo galių.

Regioninės politikos įgyvendinimo schemas atskiruose šalyse taip pat skiriasi. Galima išskirti štai tokias (Dapkus, 2005, p.69):

□ *Politikos įgyvendinimas per vieną ministeriją ar specialias nacionalines institucijas*. Jos gali turėti savo biudžetą ar operuoti kitų institucijų išteklių paskirstymu. Ši modelį taiko Prancūzija, Italija Latvija, Čekija.

□ *Regioninę politiką vykdo kelios ministerijos* (kurios veikia tokiose srityse, kaip ekonominė plėtra, aplinka, darbo ir socialinės problemos). Pavyzdžiui galėtų būti Didžioji Britanija, Švedija, Danija.

□ *Regioninės politikos vykdymas per kitokio tipo institucijas*. Pavyzdžiui, pereinamojo laikotarpio valstybės, kurios plėtoja regioninės politikos metmenis ir diegimo mechanizmus. Šioje srityje daug pasiekusiomis laikomi Lenkija, Vengrija. Jose stiprus regioninės plėtros agentūrų tinklas, pastarųjų veikloje dalyvauja valstybė.

Planai, programos ir projektai. Tai svarbiausi regioninių institucijų instrumentai, kuriais valdomas ir plėtojamas regionas. Planai atspindi ilgalaikius, strateginius regiono siekius, kurie įgyvendinami per programas ir jų sudėtinės dalis – projektus. Regioninis planavimas yra pasiekęs aukštą lygį, kuriame dalyvauja daug įvairių sričių specialistų. Svarbiausias regioninių planų bruožas yra jų viešumas ir demokratiškumas. Pastarasis užtikrina įvairių regiono visuomenės sluoksnių, valdžios lygių ir specialistų dalyvavimą rengiant planą. Jo parengimas prasideda nuo apačios – mažiausių bendruomenių, jų pasiūlymų dėl gamtosaugos, kultūros ir ūkinės veiklos sričių. Parengti planai yra paviešinami per masines informacines priemones ir yra prieinami plačiai visuomenei.

Regioniniame plane yra išskiriami prioritetai, įvertinama jų padėtis, pokyčiai pereinant į informacinę visuomenę; naujų darbo vietų steigimas ir nedarbo mažinimas; kultūrinio identiteto stiprinimas ir socialinės gerovės kūrimas. ES regionai savo planus derina su šios organizacijos fondų planiniais laikotarpiais, taip pat su visos organizacijos integracija (Čaplikas, 2006, p.38.).

Finansiniai šaltiniai. Parengtų planų, planogramų bei projektų įgyvendinimui reikalingas finansavimas. Regioninė politika teikia naujas galimybes šioje srityje. Pirmiausia regioninės savivaldos stiprinimas, jos plėtra yra adekvati priemonė finansiniams šių teritorijų biudžetams ir įvairiems fondams didinti. Be to, ES, laikydama regioninę politiką prioritetine ir strategine veiklos kryptimi, suteikė šiai sričiai remti milžiniškas lėšas, skirstomas per struktūrinius fondus. Šių fondų naudojimas susijęs su kofinansavimu, t.y. valstybių narių, kurių regionams padedama, prisidėjimu savo lėšomis prie pagalbos projektų įgyvendinimo. Regionai, kurių sudėtyje yra vietos savivaldybės, turi galimybę tam tikru mastu turėti įtakos ir kooperuoti jų lėšas projektų įgyvendinimui. Taigi regioninei plėtrai susidaro nemažai įvairių finansinių šaltinių: regiono biudžeto lėšos, specialūs rėmimo fondai, vietos savivaldos finansai, tarptautinių regioninių organizacijų ir ES struktūriniai fondai (Čaplikas, 2006, p.39.).

Apibendrintai galima teigti, kad regioninė politikos instrumentai yra aiškiai apibrėžti. Tai teisinė bazė, institucijos, projektai ir finansai. Visos dalys yra labai svarbios įgyvendinant regioninę politiką. Teisinė bazė išsiskiria, tam tikros piramidės forma bei vidiniais ryšiais. Regioninėms institucijoms, priklausomai nuo spendimų priėmimo laisvės, būdinga didelė įvairovė. Regionų plėtra įgyvendinama vykdant projektus atsižvelgiant į regioninius plėtros planus bei planogramas,

kurie yra finansuojami iš daugelio šaltinių pradėdant nuo vietos savivaldos biudžeto lėšų ir baigiant tarptautiniais fondais.

1.4.2.2. Regioninės politikos metodai ir priemonės

Viena iš seniai įsitvirtinusių regionų plėtotės bei regioninės politikos krypčių – valstybės siekis subalansuoti gamybinių pajėgumų geografinį išsidėstymą. Šiame procese dažniausiai naudojamos tokie metodai kaip 1) privačių investicijų srauto kontrolė, 2) lengvatinių sąlygų privačiam kapitalui sukūrimas, 3) valstybinių įmonių geografinio išdėstymo reguliavimas (Regionų ekonomikos plėtotės strategija, 2002).

Šalia siekio subalansuoti geografinį gamybinių pajėgumų išsidėstymą kai kurios valstybės bando reguliuoti žmogiškųjų išteklių geografinį pasiskirstymą. Gyventojų mažėjimas, migracija skatina valstybes taikyti administracines bei ekonomines priemones, kurios padeda stabilizuoti neprobleminę situaciją regionuose. Siekiamos sukurti pageidaujamą žmogiškųjų išteklių struktūrą, valstybės gali naudoti labai įvairias priemones: mokesčių sumažinimą, socialinės infrastruktūros objektų kūrimą; gyvenamojo ploto suteikimą gyventojams, darbuotojų profesinį mokymą ir perkvalifikavimą valstybės biudžeto lėšomis, priedų už darbą tam tikroje vietovėje mokėjimą ir kt.

Bet reikia pažymėti, kad dažniausiai regioninės politikos priemonės nukreipiamos plėtoti depresines ir ekonomiškai silpnas teritorijas, taip pat decentralizuoti stambius pramonės aglomeratus (Bagdzevičienė, Rimas, Venckus, 2002, p.30)

Depresinių, atgyvenusių pramonės šakų regionų plėtojimas. Depresiniais regionais paprastai laikomos tos teritorijos, kurios praeityje pasižymėjo palyginti dideliu ekonomikos plėtotės tempu, bet vėliau dėl įvairių priežasčių patyrė žymų nuosmukį. Šie regionai Vakarų valstybėse asocijuojasi su anglies, metalurgijos (XX a. pirmoji pusė), chemijos, medžio apdirbimo (XX a. antroji pusė) pramonės centrais. Blogiausioje padėtyje atsidūrė depresiniai regionai, esantys šalies periferijoje, kurių ūkis buvo beveik nediversifikuotas. Depresinių regionų gelbėjimo patirtis parodė, jog jų ekonomikos plėtotės stabilumo pagrindu tapo mokslo imlių ūkio šakų, paslaugų, turizmo sektorių plėtojimas. Tuo pačiu metu juose buvo vykdomas atsilaisvintųjų darbuotojų emigracijos į kitus šalies regionus skatinimas (Bagdzevičienė, Rimas, Venckus, 2002, p.30).

Menkai išplėtotų regionų ir ūkio šakų stimuliavimas. Šie regionai nuo depresinių skiriasi tuo, kad niekada nepasižymėjo pramoninių pajėgumų koncentracija. Dažniausiai menkai išplėtoti regionai yra periferinės žemės ūkio, geriausiu atveju naudingųjų iškasenų turtingos teritorijos, kuriose menkai išplėtoti socialinė infrastruktūra, mokslas ir kultūra. Europoje šiai grupėi priklauso Šiaurės Europa (Norvegija, Švedija, Suomija), kai kurios Viduržemio vietovės (Portugalija, Ispanija, Italija, Graikija), Airija ir kt. Taip pat šiai grupėi priklauso Aliaska, šiaurinė

Kanados dalis, didžioji Australijos dalis. Kai kurie iš šios grupės regionų ekonomine prasme dažniausiai taip ir lieka neutralūs, t.y. jiems mažai įtakos turi rinkos pokyčiai; kitų situacija dėl regionų plėtotės priemonių gerokai pagerėja (pvz., Pietų Italija). Šiai regionų grupei taikomos priemonės apima įvairaus pobūdžio subsidijas, lengvatas, preferencijas transporto infrastruktūrai bei paslaugų sektoriui plėtoti.

Aglomeratų, megapolių plėtotės reguliavimas. Ši ekonomikos regionų plėtotės kryptis yra pati seniausia, nors ir ne pati efektyviausia. Vis dėlto tam tikros miestų augimą stabdančios priemonės būna efektyvios. Dažniausiai tam yra taikomos įvairios priemonės: subsidijos įmonėms, perkeliančioms savo padalinius iš aglomerato į periferiją; papildomi mokesčiai aglomerate įsikūrusioms įmonėms ir pan. (Bagdzevičienė, Rimas, Venckus, 2002, p.31).

Ekonominė valstybės įtaka siekiant sumažinti ar panaikinti regionų disproporcijas daroma dviem pagrindiniais metodais (Blakely, 1989):

1) Pirmas metodas riboja naujų verslo, pramonės objektų steigimą aukšto ekonomikos išsivystymo lygio regionuose. Taikant šį metodą, naudojamos tokios priemonės: didinami mokesčiai už pagrindinių veiklos išteklių (kapitalo, žemės) naudojimą, didinamas pajamų mokestis, taikomos įvairios baudos, ribojamas lengvatinis finansavimas. Siekiant kad nauji verslo objektai nebūtų steigiami regione, taikomos premijos už gamybinių pajėgumų iškėlimą iš intensyvios pramonės teritorijų, atsisakoma išduoti paskolą naujai statybai ar esamai gamybinei bazei plėtoti.

2) Antras metodas skatina naujų verslo, pramonės objektų įkūrimą menkai išplėtotuose, atsilikusiose regionuose. Kaip rodo užsienio šalių patirtis, pirmasis metodas yra ne toks efektyvus kaip antrasis.

Ekonominio skatinimo priemonės pagal savo poveikį yra tiesioginės ir netiesioginės (Bagdzevičienė, Rimas, Venckus, 2002, p.31)

Labiausiai paplitusios **tiesioginio skatinimo priemonės**: lengvatinio kreditavimo sistemos; įmonių, steigiančių padalinius valstybinės „globos“ regionuose, subsidijavimas; negražinamos kapitalinės statybos subsidijos; darbuotojų parengimo ar perkvalifikavimo išlaidų dengimas; išlaidų, susijusių su gamybos pajėgumų perkėlimu, kompensavimas; mokesčių lengvatos, kartais – visiškas atleidimas nuo mokesčių tam tikram laikotarpiui; pagreitinamos amortizacijos taikymas; transportavimo, elektros energijos tarifų sumažinimas ir pan.

Lengvatiniai kreditai. Lengvatiniai kreditai užima svarbią vietą tiesioginės finansinės paramos priemonių grupėje. Jie gali būti išduodami nustatant mažesnes palūkanų normas, nustatant ilgesnį kredito gražinimo laiką ar numatant neribotą kredito sumą. Vakarų valstybių patirtis parodė, jog kaip tik lengvatiniai kreditai pastaraisiais metais yra efektyviausia regionų ekonomikos plėtotės priemonė.

Negražinamos subsidijos. Valstybės taip pat skiria negražinamas subsidijas įmonėms, nusprendusioms menkai išplėtotame regione įkurti naują pramoninį verslo objektą ar išplėsti esamą. Kai kuriose užsienio valstybėse (pvz., Prancūzijoje) įmonės investicijų negražinamosios paskolos dalis gali siekti 25 proc. Akivaizdu, jog kapitalo kaina visada buvo svarbi investicijų masto pasirinkimui.

Mokesčių režimas. Mokesčių mažinimas ar visiškas atleidimas nuo jų tam tikram laikui yra gana paplitusi regioninės politikos priemonė. Šiuo metu kai kuriose valstybėse taikomos mokesčių sumažinimo, atleidimo nuo tam tikrų mokesčių, amortizacijos pagreitinimo priemonės, bet reikia pastebėti, kad pastaraisiais metais šis ekonominis svirtas Europos valstybėse taikomas vis rečiau dėl unifikuojamos ES mokesčių sistemos. Kitose valstybėse, tokiose kaip JAV, Kanada, Japonija šios priemonės ir šiuo metu užima svarbią vietą.

Greta tiesioginės ekonominės paramos taikomos *netiesioginės paramos priemonės*. Tai specialios vyriausybės atsilikusių regionų plėtotės programos, pagal kurias statomi infrastruktūros objektai (ypač tiesiami magistraliniai keliai), moksliniai pramoniniai kompleksai (mokslo technologijų parkai, inkubatoriai ir pan.), kuriamos valstybinės įmonės, duodami stambūs valstybiniai užsakymai tuose regionuose įsikūrusioms įmonėms ir pan.

Vakarų valstybėse ypač rūpinamasi smulkiojo ir vidutinio verslo plėtote kaip viena iš ekonomikos regionų plėtotės formų, remiantis smulkiojo ir vidutinio verslo dinamiškumu, geresniu vietinių išteklių naudojimu, jo atsvara vietinėms monopolijoms ir pan.

Apibendrinant užsienio šalių literatūrą galima teigti, jog Vakarų valstybėse regionų ekonomika buvo plėtojama tokiomis kryptimis (Bagdzevičienė, Rimas, Venckus, 2002, p.31):

- ❑ Skubi pagalba kriziniams regionams (1920–1940).
- ❑ Ekonomikos plėtotės subalansuotumas tarp regionų, regionų plėtotės šaltinių sukūrimas (1950–1970).
- ❑ Regionų restruktūrizacija, regionų vidinio plėtotės potencialo panaudojimas, smulkiojo ir vidutinio verslo skatinimas (1970–1980).
- ❑ Regionų plėtotės modelis, kuris remiasi regionalizmo teorija – savarankiška regiono plėtote regiono interesų požiūriu. Regionų plėtojimas yra vietinės valdžios institucijų kompetencijoje ir jos už tai atsako (nuo 1980).
- ❑ Klasterių formavimo teorija – šiuo metu viena iš daugelio valstybių regioninės politikos formavimo pagrindų (nuo 1990).

Galima konstatuoti kad regioninėje politikoje yra naudojama daug įvairių priemonių. Jos sukurtos tam, kad paveiktų žmoniškųjų išteklių ir verslo geografinio išsidėstymo sprendimus, arba tam, kad pakeistų pajamų ir išlaidų lygį tam tikruose regionuose. Regioninės politikos priemonės taip pat galima suklasifikuoti į greitą efektą duodančias einamojo reguliavimo priemones, kuriomis

didinamas regionų ekonominis vartojimas, t.y. įvairios subsidijos, lengvatinės paskolos, vyriausybės garantijos paskoloms, mokesčių lengvatos ir pan., bei vidutinės trukmės ir ilgalaikio poveikio priemonės, t.y. įvairaus tipo investiciniai ir socialiniai projektai.

Išnagrinėjus pagrindinius regioninės politikos veikimo principus, instrumentus ir priemones, toliau darbe bus nagrinėjama Lietuvoje vykdoma regioninė politika, jos pagrindiniai principai, tikslai ir uždaviniai.

1.5. Lietuvos regioninė politika

Lietuvos regioninė politika gali būti vertinama kaip nacionalinė regioninė politika, kurios tikslas yra mažinti regioninio išsivystymo skirtumus šalies viduje, ir kaip Europos sąjungos struktūrinės politikos dalis.

Galima išskirti vidines ir išorines prielaidas, paskatinusias suformuoti regioninę politiką Lietuvoje:

1) vidinės prielaidos, t.y. ryški Lietuvos regionų išsivystymo diferenciacija.

2) išorinės prielaidos, t.y. Lietuvos siekimas tapti ES nare, nes vienas iš ES reikalavimų buvo regioninės politikos suformavimas. Taip pat svarbus globalizacijos procesas, kuriame Lietuvos regionai varžosi vieni su kitais ne tik šalies viduje, bet ir už jos ribų. Pažymėtina, kad šiame procese laimi regionai, sugebantys mobilizuoti savo išteklius ir lanksčiai reaguoti į besikeičiančias sąlygas.

Toliau darbe bus nagrinėjama Lietuvos regioninės politikos pagrindiniai tikslai, uždaviniai, apžvelgiama Lietuvos regioninės politikos raida bei Europos Sąjungos regioninės politikos įtaką Lietuvai.

1.5.1. Lietuvos regioninės politikos tikslai ir uždaviniai

Kaip nurodoma Lietuvos Respublikos regioninės plėtros įstatymo 2002m. gruodžio 10d. pakeitimo įstatyme Nr. IX-1285, *nacionalinė regioninė politika* – tai valstybės institucijų ir kitų subjektų tikslinė veikla, kuria daromas diferencijuotas poveikis valstybės regionų socialinei ir ekonominei plėtrai siekiant mažinti regionų socialinius ir ekonominius skirtumus bei išsivystymo netolygumus pačiose regionuose, skatinti visoje valstybės teritorijoje tolygią ir tvarią plėtrą.

Pagrindinis nacionalinės regioninės politikos tikslas – mažinti socialinius ir ekonominius skirtumus tarp regionų ir regionų viduje, skatinti visos valstybės teritorijos tolygią ir tvarią plėtrą.

Lietuvos regioninės politikos ilgalaikis tikslas yra užtikrinti aukštą gyvenimo kokybę visos šalies teritorijos gyventojams. (Lietuvos regioninės politikos iki 2013 metų strategija, 2005)

Nacionalinės regioninės politikos uždaviniai yra:

- 1) teikti valstybės pagalbą probleminėse teritorijose įgyvendinamiems projektams;
- 2) teikti valstybės pagalbą regionuose, turinčiuose atskirų ūkio šakų (sektorių) specifinių regioninių ir vietinių problemų, įgyvendinamiems projektams;
- 3) sudaryti sąlygas tolygiai ir tvariai ilgalaikiai visų regionų plėtrai.

Įstatyme nurodoma, kad nacionalinė regioninė politika yra įgyvendinama per valstybės viešąją politiką, pirmiausiai per verslo, žmogiškųjų išteklių ir infrastruktūros plėtrą. Ji yra sudedamoji valstybės viešosios politikos dalis.

Lietuvos regioninės politikos strateginis tikslas plėtros laikotarpiu iki 2013 metų – padidinti teritorinę socialinę sanglaudą, t.y. pasiekti, kad nė vienoje Lietuvos apskrityje:

- 1) vidutinis gyvenimo standartas, apskaičiuotas pagal samdomojo darbo pajamas vienam namų ūkio nariui per metus, nebūtų žemesnis nei 75 procentai samdomojo darbo pajamų vienam namų ūkio nariui per metus šalyje;
- 2) nedarbo lygis nebūtų daugiau kaip 35 procentais aukštesnis už vidutinį šalies nedarbo lygį.

Regionų ekonomikos plėtotė organizuojama pagal Lietuvos ir ES regioninės politikos pagrindines nuostatas. Lietuvos regionų ekonomikos plėtotės yra šie pagrindiniai organizaciniai principai (Regionų ekonomikos plėtotės strategija.,2002):

Nuoseklumas – strategijoje aiškiai išskirti du regionų ekonomikos plėtotės etapai: vienas – iki numatomo stojimo į Europos Sąjungą 2004 m., kitas – tapus ES nare;

Programavimas – kompleksiškos priemonės įgyvendinamos pagal ilgalaikes programas;

Subsidiarumas – priemonės įgyvendinamos, ištekliai paskirstomi, valdymas deleguojamas žemiausiam kompetentingam administraciniam lygmeniui;

Partnerystė – visų suinteresuotų subjektų įtraukimas į priemonių kūrimą, finansavimą ir įgyvendinimą;

Priežiūros ir įvertinimo taikymas – priemonių įgyvendinimo metu stebimas ir kontroliuojamas veiklos sričių efektyvumas;

Integralumas – priemonės sujungiamos siekiant derinti nacionalinės ir regionų ekonomikos plėtotę, regioninės politikos, sektorių strategijas;

Koncentracijos decentralizavimas – ekonominės ir apgyvendinimo koncentracijos decentralizavimas siekiant subalansuotos regionų plėtotės;

Tolydumas – regionų ekonomika plėtojama įvertinant poveikį gamtinei aplinkai.

Galima teigti, kad Lietuvoje yra suformuota nacionalistinės politikos samprata, pagrindiniai regioninės politikos tikslai bei uždaviniai. Toliau apžvelgsime regioninės politikos raidą bei pagrindinius teisės aktus reglamentuojančius nacionalinę regioninę politiką.

1.5.2. Nacionalinės regioninės politikos raida, bei pagrindinių tėsės aktų apžvalga

Regionų plėtotė, jos planavimas yra kompleksinė problema, apimanti begalę veikiančių jėgų, institucijų ir struktūrų vietiniame, regioniniame, nacionaliniame ir tarptautiniame lygyje. Tai nėra tik ekonominė politika tam tikroje teritorijoje, ji taip pat apima socialinius ir ekonominius procesus specifiskame politiniame bei kultūriniame kontekste. Lietuvos regioninė politika perėjo kelis vystymosi etapus bei šio metu dar yra formavimosi stadijoje.

Regioninę politiką Lietuvoje sudaro du komponentai: 1) nacionalinės regioninės politikos formavimas ir įgyvendinimas, kurios pagrindinis tikslas yra išsivystymo skirtumų tarp Lietuvos regionų sumažinimas; 2) ES regioninės politikos principų įgyvendinimas. Pastarasis yra glaudžiai susijęs su pasirengimu ES Struktūrinių fondų administravimui (Regionų ekonomikos plėtotės strategija, 2002):

Lietuvoje galima išskirti keletą regioninės politikos formavimo etapų (Bagdzevičienė, Rimas, Venckus, 2002, p. 31):

1) Iki 1997m. – regioninė politika buvo suprantama kaip teritorinių-administracinių vienetų funkcijų bei atsakomybės sričių nustatymas. Regioninės politikos uždaviniu laikomas šalies regionų išskyrimas, t.y. teritorinis-administracinis suskirstymas. 1997m. Europos Komisijos dokumente Agenda 2000 konstatuojama, kad Lietuvoje regioninė politika neegzistuoja ir nevykdoma (tokia, kaip suvokiama ES).

2) 1998-2000m. – pripažįstamas aktyviai vykdomos regioninės politikos, orientuotos į ekonominių ir socialinių išsivystymo skirtumų mažinimą, būtinumas. Regioninė politika suprantama horizontaliu požiūriu, kaip “valstybės regionų atžvilgiu įgyvendinama diferencijuota veikla, kuria siekiama subalansuoti visų šalies regionų socialinės-ekonominės plėtros sąlygas. Regioninė politika yra neatskiriama ūkio šakose bei socialinėje srityje vykdomos valstybės politikos dalis, ji yra koordinuojamojo pobūdžio” (apibrėžimas pagal 1998 07 21 priimtą LRV nutarimą Nr. 902 “Dėl Lietuvos regioninės politikos metmenu”).

3) Nuo 2000m. vidurio – regioninė politika suvokiama kaip savarankiška, vertikali, intervencinio pobūdžio politika. Tai atsispindi 2000m. liepos 20d. priimtas LR Regioninės plėtros įstatymas.

4) Nuo 2001m. – naujai peržiūrima regioninės politikos samprata bei tikslai. Iš dalies tai susiję su ES požiūriu į paramą Lietuvos regionams pasikeitimu - nuo 2000m. pereita prie centralizuoto PHARE 2000 programos valdymo modelio. Aišku ir tai, jog tapus ES nare, Lietuva laikoma vienu regionu, gaunančiu paramą pagal 1 Tikslo programą. 2002m. gruodžio 10d. seimas priėmė Regioninės plėtros įstatymo pakeitimo įstatymą, kuriame galima rasti regioninės politikos sampratą bei Lietuvos regioninės politikos ir ES regioninės politikos įgyvendinimo Lietuvoje

tarpusavio ryšis. Šiuo metu derinami vertikalus (regioninė politika kaip savarankiška politika) ir horizontalus (koordinuojamojo pobūdžio regioninė politika) požiūriai. Regioninę politiką siekiama vykdyti per atskirų ūkio šakų strategijas ir programas, į kurias integruotas regioninis matmuo (horizontalusis požiūris); regionines programas specifinėms regioninėms problemoms spręsti (vertikalus požiūris); vietines ir regionines plėtros iniciatyvas, finansuojamas iš savivaldybių biudžetų (vertikalus požiūris).

Nacionalinę regionų ekonomikos politiką reglamentuojančių teisės aktų apžvalga.

Pirmasis teisinis aktas reglamentuojantis regioninės politikos formavimą Lietuvoje buvo 1998m. liepos 21d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės priimtas nutarimas Nr. 902 „Dėl Lietuvos regioninės politikos metmenų“. Jie apibrėžė 1) Lietuvos regioninės politikos esmę, tikslus ir uždavinius, įgyvendinimo principus, tolimesnes teises priemones formuojant šią politiką, nustatė įgyvendinimo institucinę struktūrą bei numatė galimas įgyvendinimo priemones ir galimus finansavimo šaltinius.

2000m. liepos 20d. buvo priimtas *regioninės plėtros įstatymas*. Tai buvo antrasis teisės aktas, kuriame buvo numatyta įgyvendinti visaapimančią regioninį planavimą ir programavimą, integruotą nacionalinį plėtros planą, susiejantį sektorinius (šakinius) ir regioninius aspektus. Šiame įstatyme buvo įtvirtintas institucinis nacionalinės regioninės politikos formavimo mechanizmas.

Pagrindines regioninės politikos formavimo kryptis taip pat pateikia Lietuvos pasirusimo narystei Europos Sąjungoje programa bei Vidutinio laikotarpio ūkio raidos strategija (abu dokumentai patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės).

Pagrindiniai dokumentai, kurie įgyvendinami Vyriausybės regioninės politikos srityje, yra Vyriausybės programa, Nacionalinis plėtros planas bei regionų lygmens planavimo ir programiniai dokumentai (visų pirma regionų plėtojimo planai).

Pagrindiniai teisės aktai, reglamentuojantys regionų ekonominės plėtotės planavimo dokumentų rengimą, yra LR regioninės plėtros įstatymas, Strateginio planavimo metodika, LR biudžeto sandaros įstatymas.

Lietuvos Respublikos regioninės plėtros įstatymas sukuria teisinę bazę regionų ekonomikos politikai formuoti ir įgyvendinti bei Europos Sąjungos struktūrinėms lėšoms gauti ir administruoti. Rengiant šį įstatymą buvo vadovautasi prielaida, kad parama iš PHARE Socialinės ir ekonominės sanglaudos fondo bus programuojama bei įgyvendinama decentralizuotai, t.y. tiksliniuose regionuose, kuriuos nustato Lietuva, tai suderinusi su ES Komisija. Nuo 2000m. ES Komisijos iniciatyva buvo pereita prie centralizuoto šios PHARE programos valdymo Lietuvoje modelio ir atsižvelgiant į tai, Vidaus reikalų ministerija parengė, o Seimas 2002m. gruodžio 10d. priėmė Regioninės plėtros įstatymo pakeitimo įstatymą, kuris reglamentuoja regionų plėtojimą kaip vieną

iš integruoto ūkio plėtotos planavimo dalių. Šiame pakeitimo įstatyme galima rasti pagrindinę informaciją apie regioninės politikos formavimą ir vykdymą.

Pagrindinis dokumentas rengiant institucijų strateginius veiklos planus ir biudžetų projektus, yra Strateginio planavimo metodika, patvirtinta finansų ministro ir valdymo reformų ir savivaldybių reikalų ministro 2000m. gegužės 3d. įsakymu Nr. 112/50, kuri buvo atnaujinta Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministro 2002m. spalio 4d. patvirtintų įsakymų Nr. 482 „Dėl regionų plėtros planų parengimo ir atnaujinimo metodikos” Joje išdėstyta strateginio planavimo ir programų sudarymo Vyriausybės ir institucijų lygmenimis metodologija ir principai.

Biudžeto sandaros įstatymas Nr. VIII-1821 įtvirtina pagrindines biudžeto sistemos reformos nuostatas bei principus, kurių įdiegimas sudaro galimybę susieti institucijų veiklos kryptingumą su biudžeto asignavimais. Tai leidžia pagerinti biudžeto išlaidų planavimą ir valdymą. Pagrindinis dokumentas, reglamentuojantis strateginio planavimo ir programinio biudžeto sudarymo principų taikymą savivaldybėse, yra LR Vyriausybės 2001m. gegužės 14d. nutarimas Nr. 543 „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų sudarymo ir vykdymo tvarkos patvirtinimo“.

Siekiant užtikrinti valstybės biudžeto ir Europos Sąjungos lėšų kontrolę, 2000m. vasario 7d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės įstaigų ir valstybės įmonių vidaus audito“, o 2000m. spalio 18d. – LR Vyriausybės nutarimas „Dėl valstybinio sektoriaus vidaus kontrolės ir vidaus audito sistemos sukūrimo programos patvirtinimo“.

2000m. spalio 17d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė LR apskrities valdymo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymą, kuris įpareigoja apskričių viršininkus vykdyti regionų plėtotos institucijos funkcijas, inicijuoti regionų plėtotos tarybų sudarymą bei vadovauti šių tarybų darbui.

LR Vyriausybės 2001m. balandžio 26d. nutarimu Nr. 478 patvirtinta Valstybės lėšų, skirtų kapitalo investicijoms, planavimo, tikslinimo, naudojimo, apskaitos ir kontrolės tvarka.

LR Vyriausybės 2001m. gegužės 16d. nutarimu „Dėl Europos nacionalinių sąskaitų sistemos diegimo“ įteisintas NUTS klasifikacijos taikymas Lietuvoje: 1 lygis – visa šalis, 2 lygis – visa šalis, 3 lygis – apskritys, 4 lygis – savivaldybės, 5 lygis – seniūnijos. Regionų sąskaitos turi būti parengtos ne žemesniame negu 3, t.y. apskričių, lygyje.

LR Vyriausybės 2001m. gegužės 31d. nutarimu Nr. 649 „Dėl atsakomybės už Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramos įgyvendinimą Lietuvoje pasiskirstymo tarp valstybės institucijų“ numatyta atsakomybės už Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramos įgyvendinimą Lietuvoje pasiskirstymo tarp valstybės institucijų schema, nustatoma išankstinė ES paramos valdymo struktūra Lietuvoje.

Finansų ministro 2001m. liepos 4d. įsakymu Nr. 201 patvirtinta Valstybės kapitalo investicijų planavimo metodika.

LR Vyriausybės 2001m. liepos 31d. nutarimu Nr. 953 „Dėl finansinių Europos Sąjungos paramos programų lėšų administravimo, valdymo ir kontrolės tvarkos“ nustatomos funkcijos ministerijoms ir kitoms valstybės institucijoms bei įstaigoms, kurios dalyvauja planuojant, paskirstant ir prižiūrint finansinę paramą iš ES paramos programų. Juo siekiama užtikrinti finansinių Europos Sąjungos paramos programų lėšų administravimo veiksmingumą, racionalų šių lėšų panaudojimą ir efektyvų šių finansinių Europos Sąjungos paramos programų lėšų valdymą bei kontrolę.

2002m. spalio 29d. nutarimu Nr. IX-1154, buvo priimtas LR teritorijos bendrasis planas, kuris yra pagrindinis planavimo dokumentas, reglamentuojantis šalies teritorijos naudojimo ir tvarkymo ilgalaikę strategiją.

2002m. gruodžio 5d. Nr. 1905 priimtas nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos regionų plėtros programos ir jos įgyvendinimo 2003-2005 metų priemonių“. Šios programos paskirtis – remti Lietuvos Respublikos regionus (apskritis ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės sudarytus tikslinius regionus) ir savivaldybes, rengiančius programavimo ir projektinius dokumentus, kad Lietuvos Respublikai tapus ES nare būtų galima pasinaudoti Europos Sąjungos (toliau vadinama – ES) struktūrinių fondų parama.

Vyriausybės 2003m. balandžio 8d. nutarimu Nr. 428 buvo patvirtinti 5 probleminių teritorijų išskyrimo kriterijai, dėl kurių kilo daug debatų, bei 2004m. rugsėjo mėn. tuometinis ūkio ministras P. Čėsna išleido ūkišką įsakymą, kuriuo 14 savivaldybių (dėl didelio nedarbo) patvirtino kaip problemines. 2006m. sausio 31d. Vyriausybė priėmė naują nutarimo redakciją „Dėl probleminių teritorijų išskyrimo kriterijų“, kur formuluojamos kitos nuostatos.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003m. balandžio 14d. priėmė nutarimą Nr. 465 „Dėl Nacionalinės regioninės plėtros tarybos sudarymo, jos sudėties, nuostatų patvirtinimo ir pirmininko skyrimo“ Kuriame patvirtinama Nacionalinę regioninės plėtros tarybos, vienos iš pagrindinių institucijų, atsakingos už nacionalinės regioninės politikos koordinavimą, sudėtis bei nuostatos.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2003m. birželio 25d. nutarimu Nr. 824 patvirtino „Kai kurių centrinio valdymo institucijų vykdomų funkcijų decentralizavimo ir dekoncentravimo koncepcija“, kurioje aprašoma: esama viešojo administravimo subjektų sistema Lietuvoje – institucinė sąranga, teritoriniai viešojo administravimo subjektai; apibrėžti veiksniai, lemiantys būtinumą pertvarkyti viešojo administravimo sistemą; nustatyti funkcijų perskirstymo tarp atskirų viešojo administravimo subjektų, bendro viešojo administravimo sistemos tobulinimo tikslai, pagrindinės kryptys ir etapai.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005m. gegužės 23d. nutarimu Nr. 575 patvirtinta Lietuvos regioninės politikos iki 2013 metų strategija, kuria siekiama sudaryti išankstines sąlygas vykdyti kryptingą nacionalinę regioninę politiką Lietuvoje.

Apibendrinus galima teigti, kad Lietuvos nacionalinė regioninė politikos raida apima kelis etapus. Regioninės politikos formavimas prasidėjo nuo 1998m. kuomet buvo pateikta jos samprata, bei pradėti formuoti įgyvendinimo pagrindai. Vėliau regioninės politikos koncepcija buvo tobulinama, o 2002m. regioninės politikos formavimo ir vykdymo principai buvo apibrėžti iš naujo kuomet buvo nacionalinės regioninės politikos ir ES regioninės politikos įgyvendinimo Lietuvoje tarpusavio ryšis. Šiuo metų yra parengti pagrindiniai teisės aktai reglamentuojantys regioninės politikos vykdymą, nors šioje srityje dar ne viskas nuveikta, t.y. kuriami nauji teisės aktai (pav.: „Valstybinę regionų ekonominio ir socialinio išsivystymo skirtumų mažinimo ir plėtros skatinimo programą“) bei tobulinami jau esami. Toliau darbe bus apžvelgta nacionalinės regioninės politikos teritorinė sąranga, t.y. teritorijos kuriose yra vykdoma regioninė politika.

1.5.3. Nacionalinės regioninės politikos teritorinė sąranga

Nacionalinė regioninė politika yra vykdoma (Regioninės plėtros įstatymo pakeitimo įstatymas, 2002):

a) *pagrindiniuose statistiniuose – planiniuose - administraciniuose vienetuose apskrityse*, taip vadinamuose regionuose. Numatyta galimybė ir kitaip formuoti regioną. Tokio regiono pavyzdys – Ignalinos AE tikslinis regionas, atsiradęs 2002m. pavasarį. VRM rengė atitinkamus dokumentus jo išskyrimui, šio regiono plėtros tarybos sudarymui, taip pat yra regiono plėtros agentūros steigėjas ir dalininkas;

b) *probleminėse teritorijose* – tai valstybės teritorijos dalis, turinti specifinių socialinių ir ekonominių problemų, atitinkančių Vyriausybės nustatytus probleminių teritorijų išskyrimo kriterijus.

Probleminę teritoriją sudaro (Regioninės plėtros įstatymo pakeitimo įstatymas, 2002):

- 1) vieno regiono teritorija;
- 2) kelių regionų, turinčių bendras administracines ribas, teritorija;
- 3) regiono dalis, į kurią įeina kelios bendras administracines ribas turinčios savivaldybės, priklausančios tam pačiam regionui.

Probleminės teritorijoms nustatyti 2003m. balandžio 8d. buvo priimtas Vyriausybės nutarimas Nr. 428, kuriame pateikiami 5 *probleminių teritorijų išskyrimo kriterijai*:

1. Pardavimai vienam gyventojui (litais) yra mažesni už šalies vidurkį.

2. Tiesioginės užsienio ir materialinės investicijos vienam gyventojui (litas) yra mažesnės už šalies vidurkį.

3. Nedarbo lygis (procentais) yra 25 procentais aukštesnis už šalies vidurkį.

4. Ekonominio aktyvumo rodiklis – ekonomiškai aktyvių gyventojų ir visų 15–64 metų teritorijos gyventojų skaičiaus santykis (procentais) – yra mažesnis už šalies vidurkį.

5. Gyventojų migracija iš probleminės teritorijos (procentais) yra didesnė už šalies vidurkį.

Šio metų šie kriterijai yra keičiami bei tikslinami. Taigi kol kas išskirti probleminių teritorijų nepavyko.

Remiantys regioninės politikos iki 2013 metų strategijos nuostatomis, nacionalinė regioninė politika iki 2013 metų numatoma vykdyti plėtojant tuos turinčius ekonominį potencialą ir infrastruktūrą regioninius centrus, kurie yra apsupti žemo gyvenimo lygio teritorijų ir kurių plėtra bei integracija su aplinkinėmis teritorijomis užtikrintų teritorinės socialinės ekonominės sanglaudos šalyje didėjimą bei ilgalaikį ekonomikos augimą. Kaip tokie centrai strategijoje yra išskirti Alytus, Marijampolė, Tauragė, Telšiai ir Utena. Strategijoje kaip papildomi centrai išskirti Mažeikiai ir Visaginas yra ekonominį potencialą turintys centrai, esantys greta siūlomų plėtoti regioninių centrų (atitinkamai Telšių ir Utenos), jų pridėtinis potencialas (sudarant ekonomikos augimo ašis kartu su regioniniais centrais) sukuria spartesnio šių regionų ekonominio augimo prielaidas bei sudaro sąlygas socialiniams ir ekonominiams netolygumams šalies viduje mažinti, taip pat Lietuvos ekonomikai augti atsižvelgiant į ilgalaikę perspektyvą.

Taigi Lietuvos nacionalinė regioninė politika yra vykdoma regionuose, kurie sutampa su valstybės teritorijos administraciniais vienetais apskritimis (jų yra 10) bei Vyriausybės sprendimu 2002m. sudarytame vienuoliktame regione – Ignalinos AE regione, susidedančiame iš 3 savivaldybių. Taip pat regioninė politika gali būti įgyvendinama probleminėse teritorijose, kurių kol kas nepavyko išskirti. Remiantys regioninės politikos iki 2013 metų strategijos yra išskirti 5 centrai, kuriuose būtų optimalu vykdyti regioninę politiką. Regioninė politiką įgyvendinama per institucinę sistemą, kuri bus apžvelgta sekančiame skyrelyje.

1.5.4. Institucinę nacionalinės regioninės politikos įgyvendinimo sistema

Institucinę nacionalinės regioninės politikos įgyvendinimo sistemą sudaro (Dumčius, Šiupšinskas, 2003, p.13):

Vyriausybė nustato ir įgyvendina nacionalinę regioninę politiką. Pagrindiniai įgaliojimai apima probleminių teritorijų kriterijų nustatymą ir teritorijų išskyrimą, probleminių teritorijų plėtros programų tvirtinimą, naujų regionų sudarymą.

Vyriausybės įgaliota institucija (Vidaus reikalų ministerija) atsako už nacionalinės regioninės politikos koordinavimą. Pagrindiniai įgaliojimai apima regioninės politikos planavimo dokumentų rengimo organizavimą, išvadų teikimą dėl kitų viešosios politikos instrumentų atitikimo regioninės politikos tikslui ir uždaviniams bei dalyvavimą jų rengime, teikia konsultacijas ir siūlymus kitiems nacionalinės regioninės politikos subjektams.

Nacionalinė regioninės plėtros taryba yra konsultacinė grupė, susidedanti iš ministerijų, kitų valstybės institucijų ir įstaigų, Lietuvos savivaldybių asociacijos, socialinių ir ekonominių partnerių atstovų ir regionų plėtros tarybų pirmininkų. Taryba svarsto viešosios politikos instrumentus ir teikia išvadas bei pasiūlymus dėl nacionalinės regioninės politikos nustatymo ir įgyvendinimo.

Regionų plėtros tarybos susideda iš apskrities viršininko, regiono savivaldybių merų, teritorinės darbo biržos atstovo ir deleguotų savivaldybių tarybų narių. Savivaldybių tarybų narius į regiono plėtros tarybą deleguoja savivaldybių tarybos pagal kiekvienos savivaldybės gyventojų skaičių. Regionų plėtros tarybos svarsto ir tvirtina regionų plėtros planus, teikia siūlymus Vyriausybei ir kitiems nacionalinės regioninės politikos subjektams dėl šios politikos įgyvendinimo.

Apskričių viršininkų administracijos rengia regionų plėtros planų projektus, koordinuoja patvirtintų planų įgyvendinimą, dalyvauja rengiant ir vykdant probleminių teritorijų plėtros programas, atlieka šių programų asignavimų valdytojo ir regiono plėtros tarybos sekretoriato funkcijas.

Kitos institucijos Vyriausybės paskirtos Regioninės plėtros įstatymo 14 straipsnyje numatytiems įgaliojimams vykdyti, kai sudaromi nauji (probleminiai) regionai, nesutampantys su vienos iš 10 apskričių ribomis.

Ministerijos (Ūkio, Socialinės apsaugos ir darbo, Aplinkos, Susisiekimo ministerijos ir kitos institucijos) vykdo joms pagal kompetenciją nustatytą veiklą, kuria daromas poveikis tam tikro sektoriaus (ūkio šakos) plėtrai teritorinių aspektu, t.y. taikomos įvairaus reguliavimo ir paramos priemonės.

Taigi galima teigti, kad Lietuvoje yra sukurtos organizacinės prielaidos nacionalinei regioninei politikai vykdyti. Yra nustatyti pagrindiniai regioninės politikos vykdytojai bei jų funkcijos ir įgaliojimai. Toliau darbe apžvelgsime regioninės politikos priemones.

1.5.5. Lietuvos Regioninės politikos priemonės ir instrumentai

Regioninės plėtros įstatymo 4 straipsnis numato nacionalinės regioninės politikos įgyvendinimo priemones. Šiame straipsnyje nustatyta, kad nacionalinė regioninė politika

įgyvendinama per valstybės viešąją politiką, pirmiausia per verslo, žmogiškųjų išteklių ir infrastruktūros plėtrą. Ji yra sudedamoji valstybės viešosios politikos dalis.

Galima teigti, kad įstatymas numato ir vertikalias ir horizontalias regioninės politikos priemones. Vertikalios priemonės apima valstybės paramą probleminėms teritorijoms per specialias, tik joms skirtas plėtros programas. Horizontalios priemonės apima nacionalinės regioninės politikos įgyvendinimą per kitus nacionalinius socialinės ir ekonominės plėtros instrumentus, tame tarpe, Bendrą programavimo dokumentą ir ūkio šakų (sektorių) plėtros programas (Dumčius, Šiupšinskas, 2003, p.14).

Vertikalūs nacionalinės regioninės politikos instrumentai ir priemonės

Pagal Regioninės plėtros įstatymą (2000) nacionalinio lygmens regioninės plėtros planavimo dokumentai yra:

1) Nacionalinis socialinių ir ekonominių netolygumų mažinimo planas, kurio rengimą organizuoja Vidaus reikalų ministerija ir kuris aptariamas Nacionalinėje regionų plėtros taryboje bei tvirtinamas Vyriausybėje;

2) Probleminės teritorijos plėtros programos, kurios ruošiamos pagal aukščiau paminėtą planą ir tvirtinamos ta pačia procedūra, tik skirtumas tas, kad konsultuojamasi ne tik su nacionalinio lygmens socialiniais ir ekonominiais partneriais, bet ir su probleminės teritorijos socialiniais ir ekonominiais partneriais.

Svarbu pastebėti, kad teikiant valstybės pagalbą (pirmiausia įgyvendinant Nacionalinę regionų plėtros programą) prioritetas bus teikiamas probleminėms teritorijoms. Tačiau kol kas dar nėra aišku ar ir kaip šis prioritetas bus realiai atspindėtas ES struktūrinių fondų valdymo procedūrose ir projektų atrankos kriterijuose (Programos priede ir kituose ES regioninės politikos Lietuvoje įgyvendinimo dokumentuose).

2002 12 05 Vyriausybė priėmė Nacionalinę regionų plėtros programą ir jos įgyvendinimo priemones 2003 – 2005 metams. Programos uždaviniai yra 1) parama regionų plėtros planavimo sistemos kūrimui, 2) regionų ir savivaldybių gebėjimų ruošti investicinius projektus ES struktūriniams fondams stiprinimas ir 3) pasiruošimas Bendrijos iniciatyvos INTERREG III įgyvendinimui Lietuvoje. Programa finansuoja konsultacines paslaugas padedančias paruošti regionų plėtros planus ir projektus ES struktūriniams fondams bei INTERREG III iniciatyvos programavimo dokumento parengimą. Šios programos finansavimas 2003m. Vidaus reikalų ministerijos biudžete siekė iki 90 tūkst. Lt. 2004m. finansavimas siekė 450 tūkst. Lt, kurie skirti plėtros planų rengimui, projektams rengti, euroregionų veiklai skatinti ir kitiems tikslams.

Horizontalūs nacionalinės regioninės politikos instrumentai ir priemonės

Regioninės plėtros įstatymo 4 straipsnyje yra nurodyta, kad „nacionalinė regioninė politika įgyvendinama per valstybės viešąją politiką, pirmiausia per verslo, žmogiškųjų išteklių ir

infrastruktūros plėtrą. Ji yra sudedamoji valstybės viešosios politikos dalis.“ Tai reiškia, kad regionų plėtros problemos turėtų būti atspindėtos visose valstybės ūkio šakų plėtros programose ir bendrosiose nacionalinėse investicijų strategijose.

Įgyvendinant nacionalinės plėtros priemones nemažai prisidėjo įvairios ministerijos ir kitos institucijos.

Ūkio ministerija rūpinasi ekonomine plėtra, kuri užsiima verslo plėtra tiesioginėmis ir netiesioginėmis priemonėmis. Tiesioginis poveikis daromas verslo įmonėms. Sukuriama palanki aplinka verslui plėtotis. Ji skatina, kad Lietuvoje atsirastų verslo inkubatoriai, verslo informaciniai centrai. Kad jie būtų įkurti visose teritorijose yra skiriami pinigai. Smulkaus vidutinio verslo plėtrai, parengė ir įgyvendina programą jo plėtrai, skiria finansavimą savivaldybėms, kurios nori rengti plėtros SVV programą. Tam, kad savivaldybės ir apskritys galėtų parengti planus Ūkio ministerija išleido metodiką. Prie ministerijos sukurta speciali institucija, kuri teikia garantijas, imant paskolas. Bendrų veiksmų programos organizuoja verslo parodas, mugės.

Finansų ministerija atsako už finansinius išteklius, nustato Valstybės biudžeto finansinius pervedimus savivaldybėms. Rengia valstybės programinį biudžetą bei investicijų programą, joje numatytos lėšos paskirstomos kapitalo infrastruktūros projektams.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija atsako, kad mažėtų nedarbas. Sukurta užimtumo programa, kur numatytos vietinio užimtumo iniciatyvos. Kiekvienais metais išrenkama savivaldybė su dideliu nedarbo lygiu ir joms skiriamos lėšos. 2001m. buvo išrinktos 6 savivaldybės, kurioms skirta 1,2 mln. litų., o 2002m. – 4 mln. Lt. Veikė darbo biržos, profesiniai mokymo centrai bedarbių rėmimas, pašalpų skyrimas.

Savivaldybės gali skatinti verslą teikiant mokesčių lengvatas, diferencijuoti patento mokesčių. Jos yra parengusios SVV programą. Beveik visos savivaldybės turi skatinimo fondus iniciatyvoms skatinti, rengia vietinės plėtros planus, vietinio užimtumo programas, teritorinio planavimo dokumentus, išplanuoja žemės sklypus.

Deja visos šios paminėtos bei kitos priemonės tarpusavyje per mažai koordinuojamos, nėra vieningumo, per mažai skiriama finansinių išteklių.

Regioninės plėtros programų finansavimas

Regioninės plėtros programoms įgyvendinti teisės aktų nustatyta tvarka gali būti naudojamos:

1. Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir valstybinių fondų (Kelių fondo, Gamtos apsaugos fondo, Kaimo rėmimo fondo, kitų fondų) lėšos;
2. savivaldybių biudžetų ir savivaldybių specializuotų fondų lėšos;
3. komercinių bankų, tarptautinių finansinių organizacijų teikiamos paskolos bei subsidijos;
4. privataus kapitalo investicijos;

5. Europos Sąjungos paramos bei struktūrinių fondų skiriamos lėšos.

Galima teigti, kad Lietuvoje yra numatytos daugelis priemonių siekiančių tolygios regionų plėtros. Regioninės politikos priemonės skatina verslo, žmogiškųjų išteklių bei infrastruktūros plėtra regionuose, ypač probleminėse teritorijose. Regioninė politika gali būti vykdoma: per atskirų ūkio šakų strategijas ir programas, į kurias integruotas regioninis matmuo (horizontalioji kryptis); per regionines programas specifinėms regioninėms problemoms spręsti (vertikali kryptis); per vietines ir regionines plėtros iniciatyvas, finansuojamas iš savivaldybių biudžetų (vertikali kryptis). Vidaus reikalų ministerijai Regioninės plėtros įstatymas numato vykdymą veiklos, kuria siekiama ir koordinuoti atskirų ūkio sektorių plėtrą teritoriniu aspektu, ir parengti kompleksines plėtros programas identifikuotoms probleminėms teritorijoms.

1.5.6. Lietuvos regioninė politika ES regioninės politikos kontekste

ES regioninė politika yra antroji pagal biudžeto dydį ES politika po ES Bendrosios žemės ūkio politikos, 200-2006m. laikotarpiu jos biudžetas sudaro 213mlrd. eurų. Lietuva, įstojusi į Europos Sąjungą, palaipsniui prisijungia prie jos struktūrinės politikos ir prisitaiko prie jos įgyvendinimo principų. Bendrasis ES regioninės politikos tikslas yra socialinė ir ekonominė sanglauda. Antrajame ES sutarties skyriuje nurodoma, kad Europos bendrija turi siekti valstybių narių socialinės ir ekonominės sanglaudos, todėl ES regioninė politika dar vadinama sanglaudos politika.

1.5.6.1. ES regioninės politikos principai ir finansavimas

ES regioninė politika – tai politika formuojama už valstybės ribų, o įgyvendinama konkrečioje valstybėje, skiriant jai iš ES struktūrinių ir Sanglaudos fondų ir Europos Bendrijų iniciatyvų programų finansinę paramą, kuri turi būti panaudota pagal griežtai nustatytas taisykles. Tam yra rengiami paramos programavimo dokumentai, formuojama paramos įgyvendinimo administravimo ir kontrolės sistema. Struktūrinė parama šaliai skiriama, siekiant mažinti socialinius ir ekonominius skirtumus tarp ES regionų, užtikrinti tolygų ir subalansuotą vystymąsi visoje ES teritorijoje. ES regioninė politika savo esme ir turiniu yra tikslinė veikla, kuria norima pasiekti, kad konkrečioje valstybėje ar jos dalyje būtų įsisavinta ES finansinė parama, skirta socialiniams ir ekonominiams netolygumams tarp ES regionų mažinti (Astrauskas, 2004, p. 70).

ES regioninė politika remiasi keturiais tarpusavyje susijusiais principais:

Programavimo principas reiškia, kad ES struktūrinių fondų parama skiriama ne atskiriems projektams, o integruotoms, daugiamečioms ir ES gaires atitinkančioms plėtros programoms įgyvendinti.

Koncentravimo principas reiškia, kad ES struktūrinių fondų parama turi būti sutelkta ES socialinės ir ekonominės sanglaudos problemoms spręsti, visų pirma - naudojama menkiausiai išsivysčiusiose regionuose.

Partnerystės principas reiškia, kad ES struktūrinių fondų paramos programavimo, įgyvendinimo, priežiūros ir vertinimo metu turi būti konsultuojamasi su regioninės ir vietos valdžios institucijomis, ekonominiais ir socialiniais partneriais, nevyriausybinėmis organizacijomis (NVO) ir kitais kompetentingais partneriais. Be to, šis principas taip pat apima Europos Komisijos ir ES valstybės narės partnerystę.

Papildomumo principas reiškia, kad ES struktūrinių fondų parama turi papildyti, o ne pakeisti ES valstybių narių viešąsias ir kitas atitinkamas struktūrines išlaidas (Ačaitė, 2005, p.9).

ES regioninės politikos tikslams siekti ES valstybės narės gauna finansinę paramą iš keturių struktūrinių fondų (Europos Regioninės plėtros fondo, Europos socialinio fondo, Europos žemės ūkio garantijų ir orientavimo fondo Orientavimo skyriaus, Žuvininkystės orientavimo finansinio instrumento) ir atskiro Sanglaudos fondo. Iš 3 lentelės matyti, kurias intervencijos sritis finansuoja ES struktūriniai fondai.

Be ES struktūrinių fondų ir Sanglaudos fondo, ES sutartie 158str. ir 160 str. nustatyti tikslai turi būti remiami taip pat iš Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo Garantijų skyriaus, Europos investicijų banko ir kitų veikiančių finansinių instrumentų. ES fondų parama turi būti suderinta su kitomis ES politikomis, kurios neturi atskirų finansavimo iš ES biudžeto šaltinių

3 lentelė

ES struktūrinių fondų investicijos sritys

ES struktūrinis fondas	Intervencijos sritys
Europos regioninės plėtros fondas (ERPF)	Gamybos sektorius, infrastruktūra, vietos plėtra ir techninė parama
Europos socialinis fondas (ESF)	Nacionalinių užimtumo veiksmų planų įgyvendinimas, tarp jų aktyvios darbo rinkos politikos priemonės, socialinė integracija, švietimas ir mokymas ir kt. Be to, teritoriniai užimtumo paktai, informacinės visuomenės priemonės bei lygių galimybių priemonės.
Europos žemės ūkio garantijų ir orientavimo fondo (EŽŪGOF) orientavimo skyrius	Lydimosios priemonės ir kitos kaimo plėtros priemonės(ūkių pertvarka, mokymas, perdirbimas ir rinkodara)
Žuvininkystės orientavimo finansinis instrumentas (ŽOFI)	Žuvininkystės sektoriaus pertvarkymo priemonės

Šaltinis: NAKROŠIS, Vitalis. (2003) Europos sąjungos regioninė politika ir struktūrinių fondų valdymas. p.10

2000-2006m. iš ES struktūrinių fondų finansuojamos nacionalinės programos, Bendrijos iniciatyvos ir kitos priemonės.

Nacionalinėms programoms įgyvendinti skiriama 93,5 proc. visų ES struktūrinių fondų lėšų. 2000-2006m. nacionalinės programos yra skirtos šiems tikslams įgyvendinti (Nakrošis, 2003, p.11):

Tikslas 1. Parama atsiliekantiems regionams. Ši programa yra pagrindinė struktūrinių fondų finansuojama programa, kuriai skiriama apie 69,7 proc. struktūrinių fondų lėšų. Paramą pagal šio tikslo programą gali gauti NUTS II regionai, kurių BVP vienam gyventojui mažesnis nei 75proc. ES vidurkio. Lietuva atitinka šį kriterijų bei 2000-2006m. gauna paramą pagal pirmo tikslo programą. Pagal 1 tikslą gaunanti paramą teritorija neturi teisės jos gauti pagal likusius du tikslus.

Tikslas 2. Parama regionų konversijai. Šio tikslo programa siekia skatinti struktūrinių sunkumų turinčių regionų ekonominę ir socialinę pertvarką. Ši uždavinį finansuoja Europos regioninės plėtros fondas ir Europos socialinis fondas, kurių paramos dydis projektams sudaro apie 50proc.

Tikslas 3. Parama švietimo, mokymo, darbo vietų kūrimo politikai ir sistemoms. Ši uždavinį finansuoja Europos socialinis fondas, kurio paramos dydis projektams sudaro 50proc.

2000 – 2006 metams, Tikslui 1 įgyvendinti yra skirta 135,9 mlrd. eurų, Tikslui 2 – 22,5 mlrd. eurų, Tikslui 3 – 24,05 mlrd. eurų.

2000-2006m. iš ES struktūrinių fondų yra finansuojamoms keturios bendrijos iniciatyvos, kurių tikslas – ieškoti sprendimų toms problemoms, kurios yra bendros keliolikai arba visoms valstybėms narėms ir regionams: INTERREG III yra skirta pasienio regionų plėtrai, tarpregioniniam ir tarpvalstybiniam bendradarbiavimui; URBAN II remia inovacines strategijas miestuose ir miestų seniūnijose; LEADER+ skatina kaimo plėtros iniciatyvas; EQUAL kovoja su diskriminacija darbo rinkoje. Bendrijos iniciatyvoms tenka 5,35 proc. Struktūrinių fondų biudžeto. Papildomai skiriama lėšų inovacinių priemonių programoms, kurios veikia kaip idėjų laboratorijos, dirbančios nepalankiausiose sąlygose esantiems regionams (Nakrošis, 2003, p.13).

Europos Komisijos pareigūnų bei Lietuvos ekspertų apskaičiavimais, struktūrinė parama Lietuvai 2004-2006m. sudarys 1,489 mlrd. eurų, t.y. 573 mln. eurų bus skirta iš Sanglaudos fondo ir 915 mln. eurų iš struktūrinių fondų (881 mln. 1 tikslui, 12 mln. EQUAL iniciatyvai ir 22 mln. eurų INTERREG III iniciatyvai). Metinė parama sudarys 134 EUR/gyventojui, arba 3,3 proc. šalies BVP 2004m. Taip pat Lietuva gaus techninę paramą didelės apimties projektams parengti. Svarbu paminėti tai, kad Lietuva per metus turės skirti apie 565 mln. litų bendro finansavimo (Nakrošis, 2003, p.24).

Pagrindinis dokumentas, nuo kurio turinio priklauso investicinių lėšų paskirstymas, yra Bendrasis programavimo dokumentas.

Bendrasis programavimo dokumentas – vidutinės trukmės dokumentas, Europos Komisijos patvirtintas suderinus su suinteresuota valstybe po to, kai buvo įvertintas valstybės narės pateiktas

planas, kuriame išdėstyta fondų ir valstybės narės veiklos strategija bei prioritetai, konkretūs uždaviniai, fondų bei kitų finansinių lėšų įnašas. Šis dokumentas suskirstytas į prioritetus ir įgyvendinamas per programos priedą, kuriame pateikta išsami informacija apie įgyvendinimo priemones. Lietuvos BPD išdėstytas nacionalinis strateginis socialinės ir ekonominės plėtros planas 2004-2006 metams. Jo pagalba bus įgyvendinami ten apibrėžti prioritetai, pagal kuriuos bus paskirstytos ir Lietuvai skirtos lėšos:

- 1 prioritetas- Socialinės ir ekonomikos infrastruktūros plėtra (39,4proc. visų lėšų)
- 2 prioritetas- Žmogiškųjų išteklių plėtra (18,3proc. visų lėšų)
- 3 prioritetas- Gamybos sektoriaus plėtra (25,3proc. visų lėšų)
- 4 prioritetas- Kaimo ir žuvininkystės plėtra (15,3 proc. visų lėšų)
- 5 prioritetas- Techninė parama: (1,7 proc. visų lėšų)

Bendrojo programavimo dokumento pagrindu paramą (tiek ES, tiek Lietuvos Bendrojo finansavimo dalį) atskiriems projektams skirstys pati Lietuva. Kiekvienas projektas siekiantis gauti šią paramą, turės atitikti keliamus reikalavimus, nes ES lėšomis galima finansuoti tik tam tikras veiklas ir kaštus.

Struktūrinių fondų lėšos dažniausiai yra skiriamos kaip negrąžintina tiesioginė parama (subsidijs), tačiau gali būti ir kitų formų, tokių kaip grąžintina parama, palūkanų subsidijs, garantija, įnašas bendro kapitalo pakete ar kuri nors kita forma. (Dumčius, Šiupšinskas, 2003,p.9)

Didžiausia galima struktūrinių fondų parama skaičiuojama remiantis visomis bendro finansavimo reikalavimus atitinkančiomis išlaidomis arba viešomis (arba panašios prigimties) nustatytais reikalavimus atitinkančiomis išlaidomis. Taigi 1 tikslo atveju struktūrinių fondų lėšų dalis negali būti didesnė nei 75 proc. visų nustatytais reikalavimus atitinkančių išlaidų, bet paprastai turi sudaryti ne mažiau nei 50 proc. viešųjų nustatytais reikalavimus atitinkančių išlaidų; tiesa, pirmoji riba gali padidėti iki 80 proc. tais atvejais, kai parama yra teikiama valstybei narei, gaunančiai Sanglaudos fondo paramą. Tais atvejais, kai parama yra valstybės pagalba, skiriama struktūrinių fondų lėšų dalis turi atitikti nustatytas valstybės pagalbos ribas.

Lietuvos regionai ir savivaldybės, būdami potencialūs didelės dalies ES struktūrinių fondų finansuojamų projektų rengėjai, ruošdami savo plėtros planus ir projektus turi suprasti kokio tipo investicijoms kokia viešųjų investicijų dalis gali būti skiriama iš ES struktūrinių fondų, o kokią reikėtų numatyti iš privačių šaltinių arba savivaldybių biudžetų. Savivaldybių lėšos pagal Lietuvos bendrojo programavimo dokumento 2004 – 2006m. projektą nėra įtrauktos į nacionalinio bendraf finansavimo dalį.

Kai parama skiriama investicijoms į infrastruktūrą, kuri duoda nemažą pelną (ne mažiau nei 50 proc. projekto sąnaudų), 1 tikslo atveju struktūrinių fondų lėšų dalis negali būti didesnė nei 40

proc. visų nustatytus reikalavimus atitinkančių išlaidų (ne daugiau kaip 50 proc. tais atvejais, kai parama teikiama valstybei narei, gaunančiai Sanglaudos fondo paramą).

Jei valstybės parama skiriama privačioms įmonėms, 1 tikslo atveju struktūrinių fondų lėšų dalis negali būti didesnė nei 35 proc. visų projekto tinkamų kaštų. Kadangi pati valstybė narė bendrai finansuoja valstybės paramos programų įgyvendinimą 25 proc., didžiausia paramos privačioms įmonėms norma gali sudaryti 46,7 proc., o likusi projektų kaštų dalis turi būti finansuojama iš privačių įmonių lėšų (Dumčius, Šiupšinskas, 2003,p.9).

Bendrasis finansavimas iš ES struktūrinių fondų valstybėse narėse, kurios gauna Sanglaudos fondo paramą, sudaro apie du trečdalius bendro finansavimo reikalavimus atitinkančių išlaidų – nors dažniausiai naudojama 75 proc. bendro finansavimo iš ES struktūrinių fondų norma, dalis intervencijų (investicijos į įmones bei investicijos į infrastruktūrą, kurios duoda nemažą pelną) yra bendrai finansuojamos iš ES struktūrinių fondų mažesne norma.

ES valstybių narių išlaidos gali sudaryti daugiau nei vieną trečdalį nuo bendro finansavimo reikalavimus atitinkančių išlaidų. Nedidelė dalis išlaidų neatitinka bendro finansavimo reikalavimų, tačiau jos būtinos iš ES struktūrinių fondų finansuojamiems projektams įgyvendinti (Dumčius, Šiupšinskas, 2003,p.9).

Apibendrinus galima teigti, kad nuo įstojimo į ES dienos Lietuva gali naudotis ES struktūrinių fondų parama socialinei ir ekonominei plėtrai finansuoti. Didelės šios paramos apimtys reiškia ir didelius Lietuvos įsipareigojimus užtikrinti šios paramos bendrą finansavimą bei efektyvų administravimą pagal ES teisės aktus. Regionams ir savivaldybės teks svarbus vaidmuo panaudojant struktūrinių fondų paramą ekonominei plėtrai: ypatingai ruošiant ir dalinai finansuojant strateginius socialinės ir ekonominės plėtros projektus, dengiant nefinansuojamus projektų kaštus.

1.5.6.2. Lietuvos regionai ES struktūrinės politikos kontekste

Reikėtų tikėtis, jog procedūrų, įgyvendinančių bendriausius ES regioninės politikos principus, įvedimas turės teigiamos įtakos Lietuvos regionų plėtrai ir bendram viešųjų lėšų panaudojimo efektyvumui. Tuo tarpu konkrečiai atsakyti į klausimą dėl stojimo į ES poveikio atskirų Lietuvos regionų plėtrai yra sunkiau.

Europos Sąjungoje yra įvesta vieninga teritorijos skirstymo į regionus sistema - NUTS (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques - Teritorinių statistinių vienetų nomenklatūra). ES regioninė politika yra įgyvendinama tik per tam tikro lygio administracinius-teritorinius vienetus (vadinamuosius NUTS I ir NUTS II lygio regionus) - pvz., valstybės narės derasi su Europos Komisija dėl tokių regionų plėtros programų, finansuojamų iš ES struktūrinių fondų lėšų, tuo tarpu detalesnis lėšų paskirstymas pagal smulkesnius teritorinius-administracinius vienetus paliekamas

pačių valstybių nuožiūrai. Mažesnė valstybė ES regioninės politikos kontekste gali būti traktuojama tiesiog kaip vienas regionas (NUTS I arba NUTS II lygio). Šiuo metu tokios valstybės yra Airija, Portugalija, Graikija - ES lygmenyje daromi regioninės politikos srities sprendimai neliečia, pvz., atskirų Airijos grafysčių, Graikijos geografinių regionų ar Portugalijos administracinių regionų (išskyrus Azorų ir Madeiros salas). Reikėtų pažymėti, kad sprendimus dėl atskirų valstybių narių dalinimo į regionus ne visuomet lemia šalies dydis - pvz., kaip jau minėta, Graikija ir Portugalija, kurių kiekviena turi apie 10 mln. gyventojų, ES struktūrinės politikos kontekste laikomos vieningais regionais, tuo tarpu Liuksemburge (400 tūkst. gyventojų) yra išskirti atskiri regionai, gaunantys specifinę ES paramą kaimo plėtrai bei pasenusių pramonės šakų restruktūrizavimui.

2001 metų gegužės 16 dieną Vyriausybė priėmė nutarimą Nr. 569 dėl Europos nacionalinių sąskaitų sistemos įvedimo, kuris nustato Lietuvos regioninę klasifikaciją pagal NUTS principus. Šiame nutarime teigiama, kad tarptautiniam ekonominių ir socialinių rodiklių palyginimui pagal ES teritorinių statistinių vienetų nomenklatūrą (NUTS) Lietuvos teritoriniams administraciniams vienetams priskiriami šie lygiai:

- 1 ir 2 lygiai – visa šalis;
- 3 lygis - apskritys;
- 4 lygis - savivaldybės;
- 5 lygis - seniūnijos.

Šiuo metu 3 lygis apima 10 apskričių, 4 lygis – 60 savivaldybių, o 5 lygis – 446 seniūnijas.

Lietuvos stojimo į ES sutartyje teigiama, kad „Čekijai, Estijai, Kiprui, Latvijai, Lietuvai, Vengrijai, Maltai, Lenkijai, Slovėnijai ir Slovakijai regionai, numatyti 1 tikslu, yra regionai, atitinkantys NUTS II lygį, kurių BVP vienam gyventojui, apskaičiuotas perkamosios galios paritetais remiantis Bendrijos 1997, 1998, 1999 metų duomenimis, yra mažesnis nei 75% Bendrijos vidurkio tuo metu, kai buvo baigtos derybos dėl stojimo.“ Tai reiškia, kad visa Lietuva ES požiūriu yra traktuojama kaip 1 regionas. Lietuvos kaip visumos atžvilgiu planuojami ir taikomi 1 ES regioninės politikos tikslo instrumentai.

Lietuva ES regioninės politikos atžvilgiu yra 1 regionas NUTS 1 ir 2 lygmenyse. Lietuvos regionai – apskritys ES požiūriu yra tik rajonai NUTS 3 lygmenyje. Nacionalinės regioninės politikos įgyvendinimas, siekiant ištaisyti vidinius Lietuvos regionų išsivystymo netolygumus, yra Lietuvos vidaus politikos reikalas.

Galima konstatuoti, kad Lietuvoje regioninę politiką tik formuojama, o regioninės politikos klausimai Lietuvoje pradėti kelti tik pasirengimo stoti į Europos Sąjungą metu. Lietuvos regioninė politika gali būti apibrėžiama kaip visuma kryptingų priemonių, skirtų socialiniams bei ekonominiams skirtumams tarp regionų sumažinti bei skatinantys visos šalies ūkio plėtrą.

2. REGIONINĖS POLITIKOS ĮGYVENDINIMO VERTINIMO METODOLOGIJA

Tyrimų atskaitos taškas yra teorija, kurios pagrindų apibrėžiama tyrimų koncepcija. Šiame darbe nagrinėjamos regioninės politikos įgyvendinimo vertinimo tyrimų koncepcijos esmę nusako statistinių duomenų rinkimo ir analizės metodų taikymas.

2.1. Tyrimo metodologinės nuostatos

Regioninės politikos įgyvendinimo vertinimo modelio tyrimo objektas yra regionai ir jų išsivystymo lygis. Regionuose, kurie sudaro stambesnę administracinę darinį, turi būti daugiau ar mažiau plėtojama ekonomika, veikti rinkos mechanizmai, funkcionuoti vietos administracija, įmanoma vertinti socialinę ir ekonominę situaciją toje teritorijoje. Regioninės politikos įgyvendinimo vertinimo modelis yra principinis ir priklauso nuo nacionalinių iniciatyvų vykdomos plėtros politikos. Regioninės politikos įgyvendinimas daugiausia priklauso nuo vietinių bei regioninių iniciatyvų, atsakingumo už teritorijos išteklių apsaugą ir įvairovės skatinimą, t.y. traukos į teritoriją didinimą (Simanavičienė, Kilijonienė, 2004, p.94).

Neatsakius į klausimą, ar egzistuoja realus regioninės politikos poreikis, neįmanoma bent jau adekvačiai vertinti regioninės politikos laimėjimų ir trūkumų. Atsakant į tokį klausimą reikėtų pirmiausiai išsiaiškinti, ar šalyje (šalių sąjungoje) egzistuoja dideli ekonominio ir socialinio išsivystymo skirtumai, kuriuos vyriausybė siektų sumažinti regioninės politikos priemonėmis. Antra, atsakyti, ar tai būtų galima padaryti ir kokiomis priemonėmis, toliau pateikiama regioninės politikos įgyvendinimo vertinimo metodika, kuri sudaro galimybę objektyviai vertinti regionų išsivystymo lygį, identifikuoti regionus, kuriems labiausiai reikia pagalbos, ir diferencijuoti valstybės taikomas priemones mažinti regionų plėtros skirtumus,

Regionų ekonomika, jos plėtrą lemia daugybė daugmaž susijusių veiksnių ir sąlygų. Norint objektyviai vertinti regionų skirtumus tikslinga naudoti tam tikrą vertinimo metodiką, kuri leistų įvertinti vidaus ir išorės veiksnių priklausomybę ir reikšmę galutiniams regiono rezultatams.

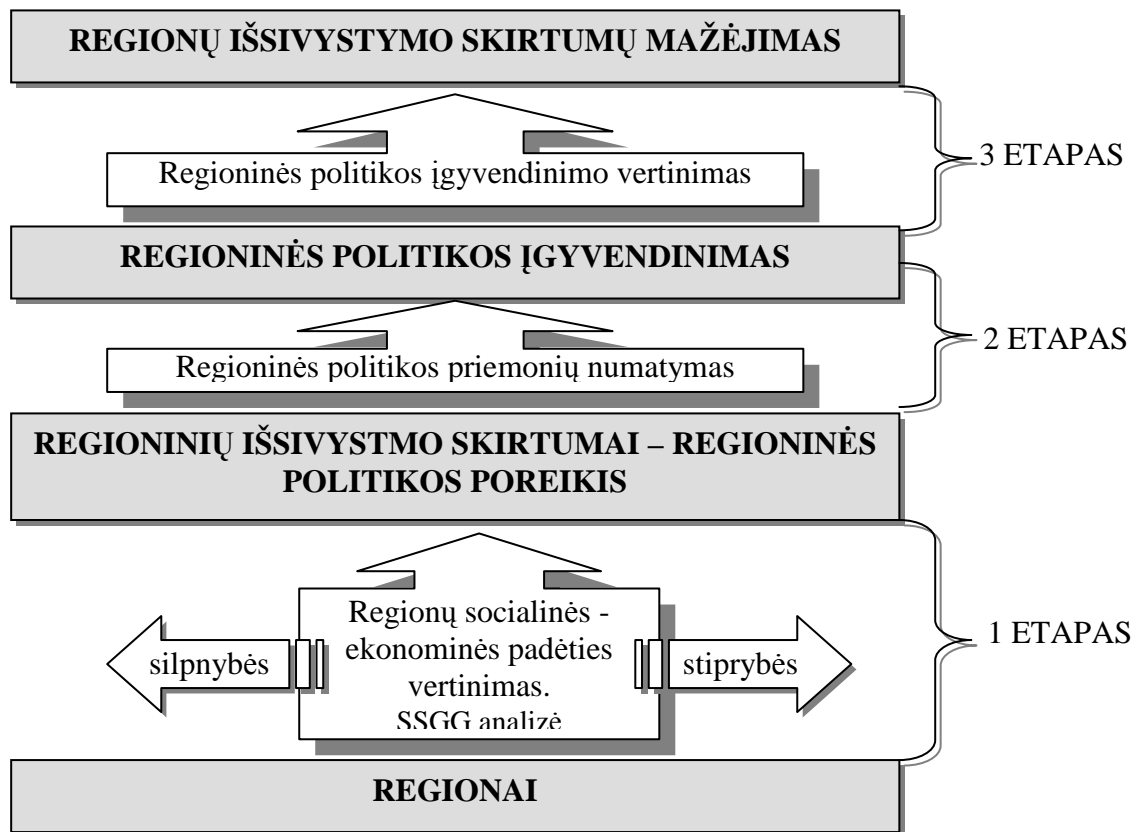
Regioninės politikos įgyvendinimo vertinimas struktūriškai parodytas 3 pavyzdyje.

Kaip matome, pagal pavyzdį, regioninės politikos įgyvendinimo vertinimas tyrėtų būti atliekamas trimis etapais(Simanavičienė, Kilijonienė, 2004, p.95).:

1 etapas. Regionų esamos socialinės- ekonominės padėties vertinimas: silpnybių ir stiprybių identifikavimas;

2 etapas. Regioninės politikos priemonių numatymas konkrečių regionų aspektu – regioninės politikos įgyvendinimas;

3 etapas. Regioninės politikos įgyvendinimo vertinimas.

Šaltinis: Ž. SIMANAVIČIENĖ, A. KILIJONIENĖ. Regioninės politikos įgyvendinimo vertinimas Europos Sąjungos kontekste. *Ekonomika*. Vilnius, 2004m., Nr. 67(2), p. 94

4 pav. Regioninės politikos įgyvendinimo vertinimo struktūra

Regionų išsivystymo skirtumams įvertinti gali būti naudojami makroekonominiai rodikliai (nedarbo lygis, gyventojų pajamos, bendrasis vidaus produktas) bei ekonominės plėtros komponentai (bazinė ir socialinė infrastruktūra, darbo jėgos potencialas ir kokybė, technologija, finansiniai ir fiziniai ištekliai. Regiono ekonominė plėtra taip pat gali būti vertinama ir regionų konkurentabilumo rodikliais.

Regionų silpnųjų ir stipriųjų pusių analizė išryškina būsimuosius žingsnius apibrėžiant plėtros strategiją, kurios vienas tikslas – išplėtoti regiono stipriąsias puses, siekiant padidinti regiono konkurencingumą. Silpnųjų pusių išryškėjimas taip pat leidžia ateityje imtis veiksmų joms eliminuoti arba sumažinti, t.y. įgyvendinti regioninę politiką silpniau išsivysčiusiose regionuose.

Regioninės politikos priemonių numatymas. Rengiant regionų plėtros strategiją, pirmaisiai būtina išanalizuoti regiono esamą situaciją, bei identifikuoti pagrindines sritis. Kadangi regioninė politika apima daug sričių, problemų spektras gali būti labai platus. Regionų plėtros strategijos tikslas – nustačius pagrindines regionų problemas, parinkti ir įvardinti priemones ir instrumentus, galinčius jas išspręsti.

Regioninės politikos įgyvendinimo vertinimas. Regioninės plėtros instrumentų ir priemonių poveikį galima vertinti tik po kelių metų, įgyvendinus planuojamas regioninės politikos priemones.

Įdėtos investicijos, pastatyti mokslo technologiniai parkai, įsteigti verslo inkubatoriai gali daryti didelį poveikį regionų socialinei ekonominei plėtrai. Regionų plėtros skatinimo priemonės yra tiesioginio ir netiesioginio poveikio. Regioninei politikai įgyvendinti reikalinga nacionalinė politika ir teisinė bazė bei kitos prielaidos.

Regionų socialinės ir ekonominės padėties vertinimas turėtų būti periodinis, kad būtų galima sparčiai įgyvendinti regioninės politikos priemones tuose regionuose, kuriems jų labiausiai reikia, ši analizė parodys ne mažiau svarbų įgyvendintos regioninės politikos poveikį. Esamos situacijos vertinimas leidžia kontroliuoti lėšas, skirtas regionų ekonominei ir kitų sričių subalansuotai plėtrai (Simanavičienė, Kilijonienė, 2004, p.98).

Atsižvelgus į pateikta metodologiją bus atliktas tyrimas kuriame planuojama įvertinti regionų socialinę ekonominę padėtį, įvertinti regionų silpnąsias ir stipriąsias puses, bei apžvelgti regioninės politikos priemones.

3. REGIONINĖS POLITIKOS ĮGYVENDINIMO VERTINIMO TYRIMAS

Regioninės politikos įgyvendinimo vertinimo tyrimas atliktas remiantys anksčiau pateikta metodologija bei įkomponavus empirinį tyrimą.

3.1. Tyrimo tikslai, uždaviniai ir hipotezės

Tyrimo tikslas yra įvertinti Lietuvos regioninės politikos vykdymą ir numatyti būdus jos efektyvumo didinimui.

Norint pasiekti suformuluotą tikslą, reikia įgyvendinti tokius *uždavinius*:

- įvertinti Lietuvos regionų socialinę-ekonominę padėtį, nustatyti silpnąsias ir stipriąsias puses;
- apžvelgti regioninės politikos priemones;
- apibendrinti Lietuvos gyventojų požiūrį į Lietuvoje vykdomą regioninę politiką;
- nustatyti galimas kryptys regioninės politikos įgyvendinimo tobulinimui.

Hipotezė. Išanalizavus ekonominės plėtros teorinius aspektus bei atsižvelgiant į apibrėžtus regioninės politikos įgyvendinimo vertimo tyrimo tikslus ir uždavinius, šiam tyrimui iškeliami tokia hipotezė: *Tarp Lietuvos regionų egzistuoja ryškūs socialiniai-ekonominiai skirtumai, kuriuos galima sumažinti tobulinant investicijų paskirstymo mechanizmus, decentralizuojant regioninį valdymą, bei taikant tiesiogines regioninės politikos priemones.*

Nustačius regioninės politikos įgyvendinimo vertinimo tyrimo tikslus, uždavinius bei suformulavus hipotezes, renkami antriniai duomenys. Siekiant įvertinti Lietuvos regionų socialinę-ekonominę padėtį bei regioninės politikos priemones buvo nagrinėjami statistiniai duomenys, viešai skelbtos šalies ūkio veiklos ataskaitos, Lietuvos Respublikos įstatymai, Regionų ekonominės plėtros strategija bei kiti dokumentai. Siekiant nustatyti Lietuvos gyventojų požiūrį į Lietuvoje vykdomą regioninę politiką bei jos efektyvumą, buvo atliktas empirinis tyrimas.

3.2. Lietuvos regionų ekonominės socialinės būklės vertinimas

Visos pasaulio šalys susiduria su skirtumais tarp šalies regionų, kuriuos nulemia geografiniai, ekonominiai, socialiniai veiksniai bei istoriškai susiformavusios kultūrinės ypatybės. Lietuva nėra išimtis, o skirtumai tarp šalies regionų yra gana ryškūs. Socialiniams ir ekonominiams regionų pranašumams ir trūkumams įvertinti ES palčiai taikoma parengta statistinė regionų analizė, kurios pagrindą sudaro BVP, nedarbo lygio investicijų ir vidutinio darbo užmokesčio statistinių rodiklių analizė. Toliau darbe bus analizuojami Lietuvos regionų skirtumai pagal šiuos rodiklius.

3.2.1. Lietuvos regionų ekonominio išsivystymo netolygumai

Lietuvos teritorija yra suskirstyta į 10 apskričių (Alytaus, Kauno, Klaipėdos, Marijampolės, Panevėžio, Šiaulių, Tauragės, Telšių, Utenos ir Vilniaus), kurios savo ruožtu yra suskirstytos į 60 savivaldybių.

Apskričių dydžiai nėra vienodi. Į jų sudėtį įeina nuo 4 iki 8 savivaldybių, teritorijos sudaro nuo 4350 km² (Telšių apskritis) iki 9760 km² (Vilniaus apskritis), gyventojų tankumas siekia nuo 25,7 (Utenos apskritis) iki 87 gyventojų 1 km² (Vilniaus apskritis).

Dar didesni skirtumai tarp savivaldybių: teritorijos dydis skiriasi nuo 40 iki 2129 km² (atitinkamai Alytaus miestas ir Vilniaus rajonas), o gyventojų skaičius nuo daugiau nei 0,55 milijono (Vilniaus mieste) iki 2378 gyventojų (Neringos savivaldybėje.) (Dumčius, Šiupšinskas, 2003, p.4)

BVP lygio skirtumai

Bene geriausiai regionų išsivystymo lygį parodo bendras vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui tūkst.lt. Anksčiau BVP buvo skaičiuojamas tik šalies mastu, tačiau nuo 1996m. pradėtas nustatinėti pagal apskritis. Ekonomiškai labiausiai išsivysčiusi yra Vilniaus apskritis, kurios BVP 1 gyventojui 2004 metais siekė 22620lt ir viršijo Lietuvos BVP 1 gyventojui vidurkį 44,4 %, kuris siekė 18200lt. Po Vilniaus seka Klaipėdos apskritis, kurios BVP 1 gyventojui 2004 metais viršijo nacionalinį vidurkį 2,9%, visų kitų regionų BVP vienam gyventojui buvo žemesnis nei Lietuvos vidurkis. 2004m. Vilniaus BVP 1 gyventojui maždaug 2 kartus viršija Tauragės, Marijampolės ir Alytaus BVP 1 gyventojui. 2003m. toks didelis atotrūkis buvo tarp Vilniaus, Marijampolės ir Tauragės apskričių.

4 lentelė

Bendrojo vidaus produkto tenkančio vienam gyventojui pasiskirstymas apskrityse, tūkst.lt

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Šalies	9,0	11,0	12,5	12,3	13,1	13,9	15	16,4	18,2
Alytaus apskr.	7,7	9,3	10,3	10,5	10,7	11,2	11,6	11,9	12,9
Kauno apskr.	8,5	11,1	12,4	12,1	12,6	13,7	14,1	15,8	17,5
Klaipėdos apskr.	9,9	12,0	13,5	13,4	14,8	15,4	16,2	17,5	18,7
Marijampolės apskr.	7,5	8,8	9,7	8,5	9,6	9,4	9,9	11,3	11,8
Panevėžio apskr.	9,1	11,0	11,9	10,9	11,8	12,4	13	13,7	15,4
Šiaulių apskr.	8,4	9,7	10,0	9,8	10,2	10,4	11,1	12,4	13,7
Tauragės apskr.	6,1	6,6	7,0	7,4	8,1	8,5	8,7	8,9	10
Telšių apskr.	7,8	9,4	10,7	10,6	11,2	12,1	12,5	13,9	16,2
Utenos apskr.	8,8	10,2	11,3	11,4	11,1	11,6	12,4	14	15,1
Vilniaus apskr.	10,5	13,2	16,1	16,2	17,5	19	21,5	23,6	26,2

Šaltinis: sukurta pagal statistikos departamento duomenis. Lietuvos apskritis 2000, p.423; Lietuvos apskritis 2004, p.426.

Bendrasis vidaus produktas (BVP) vienam gyventojui palyginti su šalies vidurkiu, proc.

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Šalies	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Alytaus apskr.	86,3	84,5	82,3	85,0	81,9	80,2	77,1	72,5	71,1
Kauno apskr.	95,1	100,3	98,9	98,0	95,9	97,9	94,2	96,1	96,1
Klaipėdos apskr.	110,3	109,4	107,8	108,8	112,7	110,3	108,5	106,5	102,9
Marijampolės apskr.	83,9	80,1	77,9	69,3	73,2	67,7	66,4	68,6	65,1
Panevėžio apskr.	101,7	99,7	95,0	88,6	90,4	98	86,6	83,1	84,5
Šiaulių apskr.	93,2	88,4	79,7	79,5	77,5	74,4	74,1	75,2	75,6
Tauragės apskr.	68,3	59,5	56,1	60,1	61,7	60,8	57,9	54,1	55
Telšių apskr.	86,6	85,4	85,5	85,9	85,3	86,7	86,4	84,6	89,3
Utenos apskr.	98,6	92,7	90,2	92,4	84,5	83,4	82,6	85,1	83,2
Vilniaus apskr.	116,6	119,7	129,0	131,8	133,4	136,3	143,3	143,4	144,3

Šaltinis: Sukurta pagal statistikos departamento duomenis. Lietuvos apskritys 2000, p. 423; Lietuvos apskritys 2004, p.426.

Jei žiūrėtume ilgalaikes tendencijas, tai pagal 1996-2004m. BVP pakyčius vienam gyventojui, yra išskiriamos tokios apskritys, pasižyminčios itin žemais rodikliai: Tauragės, Marijampolės, Šiaulių ir Alytaus. Aukščiausias BVP vienam gyventojui yra Vilniaus ir Klaipėdos apskrityse (žr. 4 ir 5lentelę).

Didžiausias nuosmukis buvo Marijampolės apskrityje 1999m., kuomet BVP vienam gyventojui sumažėjo 1200Lt.

Nuo 1999 iki 2004m. BVP vienam gyventojui didėjo visuose apskrityse, išskyrus nežymų nuosmukį Marijampolėje 2001m. Didžiausias augimas pastebimas Vilniaus apskrityje. Be to galima konstatuoti, kad atotrūkis tarp Vilniaus ir kitų apskričių turi tendenciją didėti.

BVP tenkančio vienam gyventojui tolygus augimas rodo bendrą šalies ekonomikos pažangą, nors šis rodiklis nėra labai tikslus ekonominės pažangos rodiklis.

Nedarbo lygio skirtumai

Nedarbas yra sudėtinga problema, kuri sukelia daugybę neigiamų padarinių. Esant ekonominiam nuosmukiui didėja nedarbo lygis, o kartu ir blogėja gyvenimo gerovė, didėja žmogūdysčių, nusikalstamumo skaičius. Didelis nedarbas sudaro palankias sąlygas neigiamiems reiškiniams tame tarpe ir teritoriniai nedarbo diferenciacijai.

Lietuvoje pastebimo gana žymūs regioniniai nedarbo lygio skirtumai. Vidutinis nedarbo lygis Lietuvoje 2003m. buvo 10,3%. Tik 3 apskrityse – Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos – nedarbo lygis 2003m. buvo žemesnis nei vidutinis šalyje. Telšių, Tauragės, Marijampolės, Alytaus ir Panevėžio apskrityse nedarbas buvo didžiausias ir siekė 14% arba netoli šio skaičiaus. Mažiausias nedarbas buvo Vilniaus apskrityje (7,6proc.), o didžiausias nedarbas Telšių apskrityje (14,4 proc., t.y. dvigubai didesnis nei Vilniaus apskrityje).

Labiausiai nedarbas palietė žemės ūkio rajonus, tiek dėl užimtumo mažėjimo žemės ūkio sektoriuje, tiek dėl lėtos smulkaus verslo sektoriaus plėtros kaimiškose vietovėse.

Nedarbo lygis apskrityse, proc.

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Iš viso	7,1	5,9	6,4	8,4	11,5	12,5	11,3	10,3
Alytaus apskr.	9,0	7,2	8,6	9,8	13,7	15,8	14,2	13,9
Kauno apskr.	5,6	4,2	4,6	6,4	9,2	9,7	8,8	8,5
Klaipėdos apskr.	6,9	4,9	5,1	7,1	10,0	11,0	10,0	9,8
Marijampolės apskr.	5,9	5,9	8,0	11,2	15,0	16,9	14,8	13,5
Panevėžio apskr.	6,3	6,1	7,6	10,5	14,6	16,4	15,5	13,3
Šiaulių apskr.	7,1	6,8	9,0	12,5	16,3	16,5	14,2	11,8
Tauragės apskr.	12,0	8,3	8,8	10,9	15,1	16,2	14,6	14,0
Telšių apskr.	7,4	5,0	6,4	9,1	13,0	15,7	15,9	14,4
Utenos apskr.	6,9	6,7	7,0	8,2	10,7	12,0	11,0	10,4
Vilniaus apskr.	7,3	6,5	5,7	6,8	9,2	10,0	8,7	7,6

Šaltinis: sukurta pagal statistikos departamento duomenis. Lietuvos apskritys 2000, p. 77, Lietuvos apskritys 2004, p. 80

Nedarbo lygis Lietuvoje pastebimai augo nuo 1998m. (6,4proc) iki 2001m. (12,5proc.) (nors reikia pažymėti, kad nedarbas Lietuvoje didėjo nuo 1993m. išskyrus 1996-1997m). Didžiausias nedarbo lygis buvo pasiektas 2001m. (12,5proc.). Didžiausias nedarbas 2001m. buvo Marijampolės (16,9proc. padidėjo 2proc.), Šiaulių(16,5proc.), Panevėžio (16,4proc.), Tauragės (16,2proc.), Alytaus (15,8proc.) apskrityse. Tuo tarpu nedarbo lygis Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos apskrityse buvo mažiausi šalyje bei nedaug padidėjo, palyginus su 2000m.: Vilniaus apskrityje(10proc.-padidėjo 0,8proc.), Kauno apskrityje(9,7proc.-padidėjo 0,6proc.) ir Klaipėdoje (11proc.-1proc.).

Nuo 2002m. nedarbas pradėjo mažėti visuose apskrityse, žemiausias nedarbas šuo metu yra Vilniaus ir Kauno apskrityse, o didžiausias Telšių, Tauragės, Alytaus, Marijampolės apskrityse. Reikia pažymėti, kad nuo 1999metų žymiai padidėjo didžiausio ir mažiausio nedarbo lygio apskrityse skirtumai kurie gali didėti. Pastebima, kad nepakankamai plėtojami žmogiškieji išteklių, neskatinamas naujų darbo vietų kūrimas, didelė neoficiali darbo rinka. Dėl didelio nedarbo, pastebima padidėjusi darbingo amžiaus žmonių, emigraciją. Tai savo ruožtu skatina visuomenės senėjimą bei su "protų nutekėjimu" susijusias problemas.

Tiesioginių užsienio investicijų skirtumai

Nykstant laisvo kapitalo judėjimo barjerams, plečiantis tarptautiniam bendradarbiavimui, vis svarbesnis vaidmuo tenka tiesioginėms užsienio investicijoms. Investicijos yra venas iš pagrindinių veiksnių užtikrinančių stabilią ekonomikos plėtrą. Užsienio investicijų lygis atspindi šalies stabilumo ir patrauklumo lygį. Tiesioginių investicijų pritraukimas yra svarbus šalies ekonominio didėjimo rodiklis, priklausantys nuo gamybos didėjimo, finansinio stabilumo, verslo infrastruktūros padėties, politinių sprendimų tobulumo, strateginio vientisumo sprendžiant apmokestinimo, privatizavimo, biurokratijos kliūčių mažinimo ir kitus klausimus. Teritoriniame ir regionų plėtros

planavime labai svarbus patrauklumo investicijoms rodiklis. Daugiausiai investicijų pritraukia maisto ir lengvos pramonės įmonės, kurios yra susitelkusios didžiausiose miestuose ar rajonų centruose, kas didina jų patrauklumą užsienio investuotojams. Didieji Lietuvos miestai, kuriuose susikaupę žmoniškieji, finansiniai, infrastruktūriniai bei kitokie išteklių yra labiau patrauklūs nei periferiniai rajonai, kuriems investicijų tenka vis mažiau.

Reikėtų konstatuoti kad Lietuva, pasižyminti palyginti neblogai išplėtotą infrastruktūrą, kvalifikuota darbo jėga ir palyginti aukšta gaminių kokybe, yra pakankamai patraukli užsienio investitoriams, apie ką byloja užsienio investicijų apimčių didėjimas. Labiausiai patraukli užsienio investicijoms yra Vilniaus apskritis. Investicijų apimtys Vilniaus apskrityje tolygiai didėja nuo 1998m., bei laikotarpyje nuo 1998 iki 2004m. sudaro daugiau nei 50proc. visų investicijų tenkančių Lietuvai. Tik 2004m palyginus su 2003m. investicijų augimas Vilniaus apskrityje nežymiai sumažėjo.

7 lentelė

Tiesioginių užsienio investicijų pasiskirstymas apskrityse, mln. Lt

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Šalies	4162	6501	8252,12	9337,26	10661,93	13183,8	13699,4
Alytaus apskr.	108,74	171,58	211,89	218,37	146,99	144,24	189,6
Kauno apskr.	625,15	792,67	1042,48	1211,08	1310,55	1573,4	1849,44
Klaipėdos apskr.	705,06	850,72	1037,77	1145,33	1294,61	1361,86	1547,4
Marijampolės apskr.	17,57	20,8	20,86	26,74	61,26	73,62	78,16
Panevėžio apskr.	227,37	334,74	382,69	381,54	453,06	459,85	678,49
Šiaulių apskr.	113,6	147,4	143,79	155,25	165,15	179,1	187,19
Tauragės apskr.	12,62	17,67	24,8	21,53	19,52	14,55	22,57
Telšių apskr.	119,99	115,1	166,03	85,97	17,1	555,71	767,91
Utenos apskr.	67,11	91,21	95,22	109,27	204,97	335,27	251,67
Vilniaus apskr.	2225,61	3959,25	5126,59	5982,17	6988,01	8489,21	8127,01

Šaltinis: sukurta pagal statistikos departamento duomenis. Lietuvos apskritys 2000, p. 340, Lietuvos apskritys 2004, p. 356

Antroje ir trečioje vietoje pagal investicijų apimtys 2004m. buvo atitinkamai Kauno ir Klaipėdos apskritys su 1,85 ir 1,55 milijardais litų, kas sudaro apie 25proc. šalies investicijų. Nuo 1998m. Klaipėdos apskritis lenkė Kauno apskritį pagal investicijų apimtį, o nuo 2000m. iki 2004m. Kaunas jų pritraukia daugiau. Tuo tarpu 2004m. mažiausiai užsienio investicijų teko Tauragės apskričiai (tik 0,2proc. šalies investicijų), nors ir pastebimas investicijų prieaugis palyginus su 2003m. Po to seka Marijampolės, Šiaulių, Alytaus bei Utenos apskritys, kurioms kartu paėmus tenka tik 5,16proc. visų šalies investicijų. Taigi galima konstatuoti, kad Lietuvos apskrityse yra labai ryškūs tiesioginių užsienio investicijų pasiskirstymo skirtumai.

Darbo užmokesčio skirtumai

Siekiant įvertinti Lietuvos gyventojų gerovę, reikėtų aptarti gyventojų pajamas skirtinguose Lietuvos regionuose. Šiam tikslui buvo pasirinktas vidutinio darbo užmokesčio rodiklis.

8 lentelė

Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis apskrityse, lt

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Šalies	930	987	971	982	1014	1073	1149
Alytaus apskr.	842	887	849	862	884	912	975
Kauno apskr.	864	914	885	909	944	992	1063
Klaipėdos apskr.	948	993	976	966	989	1060	1125
Marijampolės apskr.	753	770	786	780	819	847	914
Panevėžio apskr.	850	879	887	879	908	940	1016
Šiaulių apskr.	805	811	800	801	817	871	958
Tauragės apskr.	720	793	766	754	766	807	859
Telšių apskr.	935	1007	982	940	984	1059	1162
Utenos apskr.	981	1031	1011	1037	1066	1111	1145
Vilniaus apskr.	1063	1138	1118	1145	1178	1249	1328

Šaltinis: sukurta pagal statistikos departamento duomenis. Lietuvos apskritys 2000, p. 90, Lietuvos apskritys 2004, p. 94

Galima konstatuoti, kad vidutinis darbo užmokestis (VDU) šalies mastu tolygiai didėja nuo 2000m. 2002-2004m. VDU padidėjo 135lt., (nuo 1014lt. iki 1149lt). Šalies VDU vidurkį 2002m. viršijo Vilniaus ir Utenos apskritys, 2003m. tik Vilniaus apskritis, o 2004m. Vilniaus (15,6proc.) ir Telšių (1,13proc.) apskritys. Mažiausias VDU buvo: Tauragėje (jis sudarė 2002m. - 75,5 proc., 2003m. – 75,2proc, 2004m. – 74,8proc. nuo šalies vidurkio); Marijampolės apskrityje (2002m. 80proc., 2003m. – 78proc., 2004m. – 79porc. nuo šalies vidurkio) bei Šiaulių apskrityje (2002m.- 81proc., 2003m.-81proc., 2004m. – 83,4 proc. nuo šalies vidurkio). 2004m. skirtumas tarp Vilniaus ir Tauragės apskrities pagal VDU sudaro 41proc. Atsižvelgus į pateiktus duomenys galima teigti, kad Lietuvoje yra pastebimas didelis VDU pasiskirstymo skirtumai, pagal apskritys.

Išsivystymo netolygumai savivaldybių lygmenyje

Apskričių statistikos vertinimas neatskleidžia viso Lietuvos regionų išsivystymo netolygumų vaizdo. Išsivystymo netolygumai savivaldybių lygmenyje yra kur kas didesni. Kiekvienoje apskrityje yra bent vienas ar du stipresni ekonominės plėtros centrai, kurie stipriai pakelia viso regiono išsivystymo vidurkį. Geri Vilniaus ir Klaipėdos apskričių ekonominės plėtros duomenys yra dėka sparčios šių apskričių centrų – Vilniaus ir Klaipėdos miestų – ekonominės plėtros. Ekonominė plėtra sparti ir 20 – 30 kilometrų spinduliu nuo didžiausių šalies miestų, nes šios prie miestų prigludusios teritorijos kartu su miestu sudaro bendrą darbo rinkos regioną (pvz., Kretinga, Gargždai ir Palanga aplink Klaipėdą). Tuo tarpu ekonominė padėtis labiau nuo centrų nutolusiose teritorijose (pvz., Šalčininkų rajonas Vilniaus apskrityje ir Skuodo rajonas Klaipėdos apskrityje) yra tokia pat bloga arba dar blogesnė nei lėčiausiai besivystančių apskričių – Tauragės, Marijampolės ir Šiaulių – savivaldybėse.

Savivaldybės su aukščiausiu ir žemiausiu nedarbo lygiu 2003m

Aukščiausias		Žemiausias	
Savivaldybė	Nedarbo lygis, %	Savivaldybė	Nedarbo lygis, %
Druskininkų m.sav.	23,0	Elektrėnų sav.	5,3
Mažeikių r.sav.	21,0	Trakų raj. sav.	5,3
Pasvalio r.sav.	20,7	Vilniaus m. sav.	5,5
Lazdijų r.sav.	19,6	Kretingos r.sav.	5,6
Akmenės r.sav.	19,3	Prienų r.sav.	6,1
Šalčininkų r.sav.	19,0	Kėdainių r.sav.	6,6

Šaltinis: sukurta pagal statistikos departamento duomenis. Lietuvos apskritys 2000, p. 77, Lietuvos apskritys 2004, p. 80

Vidutinis nedarbo lygis Lietuvoje 2003m buvo 10,3%. Druskininkų, Mažeikių, Pasvalio, Lazdijų, Akmenės ir Šalčininkų savivaldybėse šis rodiklis buvo maždaug 2 kartus didesnis. Net 3 savivaldybėse nedarbo lygis viršijo 20% ir buvo net 3-4 kartus aukštesnis nei 5 savivaldybėse su žemiausiu nedarbo lygiu.

Statistikos departamento duomenimis vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis Lietuvoje 2002m. buvo 1014 Lt. Tik 5 savivaldybėse iš 60 šis rodiklis buvo aukštesnis nei Lietuvos vidurkis, o apie 50-60% savivaldybių vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis buvo 20-30% žemesnis nei Lietuvos vidurkis. Ignalinos rajono savivaldybės vidutinis bruto darbo užmokestis viršijo Panevėžio rajono savivaldybės tą patį rodiklį 1,7 karto.

Savivaldybės su aukščiausiu ir žemiausiu vidutiniu mėnesiniu bruto darbo užmokesčiu 2002m.

Žemiausias		Aukščiausias	
Savivaldybė	Vidutinis mėnesinis bruto d.užm., Lt.	Savivaldybė	Vidutinis mėnesinis bruto d.užm., Lt.
Šilalės r. sav.	717	Ignalinos r.sav.	1701
Radviliškio r.sav.	719	Vilniaus m.sav.	1237
Palangos m. sav.	728	Mažeikių r.sav.	1221
Panevėžio r. sav.	730	Klaipėdos m.sav.	1087
Šiaulių raj. sav.	730	Jonavos r.sav.	1057
Pasvalio r. sav.	735	Panevėžio m.sav.	1004

Šaltinis: sukurta pagal statistikos departamento duomenis. Lietuvos apskritys 2002, p 88

Aukštą vidutinį darbo užmokestį Ignalinos ir Mažeikių rajonų savivaldybėse lemia dominuojantys vietiniai darbdaviai – Ignalinos atominė elektrinė ir Mažeikių nafta. Atmetus šių įmonių duomenis, situacija minėtuose rajonuose būtų viena prasčiausių Lietuvoje. Turtingiausiose miestų savivaldybėse vidutinis bruto darbo užmokestis buvo apie 30-40% aukštesnis nei neturtingiausiose savivaldybėse.

Ekonominiai sunkumai turi skaudžius socialinius padarinius. Skurdas, socialinė atskirtis, žema gyvenimo kokybė ypač pasireiškia vietovėse, kuriose ekonominė plėtra yra lėta. Žemės ūkis yra pagrindinė ekonominė veikla daugelyje kaimiškų savivaldybių, kuriose darbingų gyventojų užimtumas žemės ūkyje, miškininkystėje, žvejyboje ir susijusioje perdirbamojoje pramonėje viršija

50%. Lietuvos kaimo vietovės patiria daug struktūrinių problemų, tokių kaip smulkūs ūkiai, žemas darbo produktyvumas, lėšų investicijoms ir gamybos modernizavimui trūkumas, didėjantis vidutinis gyventojų amžius, susidėvėjusi viešųjų paslaugų infrastruktūra ir daugelis socialinių problemų. Vietinės šių problemų sprendimo galimybės yra gana ribotos ir labai svarbios valstybės ekonominės politikos priemonės (Dumčius, Šiupšinskas, 2003, p.6).

Ekonominė padėtis didžiuosiuose miestuose yra daug geresnė nei miesteliuose ir kaimo vietovėse. Čia paprastai geriau išvystyta transporto, telekomunikacijų, energetikos infrastruktūra, kur kas geresnis įvairių paslaugų prieinamumas, didesnė vietos rinka, aukštesnė gyventojų perkamoji galia, o tai savo ruožtu palengvina investicijas. Didžiuosiuose miestuose koncentruotos ir aukštojo mokslo bei mokslinių tyrimų įstaigos. 2002 metais 13 iš 16 kolegijų ir 16 iš 19 universitetų buvo įsikūrę trijuose didžiausiuose miestuose. Šios mokymo įstaigos pritraukia patį gambiausią ir aktyviausią jaunimą iš kitų vietovių, kuriose nėra aukštojo arba neuniversitetinio mokymosi galimybių. Kai kurios aukštosios mokyklos turi savo filialus (pvz., KTU Panevėžio filialas) arba studijas (pvz., KTU bakalauro studijos Tauragėje) regionuose, kuriuose nėra savarankiškų aukštojo mokslo arba neuniversitetinio mokymo galimybių, tačiau jos nepatenkina visų vietos poreikių. Profesinės ir aukštesniosios mokyklos yra tolygiau pasiskirsčiusios ir tik 44 iš 84 profesinių ar aukštesniųjų mokyklų 2002 metais buvo išsidėsčiusios trijuose didžiuosiuose miestuose, o 43 iš 60 savivaldybių turėjo bent po vieną šių mokyklų. Šios mokymo įstaigos įgis vis didesnę reikšmę darbo jėgos kvalifikacijos tobulinimui ir perkvalifikavimui, kuris taps vis labiau prieinamas su ES struktūrinių fondų parama (Dumčius, Šiupšinskas, 2003, p.7).

Apibendrinant galima teigti, jog geriausiai galima įvertinta Vilniaus apskritį, blogiausiai – Tauragės apskritį. Šių dviejų apskričių rodikliai dažnai skiriasi daugiau nei du kartus. Visos apskritys sąlyginai gali būti suranguotos (nuo blogiausiai iki geriausiai įvertintos) taip: Tauragės, Marijampolės, Alytaus, Telšių, Šiaulių, Utenos, Panevėžio, Klaipėdos, Kauno, Vilniaus.

3.2.2. Netolygumo priežastys

Istoriškai Lietuvoje susiformavo situacija, kad didžioji dalis pramonės prieškarinėje Lietuvoje buvo sukoncentruota Kauno ir Šiaulių miestuose. O Klaipėda atliko transporto centro funkcijas, ir visas užsienio kapitalas, kuris buvo investuojamas šalyje, buvo nukreiptas į šios ūkio šakos plėtotę. Kitose Lietuvos vietovėse vyravo žemės ūkis (Regionų ekonomikos plėtotės strategija, 2002).

Po karo situacija pakito, nes regionų plėtotės pagrindu tapo pramonė. Jos augimas buvo planuojamas ir geografiniu aspektu. Lietuva, kaip vienas iš SSRS regionų, savo išteklius naudojo visos šalies ekonominiams interesams tenkinti. Ūkinė veikla regionuose buvo plėtojama pagal

sovietinio plano prioritetus, kurie sąlygojo atskirų miestų ir regionų specifiką bei ją atitinkančią kvalifikacinio potencialo, technologijos bei finansinių išteklių koncentraciją. Tai lėmė, jog didžiuosiuose Lietuvos miestuose – Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje – buvo plėtojamos beveik visos pramonės šakos. Kiti regionai dėl specializuotos veiklos įgijo savitą pobūdį, pavyzdžiui, Druskininkai, Birštonas tapo kurortiniais miestais, turinčiais didžiulę sanatorijų bazę ir šiai veiklai skirtus išteklius; Akmenė – statybinių medžiagų pramonės, Kėdainiai ir Jonava – chemijos pramonės centrais; Radviliškis – krovinių pervežimo geležinkeliu paskirstymo vieta; Ignalinos rajonas – energetiniu centru ir t.t. Vos ne kiekvienas Lietuvos miestas ar rajonas turėjo nebazinį ekonominį variklį, kuris suko kitas bazinės veiklos sritis (prekybą, paslaugas, kultūrą, švietimą, sveikatos apsaugą ir kt.) (Regionų ekonomikos plėtotės strategija, 2002).

Pasikeitus ekonominiams santykiams Lietuvoje, vyko ūkio restruktūrizavimas ir veiklos sričių pertvarka. Kintant išteklių ir prekių rinkoms, pramonėje kinta technologizacijos, vis sparčiau ugdomas smulkusis ir vidutinis verslas, versle ir kitose veiklos srityse stiprėja partnerystė su užsieniu. Visi šie procesai subalansavo miestų, rajonų ir kaimų kaip teritorinių šalies vienetų anksčiau vyravusias sistemas. Inovacijos pramonės šakose, bendrų su užsieniu įmonių kūrimas, priėjimo prie finansinio kapitalo gerinimas – tai reiškiniai, kurie dar labiau koncentravo kvalifikuotus darbuotojus, ypač jaunimą, šalies didžiuosiuose miestuose. Didieji Lietuvos miestai, turintys įvairių išteklių, gali geriau pertvarkyti sutrikusias veiklos sritis.

Atgauto valstybingumo ir jo plėtotės laikotarpiu Lietuvoje nebuvo kreipiama pakankamai dėmesio į didelius ir sudėtingus teritorinių transformacijų procesus, pasireiškiančius regionų lygmenyje. Susiformavo smunkančios pramonės su ilgalaikėmis neigiamomis pasekmėmis rajonai ir miestai: vietiniame ir apskričių valdymo lygmenyse per mažai rūpinamasi strateginių investicijų planavimu (menki administraciniai gebėjimai bei iniciatyvos stoka; savivaldybių biudžetų finansiniai sunkumai bei savivaldybės veiklos efektyvumo didinimo mechanizmo nebuvimas neleidžia tinkamai panaudoti žmogiškųjų išteklių), sunkiai skinasi kelią ilgalaikės investicijų pritraukimo programos mažiau patraukliuose investicijoms regionuose; neišnaudojama „plyno lauko“ investicijų svarba.

Ekonominė infrastruktūra, jungianti periferines vietas su centrais bei užsienio rinkomis, yra nepakankamai išplėta. Periferijoje silpniau nei centruose išplėtotas privatus sektorius, ekonomikos struktūroje vyrauja paveldėtos, problemų turinčios pramonės įmonės bei santykiškai silpnas paslaugų sektorius, o centruose ekonomikos struktūros pagrindą sudaro paveldėtos ir naujos pramonės įmonės bei paslaugų sektorius. Dėl ekonominės veiklos koncentravimo centruose ypač kenčia pasienio regionai.

Galima teigti, kad skirtumus tarp Lietuvos regionų nulėmė istoriškai susiklosčiusios aplinkybės, regionų specializaciją tam tikroje veikloje bei daugelis kitų aplinkybių. Regioniniai

skirtumai pradėjo ryškėti atkūrus nepriklausomybę bei pereinant iš paninės į rinkos ekonomiką. Tuomet pradėjo ryškėti ribos tarp didžiųjų miestų (kuriuose susitelkė žmogiškieji, finansiniai, ištekliai) ir periferijos.

3.2.3. Lietuvos regionų išsivystymo silpnybių ir stiprybių analizė

Lietuvos regioninės politikos iki 2013 metų strategijoje (2005) yra pateikiama Lietuvos regionų stiprybių, silpnybių, grėsmių ir galimybių analizė regioninės plėtros požiūriu, išanalizuotos stiprybės ir silpnybės, yra nurodomos galimybės ir grėsmės.

Stiprybės:

1. Tolygus didžiųjų ir mažesnių miestų išsidėstymas sudaro palankias prielaidas tolygesnei ekonominei socialinei plėtrai šalyje.

2. Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas, apibrėžiantis nacionalinės teritorijos panaudojimo viziją ilgalaikėje perspektyvoje, sudaro palankias prielaidas laikytis jo reikalavimų rengiant ir įgyvendinant ilgalaikės ir vidutinės trukmės įvairių valstybės viešosios politikos sričių (taip pat regioninės politikos) strategijas, programas ir jų įgyvendinimo priemones.

3. Tam tikrų ūkio šakų (sektorių) plėtros strategijos ir jų plėtros programos iš dalies įvertina regioninius netolygumus šalyje.

Silpnybės:

1. Augant šalies ekonomikai, didėja pagrindinių teritorinės socialinės sanglaudos lygį apibūdinančių komponentų – gyventojų pajamų ir nedarbo (užimtumo) – teritoriniai netolygumai šalyje.

2. Formuojasi stabiliai atsiliekančios apskritys su didėjančia gyventojų skurdo rizika.

3. Atsiliekančių apskričių pagal gyventojų pajamas ir nedarbą plėtrą stabdo:

silpnas regioninių centrų ekonomikos augimas, nepakankama ekonominė jų plėtra;

nepakankamai išplėtoti regioninių centrų transporto ryšiai ir infrastruktūra su aplinkinėmis gyvenamosiomis vietovėmis nesudaro sąlygų pastarųjų gyventojams tinkamai naudotis regioninių centrų darbo vietomis, paslaugomis, infrastruktūra ir verslo plėtra.

4. Atsiliekančių apskričių regioninių centrų ekonominei plėtrai trukdo:

modernių ir konkurencingų pramonės ir verslo įmonių, diegiančių inovacijas ir naujas technologijas, trūkumas;

pramoninių zonų arba teritorijų „plynojo lauko“ investicijoms su modernia inžinerine infrastruktūra stoka;

žemas kooperacijos lygis tiek tarp stambaus, smulkaus ir vidutinio verslo įmonių, tiek tarp jų ir tyrimų bei technologijų centrų, aukštųjų mokyklų ir kitų mokslo institucijų;

☐ aukštos kvalifikacijos ir išsilavinusios darbo jėgos stoka, darbo jėgos neatitikimas rinkos poreikiams;

☐ universitetinio ir neuniversitetinio (kolegijų) aukštojo mokslo galimybių panaudojimo ir kryptingo profesinio orientavimo trūkumas;

☐ nepakankamai išplėtoti regioninių centrų inžinerinė, transporto infrastruktūra ir viešasis transportas.

5. Nepakankamai koordinuojamos įvairios valstybės viešosios politikos sritys, skirtos teritoriniams gyvenimo lygio netolygumams sumažinti šalyje.

6. Nepakankamai aiškiai suformuluoti regioninės politikos metodologiniai pagrindai.

Galimybės:

1. Racionaliai ir tikslingai panaudotos ES struktūrinių fondų lėšos leistų teigiamai paveikti ne tik šalies sektorinę plėtrą, bet ir sumažinti teritorinius gyvenimo lygio netolygumus, pagerinti teritorinę socialinę sanglaudą šalyje.

2. Sparčiau augtų šalies ekonomika, atsirastų galimybių skirti papildomų finansinių išteklių šalies socialinei ekonominei plėtrai, kad mažėtų teritoriniai gyvenimo lygio netolygumai šalyje.

Grėsmės:

1. Gali išryškėti nepakankami gebėjimai pasinaudoti ES struktūrinių fondų parama, daugiausia investicijų gali būti skiriama labiausiai išsivysčiusių apskričių centrams ekonomiškai plėtoti.

2. Ekonominė plėtra ir investicijų sanakaupa labiausiai išsivysčiusių apskričių centruose gali stiprinti infliacinį spaudimą šalyje, silpninti BVP didėjimo galimybes ilgalaikėje perspektyvoje.

3. Dėl menko atsiliekančių apskričių įmonių ir institucijų finansinio potencialo ir gebėjimų rengti projektus ES struktūrinių fondų paramai gauti stokos gali būti nepakankamai pasinaudota ES struktūrinių fondų parama.

4. Gali išryškėti menkos savivaldybių investicinės galimybės ir nepakankamas jų finansinis savarankiškumas.

5. Neigiamos demografinės tendencijos (gyventojų skaičiaus mažėjimas, jų senėjimas) kai kurių atsiliekančių apskričių savivaldybėse gali pabloginti šių apskričių demografinę būklę ir natūralaus gyventojų prieaugio tendencijas šalyje.

6. Žemės ūkio sutelkties tendencijos gali pakelti nedarbo lygį atsiliekančiose apskrityse ir didinti jų atsilikimą nuo labiau išsivysčiusių, nors ES tiesioginės išmokos žemės ūkio subjektams ir sušvelnins jų atsilikimą pagal pajamų lygį.

7. Nepakankamai sprendžiamos atsiliekančių apskričių plėtros problemos gali padidinti politinę įtampą šalyje.

Regionų silpnųjų ir stipriųjų pusių analizė išryškina būsimuosius žingsnius siekiant išplėtoti regiono stipriąsias puses bei padidinti regiono konkurencingumą. Silpnųjų pusių išryškėjimas taip pat leidžia ateityje imtis veiksmų joms eliminuoti arba sumažinti, t.y. įgyvendinti regioninę politiką silpniau išsivysčiusiose regionuose.

3.2.4. Lietuvos regioninės politikos priemonių numatymas

Lietuvos regioninės politikos iki 2013 metų strategijoje (2005) 33 punkte yra nustatyti Lietuvos regioninės politikos prioritetinės krypties įgyvendinimo uždaviniai bei priemonės uždaviniams pasiekti:

1. Didinti regioninių centrų pramonės ir verslo įmonių konkurencingumą diegiant naujoves ir naujas technologijas. *Uždavinio įgyvendinimo priemonės yra šios:*

- skatinti pramonės, verslo ir mokslo ryšius;
- steigti inovacinius ir technologinius parkus.

2. Sudaryti palankias sąlygas verslo plėtrai, įmonių kooperacijai ir klasterizacijai regioniniuose centruose. *Uždavinio įgyvendinimo priemonės yra šios:*

- kurti ir plėtoti pramonines zonas ir parkus su modernia infrastruktūra;
- plėtoti inžinerinę infrastruktūrą;
- plėtoti transporto infrastruktūrą;
- skatinti įmonių kooperaciją, ugdyti stambaus, smulkaus ir vidutinio verslo įmonių bendradarbiavimą;
- sudaryti sąlygas įmonių klasterizacijai.

3. Plėtoti paslaugų verslui regioniniuose centruose teikimą. *Uždavinio įgyvendinimo priemonės yra šios:*

- steigti inovacijų skatinimo centrus ar jų padalinius regioniniuose centruose;
- plėtoti verslo inkubatorių paslaugas;
- plėtoti konsultacines paslaugas verslui;
- plėtoti finansinę paramą smulkaus verslo plėtrai.

4. Skatinti žmogiškųjų išteklių plėtrą. *Uždavinio įgyvendinimo priemonės yra šios:*

- modernizuoti profesinio mokymo įstaigas, tobulinti profesinį rengimą;
- skatinti universitetinio ir neuniversitetinio aukštojo mokslo (kolegijų) įstaigų mokslo programų orientavimą į regioninių centrų aukštos kvalifikacijos specialistų poreikį;
- kelti darbuotojų kvalifikaciją, ugdyti jų administracinius gebėjimus.

5. Didinti regioninių centrų ir aplinkinių teritorijų integraciją. *Uždavinio įgyvendinimo priemonės yra šios:*

sudaryti sąlygas regioninių centrų įmonių ekonominių ryšių plėtotei su greta regioninių centrų esančiomis smulkaus ir vidutinio verslo įmonėmis;

sudaryti sąlygas darbo jėgos judėjimui į regioninius centrus;

mažinti vidinius teritorinius socialinius ekonominius netolygumus regione – vystyti socialinės plėtros teritorijas.

6. Tobulinti administracines procedūras ir didinti viešojo administravimo institucijų darbuotojų administracinius gebėjimus. *Uždavinio įgyvendinimo priemonės yra šios:*

įvesti paprastesnes žemės sklypų suteikimo investuotojams procedūras;

sudaryti prielaidas sparčiau priimti administracinius sprendimus, siekiant pritraukti daugiau investicijų;

didinti administracinius gebėjimus regioninės plėtros planavimo, įgyvendinimo, plėtros programų ir projektų rengimo srityse.

Lietuvos Respublikos teritorijos bendrajame plane, pagrindžiančiame šalies gyvenamųjų vietovių atraminės sistemos – urbanistinio karkaso – erdvinės struktūros plėtros viziją ilgalaikėje perspektyvoje, regioniniams centrams priskiriami apskričių centrai ir kiti didesni miestai – savivaldybių administraciniai centrai; rekomenduojama, kad jie atliktų naujų regioninių centrų funkcijas. Plane siūloma papildomai formuoti ir plėtoti šiuos potencialius regioninius centrus: Biržus, Mažeikius, Raseinius, Rokiškį, Švenčionis–Švenčionėlius ir Ukmergę. Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano pasiūlymus dėl regioninių centrų formavimo vizijos ilgalaikės perspektyvos ir įvertinus jų dabartinį potencialą bei įtaką atsilikusių 5 apskričių gyvenimo lygiui, siūloma nurodytus Lietuvos regioninės politikos prioritетinės krypties įgyvendinimo uždavinius ir uždavinių įgyvendinimo priemones realizuoti skatinant plėtrą laikotarpiu iki 2013 metų 5 regioniniams centrams – Alytui, Marijampolei, Tauragei, Telšiams ir Utenai. Atsižvelgiant į vykdomų plėtros skatinimo priemonių efektyvumą ir galimybes, po 2007 metų siūlytina svarstyti šių uždavinių ir priemonių įgyvendinimo tikslingumą 2 papildomuose regioniniuose centruose – Mažeikiuose ir Visagine, vėliau – ir kituose regioniniuose centruose.

Tiksliniai plėtotini regioniniai centrai nustatyti atsižvelgiant į tai, kad:

Alytus, Marijampolė, Tauragė ir Telšiai yra Lietuvos Respublikos teritorijos bendrajame plane numatyti regioniniai centrai, atliekantys administracines funkcijas ir esantys pagal socialinę būklę labiausiai atsilikusiose apskrityse;

Utena yra greta Lietuvos Respublikos Ignalinos atominės elektrinės regiono esantis regioninis centras, kurio ekonominis potencialas itin prisidės prie būsimųjų šio regiono ekonominių ir socialinių problemų sprendimo;

Mažeikiai ir Visaginas yra ekonominį potencialą turintys centrai, esantys greta siūlomų plėtoti regioninių centrų (atitinkamai Telšių ir Utenos), jų pridėtinis potencialas (sudarant

ekonomikos augimo ašis kartu su regioniniais centrais) sukuria spartesnio šių regionų ekonominio augimo prielaidas.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje pastebimi žymūs socialinio ir ekonominio išsivystymo skirtumai. Netolygumai žymūs regioniniame lygmenyje, tačiau dar žymesni jie yra savivaldybių lygmenyje. Tai parodo poreikį turėti nacionalinę regioninę politiką, kuri užtikrintų tolygesnį visų šalies regionų ir savivaldybių vystymąsi. Kita vertus, į šiuos išsivystymo netolygumus turi būti atsižvelgiama skirstant ES struktūrinių fondų investicinę paramą Lietuvoje. Lietuvos regioninės politikos iki 2013m strategijoje yra numatytos regioninės politikos priemonės, kurios padėtų sumažinti skirtumus tarp regionų. Šių priemonių efektyvumo vertinimas turėtų būti atliekamas po kelių metų, kad bus galima įvertinti jų įtaką regionų vystymui.

3.3. Kiekybinio tyrimo projektavimas, eiga ir rezultatai

Siekiant nustatyti Lietuvos gyventojų požiūrį į Lietuvoje vykdomą regioninę politiką yra atliekamas kiekybinis tyrimas.

Tyrimo metodas. Kiekybiniam Lietuvos gyventojų požiūriui į Lietuvoje vykdomą regioninę politiką tyrimui buvo pasirinktas apklausos metodas. Apklausa yra sisteminis informacijos rinkimas iš respondentų, pateikiant jiems anketa. Šis metodas gerai tinka nes jis leidžia atskleisti gyventojų nuomonę, požiūrį bei išryškinti visuomenėje vyraujančias tendencijas šiuo klausimu.

Kiekybiniame tyrime naudotos apklausos anketa pateikiama 1 priede.

Imties atranka ir dydis. Priėmus sprendimą dėl tyrimo metodo ir priemonės pasirinkimo, būtina išspręsti atrankos problemą. Kiekybinio Lietuvos gyventojų požiūriui į vykdomą regioninę politiką tyrimo visuma buvo pasirinkti Kauno, Vilniaus ir Zarasų miesto gyventojai. Tyrimo imties atrankai naudosime tikimybinį atrankos metodą – paprastą atsitiktinę atranką. Šio metodo esmė yra ta, kad kiekvienas visumos elementas turi vienodą tikimybę patekti į imtį.

Tyrimo imtis, t.y. būtinų apklausti asmenų skaičius, buvo paskaičiuotas naudojant formulę (Kardelis, 2002m, p.317):

$$n \geq \frac{z^2 * S^2}{\Delta^2 + \frac{z^2 * S^2}{N}}$$

čia: z - koeficientas iš Stjudento lentelių (kai patikimumas 95proc., z = 1,96);

Δ – standartinė paklaida (kai patikimumas 95 proc. tuomet $\Delta^2 = 0.0025$)

S^2 - naudojama dispersija: $S^2 = 0,25$

N – generalinė visuma (šiuo atveju – Vilniaus, Kauno ir Zarasų miestų gyventojų skaičius, t.y. apie 925770 gyventojų)

$$n \geq \frac{1,96^2 * 0,25}{0,0025 + \frac{1,96^2 * 0,25}{925770}} \approx 200$$

Taigi, kad apklausos patikimumas būtų 95proc. reikia apklausti 200 žmonių. Įvertinant tyrimą ir tai, kad apklausą atlieka vienas žmogus, buvo apklausti 105 žmonės (35 – Kaune, 35- Vilniuje ir 35 Zarasuose). Dėl respondentų skaičiaus sumažinimo, tyrimo paklaida bus didesnė.

Tyrimo eiga. Taikoma anketinė apklausa, kuri buvo platinama elektronine versija bei asmeniškai pateikiant respondentui. Apklausa buvo vykdoma 2006m. balandžio mėn. 15-30d, kurios metu Kaune, Vilniuje ir Zarasuose buvo apklausti 105 žmonės.

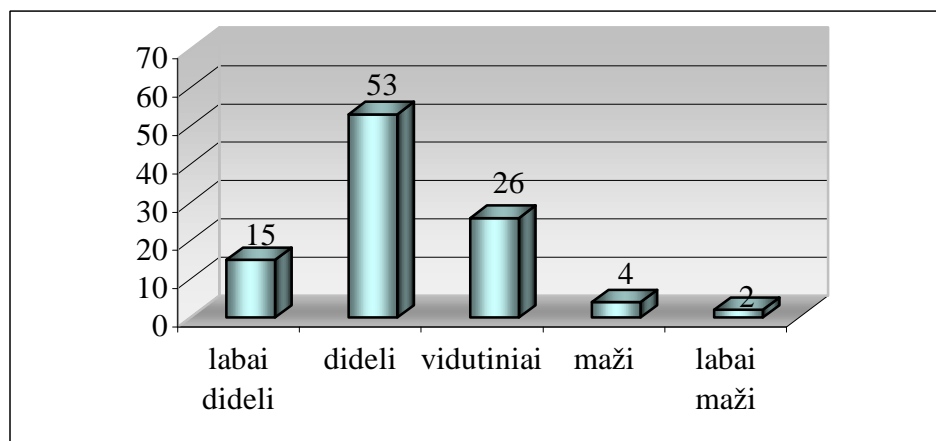
Tyrimas bei jo analizė atliekami remiantis aiškinamuoju, loginės analizės, indukcijos, dedukcijos, statistinių duomenų analizės, sisteminimo metodais. Gautiems tyrimo duomenims apdoroti naudojamos Microsoft Word ir Microsoft Excel kompiuterinės programos. Microsoft Excel programa taip pat naudojama grafiniam surinktų duomenų vaizdavimui.

Tyrimo rezultatai

Atliekamo kiekybinio Lietuvos gyventojų požiūrio į vykdomą regioninę politiką tyrimo rezultatai analizuojami, naudojant tiesinės analizės metodus.

Respondentų požiūrio į Lietuvos regionų ekonominio-socialinio išsivystymo skirtumus analizė. Išanalizavus respondentų atsakymus paaiškėjo, kad visi respondentai nurodo jog tarp Lietuvos regionų egzistuoja ekonominiai – socialiniai skirtumai. Šie duomenys patvirtina regioninės politikos aktualumą, nes visi respondentų atsakymai įrodo, kad Lietuvos ekonomikoje egzistuoja probleminė situacija.

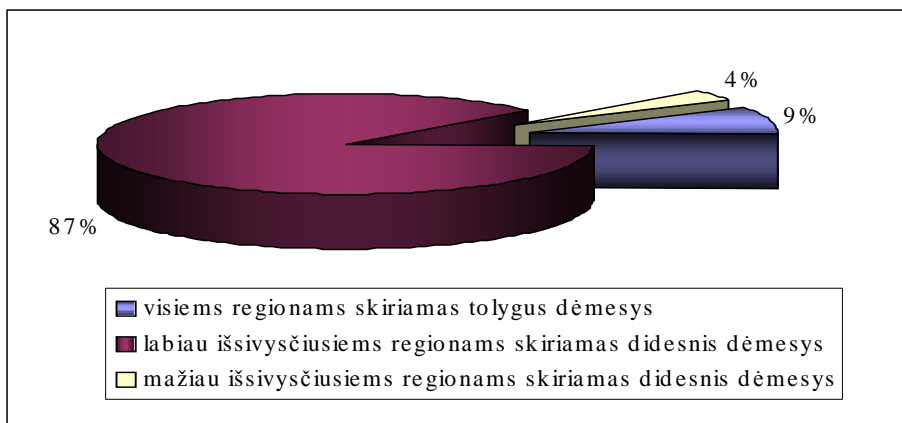
Daugelis respondentų (53%) ekonominius-socialinius skirtumus tarp Lietuvos regionų vertina kaip didelius, 26% respondentų nurodo, kad skirtumai yra vidutiniai, 15% skirtumus tarp Lietuvos regionų įvardija, kaip labai didelius. Tik 4% respondentų nurodė, kad skirtumai tarp regionų yra maži, o 2% kad skirtumai yra labai maži (pav. 5).

5 pav. Respondentų nuomonė apie ekonominius - socialinius skirtumus tarp Lietuvos regionų

Apibendrinus respondentų atsakymus galima teigti, kad tarp Lietuvos regionų egzistuoja ryškus socialiniai ekonominiai skirtumai, kurie yra akivaizdūs visiems Lietuvos gyventojams.

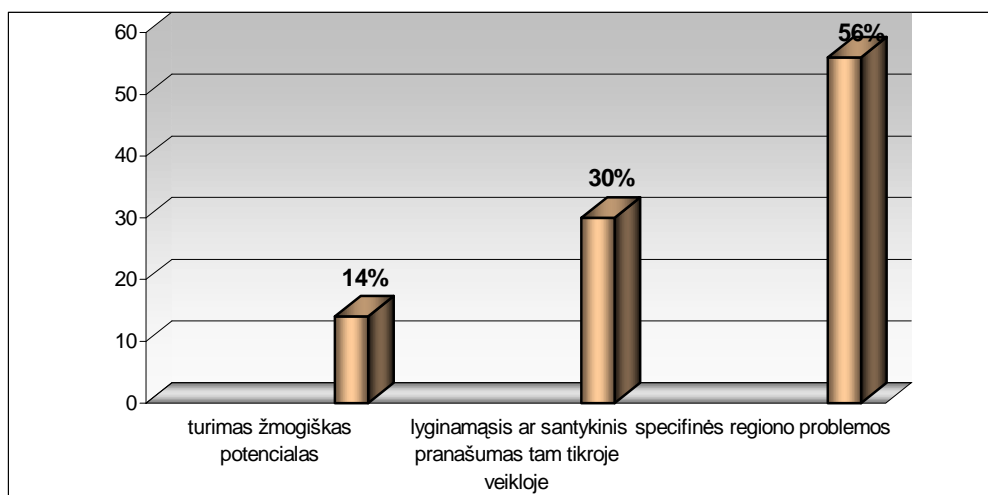
Išnagrinėjus respondentų atsakymus susijusius su Lietuvos regionų ekonominę plėtra paaiškėjo, jog 87% respondentų mano, kad labiau išsivysčiusiems regionams skiriamas didesnis dėmesys. 9% respondentų mano, kad visiems regionams skiriamas tolygus dėmesys, ir tik 4% respondentų nurodo kad mažiau išsivysčiusiems regionams skiriamas didesnis dėmesys. (6 pav.)

6pav. Respondentų požiūris į Lietuvoje vykdomos ekonominės plėtros tolydumą (proc.)

Iš pateiktų rezultatų galima daryti išvada, kad Lietuvoje vykdoma regioninė politika yra orientuota į bendrą šalies ekonominę plėtrą ir ekonomikos augimą. Dėl šios priežasties didelis dėmesys skiriamas labiau išvystiniams regionams, kurie užtikrina ekonomikos augimą ir pažangą. Tuo tarpu mažiau išsivysčių regionų problemas spręsti bei skirtumams tarp regionų mažinti skiriamas nepakankamas dėmesys.

Vykdamt regioninę politiką bei skatinant regionų tolygų išsivystymą daugelio respondentų manymu (56%) reikėtų labiau atsižvelgti į specifines regionų problemas bei į lyginamąjį ar santykinį pranašumą tam tikroje veikloje (30%), o žmogišką potencialą išskiria tik 14% apklaustųjų (pav7)

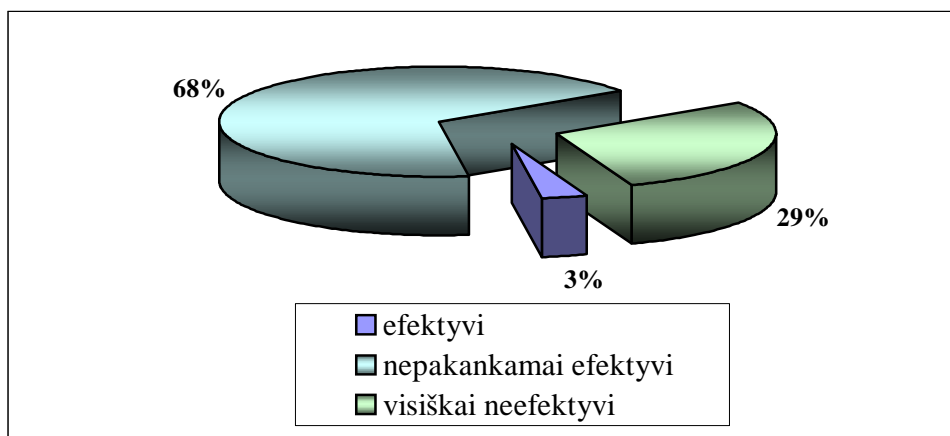

7pav. Respondentų nuomonė apie regionų plėtros kryptys (proc.)

Iš pateiktų atsakymų matome, kad daugelis respondentų akcentuoja specifines tam tikro regiono problemas. Taigi siekiant ekonominės plėtros labiausiai reikia išnagrinėti esamą regiono padėtį, nustatyti jo silpnąsias vietas, ruošti probleminių teritorijų plėtros planus bei numatyti priemones problemoms šalinti.

Respondentų požiūrio į Lietuvos regioninės politikos įgyvendinimą analizė.

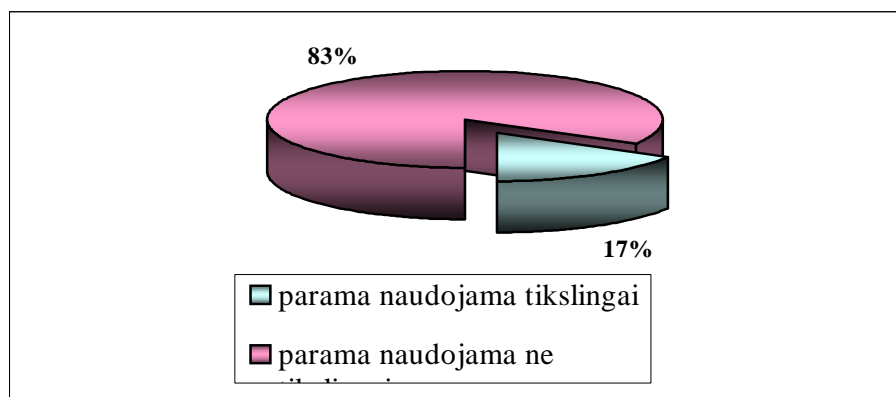
Išnagrinėjus respondentų atsakymus, paaiškėjo, kad 68% apklaustųjų regioninę politiką vertina kaip nepakankamai efektyvia, 29% regioninę politiką vertina kaip visiškai neefektyvia, 3% nurodo, kad regioninė politika yra efektyvi (8pav.)

8pav. Respondentų Lietuvos regioninės politikos įgyvendinimo vertinimas (proc.)

Iš pateiktų atsakymų galima daryti išvadą, kad regioninės politiką yra vertinama neigiamai. Nors regioninė politika Lietuvoje dar tik pradeda įgyvendinti, bet galima konstatuoti, kad valstybės dėmesys atsilikusiems regionams bei skirtumams tarp jų buvo nepakankamas pradedant nuo nepriklausomybės atkūrimo.

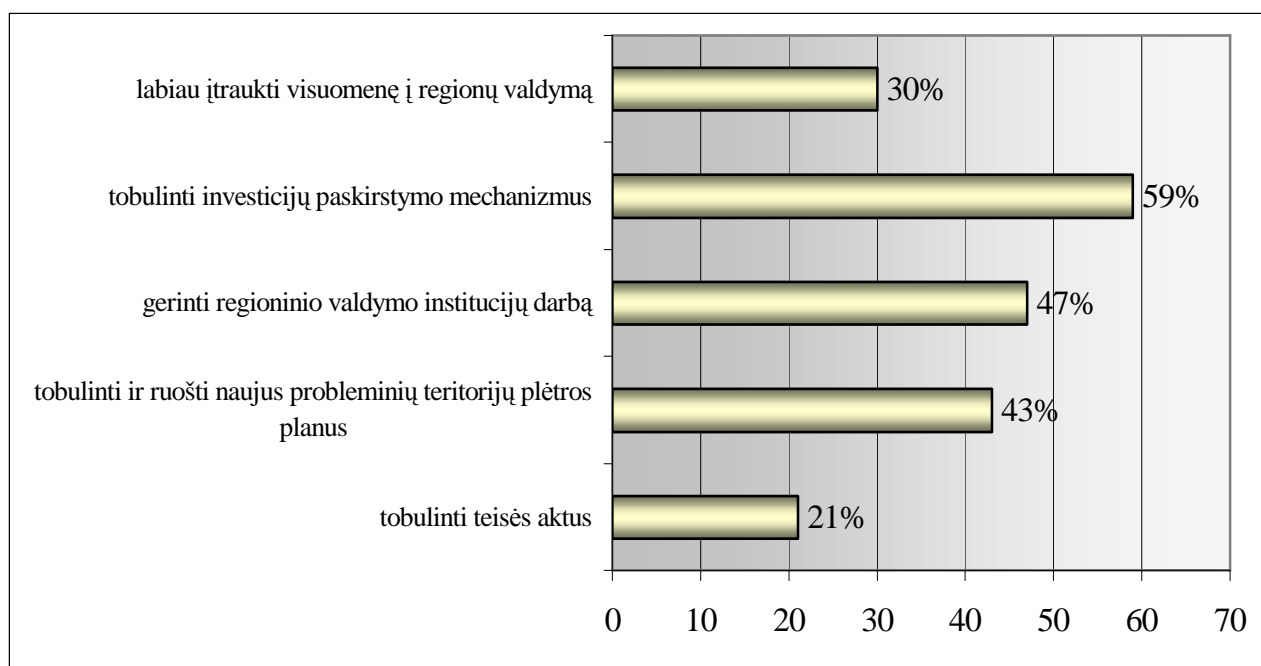
Respondentų atsakymai apie ES paramos panaudojimo tikslingumą Lietuvoje (atsižvelgiant į tai, kad Lietuva traktuojama kaip vieno lygio regionas) pasiskirstė taip: 83% respondentų mano, kad parama skirstoma netinkamai, netikslingai, 17% mano, kad parama skirstoma tikslingai. (pav.9)

9pav. ES paramos naudojimo tikslingumas (proc.)

Taigi galima teigti, kad investicijos Lietuvoje skirstomos neatsižvelgiant į tai, kur jų poreikis yra didžiausias, t.y silpniau išsivysčiusiose regionuose nėra sukurtos palankios investavimo sąlygos, kas stabdo jų vystymąsi.

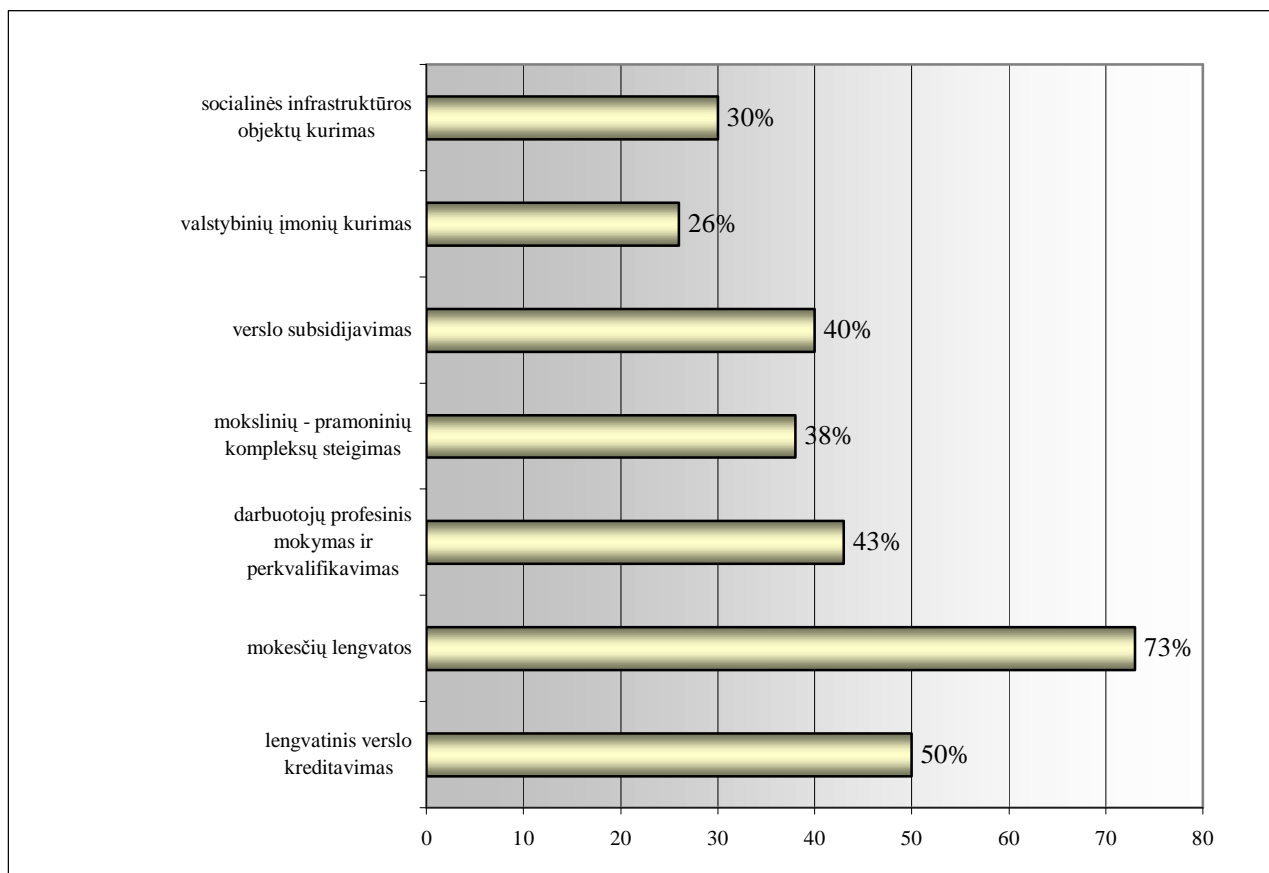
Išnagrinėjus respondentų atsakymus apie Lietuvos regioninės politikos valdymo tobulinimo kryptys paaiškėjo, kad daugiausiai respondentų (59%) mano, kad reikia tobulinti investicijų paskirstymo mechanizmus, 47% apklaustųjų mano, kad reikia gerinti regioninio valdymo institucijų darbą, 43% - reikia tobulinti regionų plėtros planus, 30% respondentų nurodo, kad reikia labiau įtraukti visuomenę į regionų valdymą bei 21% nurodo, kad reikia tobulinti teisės aktus.

10 pav. Respondentų požiūris į Lietuvos regioninės politikos valdymo tobulinimo kryptis (proc.)

Respondentų atsakymai į du pastaruosius anketos klausimus, atskleidžia, kad vienas iš finansinių regioninės politikos šaltinių – investicijos, turi ypatingai didelę reikšmę regionų ekonominei plėtrai, bei nurodo jų paskirstymo neefektyvumą Lietuvoje. Siekiant padaryti regioninę politiką kuo efektyvesnę reikėtų daugiau dėmesio skirti tolygiam investicijų paskirstymui tarp regionų.

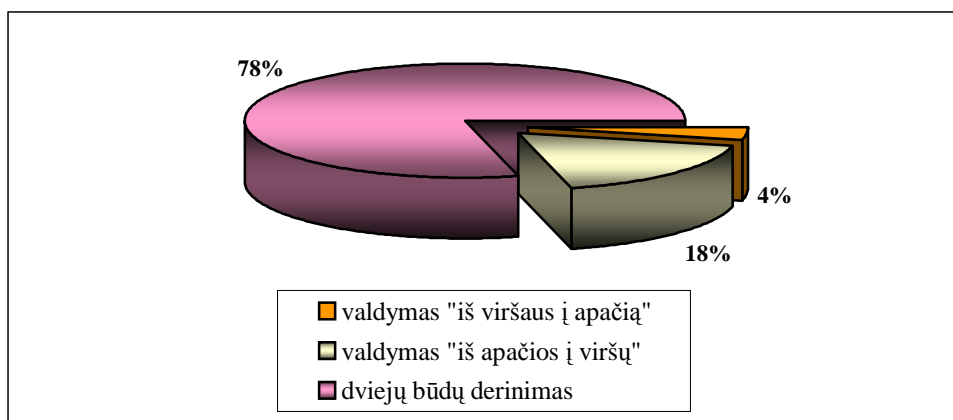
Respondentų požiūris į regioninės politikos priemonių efektyvumą pateikiamas 11 pav.

11pav. Respondentų požiūris į regioninės politikos priemonių efektyvumą (proc.)

Iš pavyzdžio matome, kad daugelis respondentų (73%) kaip efektyviausią regioninės politikos priemonę nurodo mokesčių lengvatas, 50% respondentų renkasi lengvatinį verslo kreditavimą, 43% apklaustųjų pažymi darbuotojų profesinio mokymo ir perkvalifikavimo svarbą. Visos šios regioninės politikos priemonės priskiriamos prie tiesioginio poveikio priemonių grupės, kurioms teikiamas prioritetas regioninėje plėtroje. Iš netiesioginio poveikio regioninės politikos priemonių, kaip pačios efektyviausios, buvo nurodomos mokslinių pramoninių kompleksų steigimas - 36%, bei socialinės infrastruktūros objektų kūrimas - 30%. Galima daryti išvadą, kad pačios efektyviausios regioninės politikos įgyvendinimo priemonės yra tiesioginio poveikio.

Respondentų atsakymai apie regioninės politikos valdymo formą pasiskirstė taip: 18% respondentų pažymėjo, kad jų manymų regioninė politika turėtų būti vykdoma daugiau remiantys vietinės regionų valdžios valdymą, 4% respondentų mano, kad valdymas turėtų būti vykdomas centralizuotą būdą, daugiausiai apklaustųjų - 78% pasisakė už šių dviejų būdų derinimą. (12pav.)

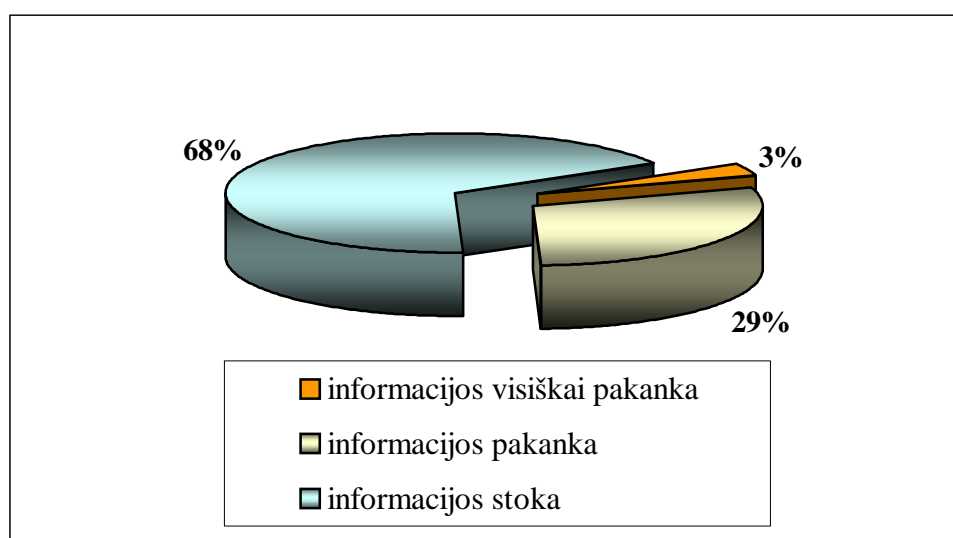

12pav. Respondentų pasiskirstymas pagal pasirinktą regioninės politikos valdymo modelį

Apibendrinus galima teigti, kad daugelis respondentų pasirinko kompromisinį variantą, derinanti du priešiškus valdymo modelius, bet galima konstatuoti, jog vietinės regiono valdžios valdymą, kaip efektyvesnį nei parentą centralizuotų valdymų, pasirinko 14 proc. daugiau respondentų. Taigi galima teigti, kad respondentų atsakymai parodo, kad "regioninis valdymas" paremtas decentralizuotu valdymo būdu yra efektyvesnė alternatyva "regionų valdymui" t.y. centralizuotam valdymui. Lietuvos regionų valdyme, jau padaryti pirmi žingsniai decentralizacijos link, patvirtinus "Centrinio valdymo institucijų vykdomų funkcijų decentralizavimo ir dekoncentravimo koncepciją", kas yra būtina šalies pažangai.

Respondentų informatyvumo apie Lietuvos regioninę politiką analizė.

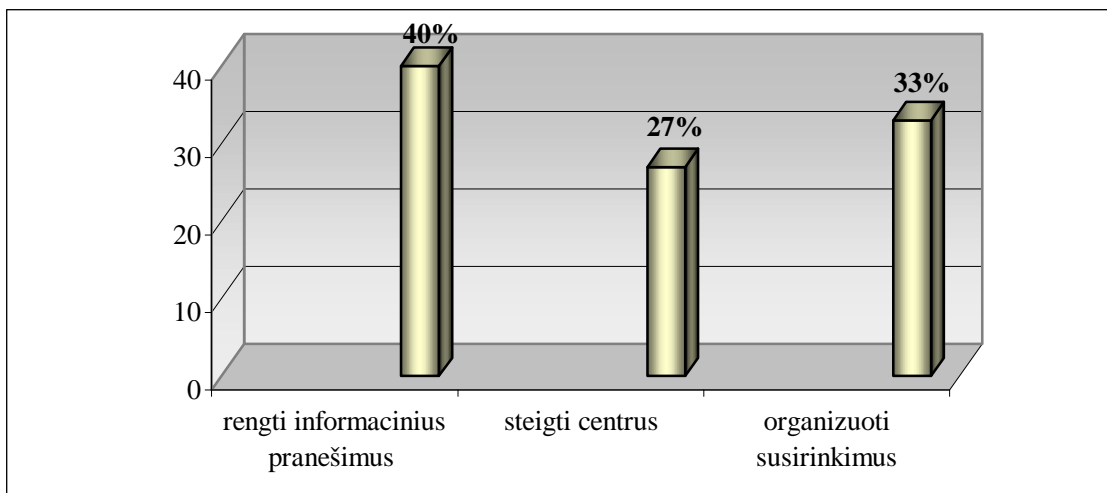
Išanalizavus respondentų atsakymus, paaiškėjo, kad daugumai (68%) respondentų trūksta informacijos apie regioninę politiką, 29% nurodė, kad jiems informacijos pakanka ir tik 3% apklaustųjų teigia, kad informacijos visiškai pakanka.(13pav.)

13 pav. Respondentų informatyvumas apie Lietuvos regioninę politiką

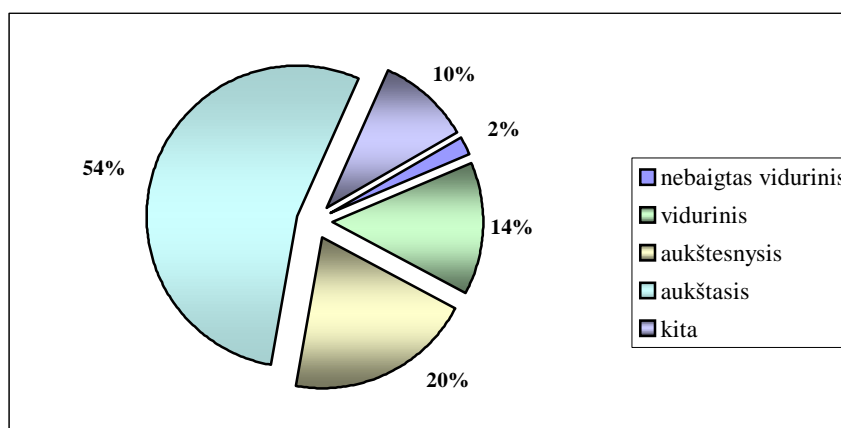
Galima padaryti išvada, kad didžiajai daliai gyventojų trūksta informacijos apie vykdomą regioninę politiką. Taigi siekiant labiau pritraukti visuomenę į regionų valdymą bei padaryti ją kuo efektyvesnę, reikia skatinti visuomenės informatyvumą. Šiuo metu pastebimas žinių trukumas apie vykdomą regioninę politiką bei jos pagrindinius principus, programas.

Kaip labiausiai priimtina priemonę informatyvumui didinti, respondentai nurodė informacinių pranešimų apie regioninę politiką rengimą (40%), antra daugiausiai procentų surinkusi priemonė yra visuomeniniai susirinkimai, kuriuose aptarinėjamos regiono problemos, aktyviai dalyvauja gyventojai (33%), bei 27% nurodo centrų steigimą. (pav. 14.)

14pav. Priemonių didinančių informatyvumą, pasiskirstymas

Siekiant labiau identifikuoti respondentus buvo pateiktas klausimas apie jų išsilavinimą.

15pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą (proc.)

Daugiausiai respondentų yra baigę aukštąjį mokslą - 54%, 20% procentų apklaustųjų išsilavinimas yra aukštesnysis, 14% respondentų išsilavinimas yra vidurinis, 10% respondentų prie atsakymo varianto "kitas" pažymėjo, kad jų išsilavinimas yra nebaigtas aukštasis. Tai jog daugumą

respondentų baigę aukštąjį mokslą leidžia daryti prielaidą, jog jie yra susipažinę su šalies ekonomine-socialine padėtimi, vykdoma regionine politika, bei nurodo jų atsakymų objektyvumą.

Apibendrinus tyrimo rezultatus galima teigti, kad:

Tarp Lietuvos regionų yra ryškus ekonominiai – socialiniai skirtumai, kuriuos dauguma respondentų vertina, kaip didelius;

Lietuvoje skiriamas nepakankamas dėmesys skirumams tarp regionų eliminavimui, daugiau dėmesio skiriama išsivysčiusiems regionams bei jų vystymuisi nei tolygiai visų regionų plėtrai.

Šiuo metu Lietuvos regioninė politika gyventojų vertinama kaip nepakankamai efektyvi.

Daugelis respondentų pripažįta, kad ES parama bei investicijos Lietuvoje skirstomi netiksliai, didžioji investicijų dalis tenka labiau išsivysčiusiems regionams. Taip skirtumai tarp regionų turi tendenciją didėti.

Vykdamas regioninę politiką daugiau dėmesio reikėtų skirti investicijų paskirstymui mechanizmui bei regioninių valdymo institucijų darbo tobulinimui. Kaip efektyviausias regioninės politikos priemonės respondantai nurodo tiesiogines priemones: mokesčių lengvatas bei lengvatinių verslo kreditavimą.

Siekiant efektyvios regioninės politikos reikia tobulinti regioninį valdymą, tarpusavyje derinant “regionų valdymą” ir “regioninį valdymą” bei skatinti decentralizaciją, kas yra būtina šalies pažangai ir tolygiai plėtrai.

Gyventojų informatyvumas apie vykdomą regioninę politiką bei jų įtraukimas į regionų valdymą yra nepakankamas, šioje srityje reikėtų ruošti daugiau informacinių pranešimų bei visuomeninių susitikimų, kuriuose nagrinėjami regionų problemos, aktualūs klausimai bei jieškomi jų sprendimo būdai

Tyrimo rezultatai leidžia konstatuoti, kad iškelta hipotezė pasitvirtino, kas išriškina regioninės politikos tobulinimo kryptys bei nurodo regioninės politikos Lietuvoje būtinumą.

IŠVADOS

1. Regionas yra tyrinėjamas įvairiais mokslais bei kiekvienas iš jų turi savo požiūrį. Ekonomikos mokslai regioną apibrėžia, kaip socialinės-ekonominės erdvės visumą, charakterizuojamą visų nuosavybės formų gamybos struktūra, gyventojų, darbo vietų koncentracija bei turinti savo valdymo organus. Regionalizacija yra svarbus veiksnys užtikrinantis regionų ekonominę plėtrą, sudarantis sąlygas įvairių bendruomenės gyvenimo sričių plėtrai.

2. Mokslinėje literatūroje pateikiama keletas regionų augimo ir plėtotos teorijų. Daugumoje teorijų valstybės augimo modeliai tiesiogiai pritaikomi regionams. Plačiausiai nagrinėjamos ir taikomos šios regionų plėtotos teorijos: visuomeninės raidos etapų teorija, išteklių teorija, eksportu pagrįsta teorija, metropolijos užkampio teorija, urbanizacijos masto ekonomijos teorija. Įgyvendinant regioninę politiką Lietuvoje siekiama teritorinė ekonominė plėtra grįsti centro – periferijos, augimo centrų (polių) teorijų grupę. Šia teorijų grupę vadovaujantis įgyvendinama valstybės regioninė politika, orientuota į tolygesnę šalies augimo centrų plėtrą, sumažina neigiamus, opius tam tikru laikotarpiu pagrindinių teritorinę socialinę sanglaudą apibūdinančių komponentų – gyventojų pajamų ir nedarbo (arba užimtumo) lygio – teritorinius netolygumus šalyje.

3. Glaudžiai su regionų plėtote siejasi regioninė politika. Regioninė politika, vykdoma valstybės mastu, apibrėžia šalies valdymą erdviniu, regioniniu aspektu, ji parodo ryšius tarp valstybės ir regionų bei regionų tarpusavyje. Regioninė politika yra svarbi ir naudinga nes remia ekonomikos plėtrą kiekviename šalies regione, sudaro sąlygas plėtoti infrastruktūrą bei mažina regionų ekonominius, socialinius skirtumus. Regioninei politikai įgyvendinti reikalinga nacionalinė politika ir teisinė bazė. Regioniniai skirtumai gali būti šalinami naudojant specialias regioninės politikos priemones arba skatinant visos šalies ekonominę plėtrą, paremta lygių galimybių principų.

4. Lietuvos regioninė politika yra pradinėje įgyvendinimo stadijoje. Šiuo metu yra suformuota institucinė infrastruktūra, formuojami teisiniai pagrindai. Regioninę politiką Lietuvoje sudaro du komponentai: 1) nacionalinės regioninės politikos formavimas ir įgyvendinimas, kurios pagrindinis tikslas yra išsivystymo skirtumų tarp Lietuvos regionų sumažinimas; 2) ES regioninės politikos principų įgyvendinimas. Pastarasis yra glaudžiai susijęs su Europos sąjungos struktūrinių fondų paramos administavimu.

5. Atlikus tyrimą buvo patvirtinta hipotezė: tarp Lietuvos regionų egzistuoja ryškus socialiniai-ekonominiai skirtumai, kuriuos galima sumažinti tobulinant investicijų paskirstymo mechanizmus, decentralizuojant regioninį valdymą, bei taikant tiesiogines regioninės politikos priemones.

Tyrimo eigoje paaiškėjo Lietuvoje pastebimi žymūs socialinio ir ekonominio išsivystymo skirtumai. Netolygumai žymūs regioniniame lygmenyje, tačiau dar žymesni jie yra savivaldybių

lygmenyje. Geriausiai galima vertinti Vilniaus apskritį, blogiausiai – Tauragės, Marijampolės, Alytaus, Telšių apskritys.

Remiantys teorinių ir empirinių tyrimų rezultatais galima pateikti tokius pasiūlymus:

☐ Siekiant regioninės politikos efektyvumo reikia daugiau dėmesio skirti investicijų paskirstymo mechanizmui, tobulinti investicijų paskirstymo kontrolę bei sudaryti palankias sąlygas investicijų pritraukimui į mažiau išvystytas apskritis;

☐ Vienos iš efektyviausių regioninės politikos priemonių, yra tiesioginės priemonės: mokesčių lengvatos verslui, lengvatinis verslo kreditavimas, darbo jėgos perkvalifikavimo rėmimas. Šių priemonių taikymas didina ekonominę plėtrą, skatina užimtumą bei sudaro palankes sąlygas investicijų pritraukimui, kas yra būtina mažiau išvystytiems regionams.

☐ Decentralizacijos procesai skatina efektyvų valdymą bei resursų panaudojimą, todėl Lietuvoje reikia labiau skatinti decentralizaciją bei “regioninį valdymą”.

☐ Labiau įtraukti visuomenę į regionų valdymą, didinti jos informatyvumą. Šiam tikslui pasiekti reikia ruošti daugiau informacinių pranešimų apie vykdomą regioninę politiką bei organizuoti visuomeninius susirinkimus, kuriuose gyventojai galėtų diskutuoti apie regionuose esančias problemas, teikti pasiūlymus jiems šalinti.

SANTRAUKA (anglų kalba)

VOROVBJOVA, Olga. (2006) *The evaluation of implementation of Lithuanian regional policy*. MBA Graduation Paper. Kaunas: Kaunas Faculty of Humanities, Vilnius University, 75p.

SUMMARY

The study examines the evaluation of implementation of Lithuanian regional policy.

Development and implementation of regional policy is one of the main measures to ensure stable economic development of the country and to reduce disparities among different territories. Regional development of small country such as Lithuania is in fact about national economic development. The major objective of regional development is sustainable creation of jobs, through supporting small and medium sized enterprises, promotion productive investment, improving infrastructure and furthering local development.

The thesis consists of three parts: theoretical evaluation, empirical researches methodic, research and its results.

In the theoretical evaluation part first analysis question is the concept of region. Then analyze the influence of rationalization on economic development, regional development theories and fundamentals of the regional policy. In the theoretical part the principals of Lithuanian regional policy are explained.

In the second part, the empirical researches methodic and researches process are explained.

In the third part, an empirical research of implementation of Lithuanian regional policy and it's results are described.

To support the main theoretical and practical statements of the thesis and illustrate the outcomes, 15 figures and 10 tables are included. The theoretical – methodological base of the study included 45 references, consisting of Lithuanian, English and Russian literature and electronic data bases.

LITERATŪRA

1. AČAITĖ, Vita. (2005) Lietuvos regioninės politikos aspektai ES kontekste. *Ekonomika ir vadyba, aktualijos ir perspektyvos*. Šiauliai. p. 8-13.
2. ASTRAUSKAS, Algirdas. (2004) Valstybės regioninės politikos įgyvendinimo prioritetai. Lietuvos ekonomikos apžvalga. 2004m. Nr.1. Vilnius: Statistikos departamentas. p. 70-77
3. BAGDZEVIČIENĖ, Rita; RIMAS Justinas; VENCKUS, Algimantas. (2002) Regionų ekonomikos plėtros strategija. *Regionų plėtra 2002*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Kaunas: Technologija. 2. p.30-35.
4. BERTAŠIŪTĖ, D. Regioninio valdymo tobulinimas kaip aktuali viešojo administravimo problema. *Regionų plėtra 2001*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Kaunas: Technologija. 2001m. p.46-51
5. BLAKELY, E.J. (1989). *Planing Local development*. Sage Publications, Inc.
6. Britannica enciklopedija (2002) Prieiga per internetą:
<http://www.britannica.com/eb/article?eu=64661>
7. ČAPLIKAS, Vygtantas. (2006) *Lietuvos ir Europos Sąjungos regioninė politika*. Vilnius: Atmintis, 2006m, 176p.
8. DAMAŠIENĖ, Violeta; RIMKEVIČIENĖ, Audronė. (2002) Regioninės politikos strategijų analizė ir vertinimas. *Regionų plėtra 2002*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Kaunas: Technologija. p.71-74.
9. DAPKUS, Rimantas. (2005) Regionų plėtros politika, jos valdymo modeliai ir įgyvendinimo institucijos. *Ekonomika ir vadyba, aktualijos ir perspektyvos 2005*, Šiauliai, p. 66-73.
10. DUMČIUS, R.; ŠIUPŠINSKAS S. (2003) ES poveikis Lietuvos savivaldybėms Regioninės plėtros srityje. Tyrimo ataskaita. Vilnius: Lietuvos savivaldybių asociacija.
11. GOODAL, B. (1987) *Dictionary of human geography*. Penguin Books.
12. JOHNSTON R.J.; GREGORI D.; PRATT G.; WATTS M. (2000). *The dictionary of human geography*. Oxford: Blackwell.
13. JUNEVIČIUS, Algis. (1999) *Europos Sąjunga. Istoriniai, politiniai, teisiniai aspektai*. Kaunas: Technologija, 280p. ISBN 9986-13-693-8
14. KARDELIS, Kęstutis. (2002) *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex. P.398
15. KAVALIUSKAS, P. (2000) Regioninės politikos problema Lietuvoje. *Geografija*. Nr. 36
16. KOSIEDOWSKI, W. (2001) Teoretyczne problemy rozwoju regionalnego. *Zarządzanie rozwojem regionalnym I lokalnym: problemy teorii i praktyki*. Torun: Dom organizatora, p. 17-43
17. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 21 d. nutarimas Nr. 902 “Dėl Lietuvos regioninės politikos matmenų” Valstybės žinios. 1998m., Nr.: 66

18. Lietuvos Respublikos regioninės plėtros įstatymas 2000 07 20 Nr. VIII- 1889, *Valstybės Žinios*.- 2000, Nr.: 66
19. Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas 1994 07 19 d. Nr. I-558. *Valstybės Žinios*. Nr. 60
20. Lietuvos Respublikos regioninės plėtros įstatymo pakeitimo įstatymas, (2002). gruodžio 10d., Nr. IX-1285, *Žinios*. Nr.66-1987
21. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003m. balandžio d. nutarimas Nr. 428 dėl probleminių teritorijų išskyrimo kriterijų. *Žin.*, 2003, Nr. 35-1483.
22. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002m. gruodžio 5d. Nutarimas Nr. 1905 „Dėl Lietuvos Respublikos regionų plėtros programos ir jos įgyvendinimo 2003–2005 metų priemonių“. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 117-5259.
23. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003m. birželio 25d. nutarimas Nr. 824 „Dėl kai kurių centrinio valdymo institucijų vykdomų funkcijų decentralizavimo ir dekoncentravimo koncepcijos patvirtinimo“.
24. Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas. 1995m. gruodžio 12 d. Nr. I-1120. *Žin.*, 1995, Nr. 107-2391.
25. Lietuvos Respublikos Seimo 2002m. spalio 29d. nutarimas Nr. IX-1154 “Dėl Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano”
26. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005m. gegužės 23d. nutarimas Nr. 575 “Dėl Lietuvos regioninės politikos iki 2013 metų strategijos”
27. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001m. gegužės 16d. nutarimas Nr. 569 "Dėl Europos nacionalinės apskaitos sistemos įgyvendinimo"
28. Lietuvos apskritys 2000. (2001). Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
29. Lietuvos apskritys 2004. (2005) Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
30. Lietuvos bendrasis programavimo dokumentas (2004) [interaktyvus] Vilnius: Lietuvos Respublikos finansų ministerija. [žiūrėta 2004 spalio20d.] Prieiga per internetą:< <http://www.finmin.lt/liet/bendro.htm>>
31. MAČERINSKAS, J.; MATEKONIENĖ, J. (2003) Regionų ekonominės plėtros teorijos. *Tiltai*. 2003. Nr.2. p.55-65.
32. MAČYS, Gediminas. (2005) *Regionų ekonomika, politika ir vykdymas Lietuvoje*. Vilnius:Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 168p.
33. NAKROŠIS, Vitalis.(2003) Europos sąjungos regioninė politika ir struktūrinių fondų valdymas. Vilnius:Eugrimas, p.132
34. PAREIGIS, Rimantas; DOROFJEVA, Oksana. (2004) Lietuvos nacionalinė regioninė politika ir jos įgyvendinimo priemonės. *Ekonomika*. Vilnius. Nr. 67(2), p.61-72

35. Regionų ekonomikos plėtotės strategija. Ilgalaikė Lietuvos ūkio ekonomikos plėtotės iki 2015 metų strategija (2002) [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos Respublikos ūkio ministerija. [žiūrėta 2004m. spalio20d.].Prieiga per internetą:
<http://www.ekm.lt/files/Docs/ilgalaike/11.%20regionu%20ekonomikos%20pletotes%20strategija.doc>.
36. SIMANAVIČIENĖ, Žaneta, KILIJONIENĖ; Akvilė. (2004) Regioninės politikos įgyvendinimo vertinimas Europos Sąjungos kontekste. *Ekonomika*. Vilnius, Nr. 67(2), p.92-104
37. SMILGA, Edmundas; SEILIUS, Antanas. (2004) Globalizacija ir regioninės plėtros valdymo problemos. *Tiltai*, Nr.2 p. 11-17.
38. SVETIKAS, Ž. Regioninė politika. (2004) [interaktyvus] Vilnius:Vilniau universitetas. [žiūrėta 2006m. kovo.26d.] Prieiga per internetą: <<http://eurofakultetas.puslapiai.lt/Teorijos.htm>>
39. ŠIMELEVIČ, Kristina.; BAGDZEVIČIENĖ, Rita. (2001) Kas yra regionas. *Regionų plėtra 2001*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Kaunas:Technologija. p.274-278.
40. ŠIMELEVIČ, Kristina; BAGDZEVIČIENĖ, Rita. (2002) Regionalizacijos procesas-vienas iš svarbiausių veiksnių, užtikrinančių regionų ekonominę plėtrą. *Regionų plėtra 2002*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Kaunas:Technologija. p.179-182
41. ŠTREIMIKIENĖ, Dalia. (2001) Regionų plėtros teorijos ir politika. *Regionų plėtra 2001*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Kaunas:Technologija. p.279-283.
42. VAITEKŪNAS, S. (2001) Lietuvos regionų problema Europos Sąjungos kontekste. *Regionų plėtra 2001*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Kaunas:Technologija. p.306-315
43. Бильчак В.С., Захаров В.Ф. (1998) Региональная экономика. Калининград: Янтарный Сказ, 314с.
44. Гладкий Ю. Н., (1998) Основы региональной политики: учебник. Санкт-Петербург. 659 p. ISBN 5-8016-0032-9.
45. Скиннер, М; Редфер, Д.; Фармер Д. (1999). География А-Я. Москва: Файр-Пресс

1 PRIEDAS: ANKETA

Gerbiami respondentai,

maloniai kviečiame Jūs dalyvauti apklausoje, kurios tikslas įvertinti Lietuvos regioninės politikos vykdymą. Jūsų nuoširdūs atsakymai į šios anketos klausimus padėtų geriau suvokti regioninės politikos vykdymo problemas bei nustatyti būdus jiems šalinti.

Užpildydami anketą pažymėkite kryželiu Jums tinkantį atsakymo variantą (arba konkrečiu atveju nurodytą būdu).

VU KHF studentė Olga Vorobjova

1. Jūsų manymu, tarp Lietuvos regionų (apskričių) egzistuoja ekonominiai - socialiniai skirtumai ?

- taip
- ne (toliau atsakinėkite į 3klausimą)

2. Ekonominiai – socialiniai skirtumai tarp Lietuvos regionų yra:

- labai dideli;
- dideli;
- vidutiniai;
- maži;
- labai maži.

3. Kaip Jūs manote, ar visiems Lietuvos regionams bei jų plėtrai skiriamas tolygus dėmesys?

- visiems regionams skiriamas tolygus dėmesys;
- labiau išsivysčiusiems regionams skiriamas didesnis dėmesys;
- mažiau išsivysčiusiems regionams skiriamas didesnis dėmesys.

4. Skatinant regionų ekonominę plėtrą reikėtų atsižvelgti į:

- turimą žmogišką potencialą;
- regiono lyginamąjį ar santykinį pranašumą tam tikroje veikloje;
- specifines regionų problemas;
- kita.....

5. Jūsų manymu, Lietuvoje vykdoma regioninė politika siekiant sumažinti skirtumus tarp Lietuvos regionų yra:

- efektyvi turimą žmogišką potencialą;
- nepakankamai efektyvi;
- visiškai neefektyvi.

6. Jūsų nuomone, siekiant skirtumų tarp regionų mažinimo, Europos sąjungos parama, kurią Lietuva gauna kaip vieno lygio regionas, yra skirstoma tinkamai bei tikslingai?:

- taip;
- ne.

7. Tobulinant regioninės politikos valdymą jūsų manymu reikėtų (pažymėkite 2 labiausiai tinkančius variantus):

- tobulinti teisės aktus;
- tobulinti esamus ir ruošti naujus probleminių teritorijų plėtros planus bei programas;
- gerinti regioninio valdymo institucijų darbą;
- tobulinti investicijų paskirstymo mechanizmus;
- labiau įtraukti visuomenę į regionų valdymą;
- kita.....

8. Kokios regiono plėtros skatinimo formos pačios efektyviausios (pažymėkite 3 labiausiai tinkamus atsakymus) :

- lengvatinis verslo kreditavimas;
- mokesčių lengvatos;
- darbuotojų profesinis mokymas ir perkvalifikavimas valstybės biudžeto lėšomis;
- mokslinių pramoninių kompleksų steigimas (mokslo technologijų parkai, inkubatoriai ir pan.);
- verslo subsidijavimas;
- valstybinių įmonių kūrimas;
- socialinės infrastruktūros objektų kūrimas.
- kita.....

9. Efektyvus regioninės politikos valdymas turėtų būti vykdomas:

- remiantis centralizuotu valdymu (“iš viršaus į apačią”);
- remiantis regionų vietinės valdžios valdymu (“iš apačios į viršų”);
- derinant šiuos du būdus;
- kita.....

10. Ar esate pakankamai informuotas(a) apie Lietuvoje vykdomą regioninę politiką (jos pagrindinius principus, budus bei priemones)?

- informacijos visiškai pakanka;
- informacijos pakanka;
- informacijos stoka.

11. Siekiant padidinti informatyvumą apie vykdomą regioninę politiką bei labiau įtraukti visuomenę į regionų valdymą reikėtų:

- rengti informacinius pranešimus apie regioninę politiką ir jos naudą;
- steigti centrus, kurie teiktų informaciją, keltų visuomenei aktualias problemas;
- organizuoti visuomeninius susirinkimus, kurių metu būtų teikiama informacija, iškeliamos regiono problemos, išklausomi gyventojų pasiūlymai ir pastabos;
- kita.....

12. Jūsų išsilavinimas yra:

- nebaigtas vidurinis;
- vidurinis;
- aukštesnysis;
- aukštasis;
- kita.....

Dėkoju už dalyvavimą apklausoje!